REKENKAMER BREDA

Bestuurlijke nota
Energietransitie Breda
Stand van zaken

Breda, 18 oktober 2023

Geachte leden van de gemeenteraad van Breda,

Hierbij biedt de Rekenkamer Breda u het onderzoek aan naar de stand van zaken over de energietransitie in de gemeente Breda.

De Rekenkamer hoopt met dit rapport u inzicht geven in de huidige stand van zaken met betrekking tot de energietransitie. Uit het onderzoek blijkt dat Breda ambitieus is en veel inspanningen verricht om tot een goed resultaat voor de stad te komen

De Rekenkamer geeft een aantal aansporingen die het college onderschrijft. Tot slot geeft de Rekenkamer enkele aanbevelingen aan de raad.

Graag gaat de Rekenkamer Breda met u in gesprek over dit rapport, waarbij wij vragen van u kunnen beantwoorden.

Met vriendelijke groet, De Rekenkamer Breda

REKENKAMER BREDA

Bestuurlijke nota
Energietransitie Breda
Stand van zaken

Breda, 18 oktober 2023

REKENKAMER BREDA

Bestuurlijke nota
Energietransitie Breda
Stand van zaken

Inhoudsopgave

Bestuurlijke nota

- Inleiding
- Conclusies, aansporingen en twee aanbevelingen voor de raad
- Deel 1 Rekenkameronderzoek 2008-2018, 10 klimaatlessen, wat is er mee gedaan?
- Deel 2 Rekenkameronderzoek 2023, samenvatting, beantwoorden onderzoeksvragen

Reactie College van Burgemeester en Wethouders Breda met nawoord door de Rekenkamer Breda

Bijlagen

1. Onderzoeksrapport energietransitie gemeente Breda door extern onderzoeksbureau
2. Onderzoeksrapport energietransitie algemeen deel: gemeenten Breda, 's-Hertogenbosch, Tilburg en Oss door extern onderzoeksbureau

Leeswijzer bijlagen

De Rekenkamer Breda beschouwt de bestuurlijke nota als de publicatie van de stand van zaken energietransitie gemeente Breda. Voor een deel is de bestuurlijke nota gebaseerd op de rapporten van het externe onderzoeksbureau in opdracht van vier gemeenten. Het algemene deel publiceren alle vier de onderzochte gemeenten. Om die reden publiceert de Rekenkamer Breda dit externe rapport in de bijlagen. De Rekenkamer Breda vindt deze bestuurlijke nota meer recht doen aan de Bredase situatie dan het externe rapport; zowel het algemeen deel als het specifieke gemeentelijk rapport voor de gemeente Breda.

Inleiding

Dit rekenkameronderzoek gaat in op de stand van zaken van de energietransitie en in het bijzonder op de Regionale Energie Transitie (RES). Het is een actueel thema en, gezien de maatschappelijke ontwikkelingen, ook urgent.

De gevolgen van de Oekraïne oorlog en de stijging van de energieprijzen hebben er onder meer toe geleid dat de ontwikkelingen van de energietransitie snel gaan. De urgentie wordt gevoeld, er is volop aandacht en draagvlak om als samenleving stappen te zetten in de energietransitie.

Voor een goed begrip merkt de Rekenkamer op dat de energietransitie onderdeel is van het meeromvattende klimaatbeleid. Klimaat en energie worden beiden gebruikt in deze nota.

Transitie, wat is het?

Laten we beginnen om de betekenis van een transitie te duiden. Een transitie is een structurele verandering die het resultaat is van op elkaar inwerkende en elkaar versterkende ontwikkelingen op het gebied van bijvoorbeeld economie, cultuur, technologie, instituties, natuur en milieu. Een transitie duurt gemiddeld één á twee decennia. Als we ons niet voorbereiden op de transitie en de transitie weinig tijd gunnen dan zal er eerder sprake zijn van een revolutie. De verandering dringt zich aan ons op en dat gebeurt veelal op een niet comfortabele en door externe factoren opgedrongen wijze.

Complexiteit van de materie: klimaat en energietransitie

Een ander aspect dat de Rekenkamer wil benadrukken is dat klimaatbeleid en daarbinnen de energietransitie complex is. Complex in techniek met innovaties waar we op hopen, maar die we nog niet kennen. Ook is het ingewikkeld in de samenhang met het beleid en de impact ervan. Veel raakt de energietransitie, van het fysieke domein (ruimtelijke impact zoals plaatsen van nieuwe stroomhuisjes en vervangen leidingen) tot het sociaal domein (energiearmoede en betaalbaarheid voor de kwetsbaren) en natuurbeheer, als ook de duurzame overheid en de gemeentelijke regierol (energielabel C voor (gemeentelijke) gebouwen en duurzame inkoop). De Rekenkamer Breda wil met dit onderzoek niet uitputtend en in detail de energietransitie in volle omvang handelen. Het geeft op hoofdlijnen inzicht in de ontwikkelingen vanaf 2008 tot 1september 2023.

Deel I en deel II van deze bestuurlijke nota.

De energietransitie is in Breda in 2008 gestart en gedefinieerd in termen van klimaatbeleid. De Rekenkamer Breda heeft dit klimaatbeleid in 2019 geëvalueerd over de periode 2008 -2018. We komen hierop later terug in deel I: De 10 klimaatlessen en de stand van zaken in 2023 hieromtrent. Ook besteden we aandacht aan de reactie van het college van eind 2019 op het uitgebrachte rapport.

De Rekenkamer Breda voert vanaf eind 2022 onderzoek uit naar de stand van zaken over de energietransitie en de RES voor de gemeente Breda. Dit is opgenomen in deel II van deze bestuurlijke nota. Het kijkt naar de stand van zaken van de energietransitie als onderdeel van het

klimaatbeleid en dan in het bijzonder naar de RES West-Brabant, en hoe de gemeente Breda daaraan op dit moment bijdraagt.

Definitie Breda van energietransitie.

De definitie die Breda hanteert voor energietransitie komt uit het coalitieakkoord 2022-2026. Het luidt: 'het nemen van energiebesparende maatregelen en het opwekken via natuurlijke bronnen'. Het duurzaam opwekken van energie en het bevorderen van aardgasvrije woningen en gebouwen zijn RES-doelstellingen, energiebesparing heeft Breda eraan toegevoegd.' Immers dat wat je niet gebruikt aan energie hoef je ook niet op te wekken, zo redeneert Breda.

Geactualiseerd beleid 25 juli 2023: 'Klimaatplan Breda klimaatneutraal in 2044'.

Het college heeft het klimaatplan uit 2008 herzien en op 25 juli 2023 is het 'Klimaatplan Breda doet mee! Breda klimaatneutraal in 2044' naar de gemeenteraad gezonden.

Bij het bepalen van resultaten van de energietransitie is het goed om te realiseren waar de gemeente zelf invloed op heeft en waarop minder of in het geheel niet. Bovendien is de gemeente vaak afhankelijk van wijzigingen in wet- en regelgeving van de rijksoverheid.

Besluit voor onderzoek energietransitie door vier rekenkamers, deel II bestuurlijke notitie.

Eind 2022 is de Rekenkamer Breda samen met drie andere rekenkamers uit Tilburg, 's Hertogenbosch en Oss een onderzoek gestart naar de energietransitie, in het bijzonder de RES. Zij hebben gezamenlijk een extern bureau gevraagd het onderzoek uit te voeren.

Op 28 juni is het externe feitenrapport aan de ambtelijke organisatie aangeboden voor een check. Op 1 juli 2023 heeft de RES een voortgangsrapportage opgeleverd, deze gegevens niet zijn meegenomen in het externe rapport. De secretaris-onderzoeker van de Rekenkamer Breda die het onderzoek solitair heeft begeleid, is na een dienstverband van ruim een jaar, medio juni 2023 vertrokken wegens het aanvaarden van een andere baan. Op 25 juli 2023 heeft het college haar beleid geactualiseerd en aangepast naar de huidige stand van ontwikkelingen en recente landelijke ordeningen. Begin september 2023 spreekt de raad over dit plan. Dit rekenkameronderzoek is dus niet erg gelukkig getimed; een beetje mosterd na de maaltijd. Met deze kennis had de Rekenkamer Breda in november 2022 niet moeten besluiten om te participeren in dit onderzoek. Gedane zaken nemen geen keer!

De Rekenkamer Breda heeft de intentie om, ondanks de hiervoor geschetste situatie, toch een bijdrage te leveren. De energietransitie is hiervoor te belangrijk. Met deze bestuurlijke nota geeft de rekenkamer inzicht in wat er met de klimaatlessen uit 2019 is gebeurd en duidt de Rekenkamer Breda het onderzoek 2023 met conclusies, aansporingen en twee aanbevelingen.

Leeswijzer onderzoek vier rekenkamers: algemeen deel en specifiek gemeentelijk rapport

De Rekenkamer Breda beschouwt deze bestuurlijke nota als de publicatie van de stand van zaken energietransitie. Voor een deel is de bestuurlijke nota gebaseerd op de rapporten van het externe bureau. In de bijlage bij deze bestuurlijke nota zijn de rapporten van het externe bureau opgenomen: een algemeen rapport voor de vier onderzochte gemeenten en een specifiek rapport

voor de gemeente Breda. Het algemene deel publiceren alle vier onderzochte gemeenten. Om die reden publiceert de Rekenkamer Breda dit rapport ook. De Rekenkamer Breda vindt deze bestuurlijke nota meer recht doen aan de huidige Bredase situatie dan het externe rapport; zowel het algemeen deel en specifiek gemeentelijk rapport.

Algemene conclusie en aansporingen

De algemene conclusie is dat Breda de energietransitie zeer serieus neemt en er hard aan werkt, getuige de governance structuur die de gemeente heeft opgezet, het beschikbare budget en het beleid zeer recent heeft geactualiseerd. De inspanningen die Breda levert werpen hun vruchten af. In relatie tot de gemeenten Tilburg, 's Hertogenbosch en Oss kan Breda trots zijn op wat zij tot nu toe heeft bereikt. Gerelateerd aan de RES-doelstelling 'opwek energie' doen zij het als beste en is er de komende 6,5 jaar nog een geringe inspanning te leveren. Deel II van deze bestuurlijke nota gaat daar verder op in.
Breda heeft samen met raad, college en ambtelijke organisatie een klimaatbegroting ontwikkeld en een stoplichtenmodel om zo inzicht te krijgen in de ontwikkelingen en de resultaten. Het gaat goed, zo concludeert de Rekenkamer Breda. De Rekenkamer adviseert Breda om wel alert te blijven op de ontwikkelingen, deze gaan razendsnel.

Kan het op onderdelen dan beter? Zeker! Om die reden geeft de rekenkamer aansporingen. Monitoring, hoe lastig soms ook, dat zal blijken in deel I en II van deze bestuurlijke nota, verdient serieuze aandacht. Monitoren van resultaten is zeker sinds 2019 van de grond gekomen, een verdere ontwikkeling is zeker te overwegen en passend. De Rekenkamer adviseert om de monitoring verder te ontwikkelen en een meer kwantitatief inzicht te geven in de resultaten. Verder is het belangrijk om te laten zien waar de gemeente invloed op heeft en waar niet, maar wel tegenaan loopt (Amercentrale en netcongestie) en wat de kaders zijn van landelijke wetgeving, waaraan ook Breda dient te voldoen. Daarnaast zou er een kwalitatieve bijlagen kunnen worden ontwikkeld waar aandacht is voor aan initiatieven van inwoners en bedrijven, innovaties, experimenten, moties en amendementen en wat er mee is gedaan door het college. Dit alles zou kunnen aansluiten op de afspraak dat het college de raad op thema-niveau informeert over de voortgang. De Rekenkamer adviseert om deze monitor twee keer per jaar naar de raad te zenden. Van hieruit kan de raad haar controlerende rol vervullen en waar wenselijk aanvullende kaders stellen waar hij dat wenselijk en noodzakelijk acht.

Twee witte vlekken voor de Rekenkamer in het huidige onderzoek voor Breda.

De Rekenkamer Breda heeft afgelopen zomerperiode veel informatie opgehaald. Er zijn twee witte vlekken. Gezien de beschikbare tijd heeft de Rekenkamer dit niet kunnen onderzoeken.
De 1e is prestatieafspraken met woningcorporaties over energiebesparing en 'huizen van het gas af' en de tot nu toe behaalde resultaten met zicht op de prestatie in de nabije toekomst. Het college heeft prestatieafspraken gemaakt met woningbouwcorporaties, gezien de beperkte tijd heeft de Rekenkamer dit niet verder kunnen onderzoeken wat de aard en omvang van de afspraken zijn rondom de energietransitie en de behaalde resultaten.
De 2e witte vlek voor de Rekenkamer is hoe de gemeente zelf resultaten behaald in de energietransitie, daar heeft de gemeente zelf maximale invloed op. Gemeentelijke gebouwen

energielabel C? Wat is de stand van zaken? Hoe staat het met de transitie van het eigen gemeentelijke wagenpark nar duurzame en CO2 neutrale oplossingen ? Inkoop, duurzaam?

Samenwerking met de ambtelijke organisatie

Vanaf juli 2023 heeft de Rekenkamer constructief en intensief samengewerkt met de ambtelijke organisatie. Wij zijn hen dan ook bijzonder erkentelijk voor de plezierige communicatie en de bereidwilligheid om in de vakantieperiode de Rekenkamer te voorzien van informatie. Heel veel dank!

Fasen in het onderzoek, bestuurlijke reactie en openbaarmaken rapport.

Het onderzoek is gestart in november 2022. Dataverzameling en interviews waren in de periode januari tot en met mei 2023. Op 28 juni 2023 is het rapport aan de ambtelijke organisatie aangeboden voor een feitencheck. Op 12 juli 2022 heeft de Rekenkamer een reactie ontvangen. Dit is verwerkt door het onderzoeksbureau in de twee rapporten zoals opgenomen in de bijlagen. Op 26 september 2023 heeft de Rekenkamer Breda het eindrapport voorzien van de bestuurlijke nota en dit aangeboden aan het college voor een bestuurlijke reactie. De reactie van het college is ontvangen op 11 oktober 2023. Op 13 oktober 2023 heeft het college van de gemeente Tilburg het onderzoeksrapport met conclusies naar de pers gezonden. BD heeft hierover op 17 oktober 2023 een artikel gewijd. De Rekenkamer Tilburg heeft de Rekenkamer Breda hierover op 18 oktober 2023 in de namiddag geïnformeerd. Om die reden heeft de Rekenkamer Breda het rapport op 18 oktober naar de raad gezonden en is het rapport openbaar.

Tot slot.

Tot slot heeft Rekenkamer gezien dat de raad bijzonder geïnteresseerd is en ook door het college regelmatig is betrokken. Voorbeeld is de ontwikkelingen bij de Amercentrale.

De Rekenkamer geeft de raad in overweging om het college ruimte te geven voor de uitvoering van deze transitie en het college te stimuleren om te experimenteren. Experimenteren brengt risico’s mee, zolang deze weloverwogen en beheerst worden genomen is het opzoeken van de grenzen naar de mogelijkheden aan te raden om zo stappen in de energietransitie te kunnen zetten. Hierbij past ook, als het college de ruimte krijgt, dat het college de raad goed informeert. Wat gaat goed, wat minder en wat is mislukt. Hier past vertrouwen bij tussen raad en college en omgekeerd. Ieder vanuit haar eigen rol de samenwerking zoeken en het politieke debat zal zeker reliëf geven.

De Rekenkamer Breda wenst u allen veel succes met de het klimaatbeleid en de energietransitie.

Breda, 18 oktober 2023

Conclusies en aansporingen met een tweetal aanbevelingen voor de raad

Conclusies

- Klimaatbeleid en energietransitie leeft in Breda, bij de raad, college en de ambtelijke organisatie. Er is betrokkenheid en verantwoordelijkheid om stappen te zetten;
- In 2019 de Rekenkamer concludeert dat Breda haar klimaatdoelstellingen nog beperkt waargemaakt. Het college nuanceerde deze conclusie en onderbouwde haar zienswijze in de bestuurlijke reactie van 10 december 2019. In 2023 concludeert de rekenkamer dat Breda een substantiële slag heeft gemaakt, mede geholpen door de maatschappelijke ontwikkelingen en het vormgeven van de RES. Tegelijkertijd zijn er ook aandachtspunten, in het bijzonder daar waar Breda nauwelijks invloed op kan uitoefenen: de Amercentrale en de ontstane netcongestie;
- Breda was in 2019 en is in 2023 nog steeds ambitieus, hou dat vast. Ontwikkelingen gaan snel, blijf alert, flexibel en wendbaar. Een aandachtspunt is de monitoring van behaalde resultaten. Resultaten zijn niet altijd eenvoudig te achterhalen, maar verdienen het wel om serieus te nemen;
- Uit de doorwerking van de 10 klimaatlessen blijkt dat het speelveld anno 2023 is gewijzigd en het tij voor klimaatbeleid is gekeerd, het is nu gunstiger vanuit het transitieperspectief. Met de klimaatbegroting heeft Breda een waardevolle stap gezet om Breda en de raad inzicht te geven;
- Ten aanzien van het ‘opwekken van duurzame energie’ doet Breda het goed, ook ten opzichte van de drie andere onderzochte gemeenten. Aandachtspunt blijft de Amercentrale, dit onderkend het college, stappen worden gezet die passen bij de rol van de gemeente Breda en de gemeenteraad wordt hierover periodiek geïnformeerd;
- Monitoring van de behaalde resultaten, zo blijkt ook uit dit onderzoek, is mede door de complexiteit, soms wat te gefragmenteerd. Risicomanagement is nog in een beginstadium, een risicoregister wordt op dit moment ontwikkeld.

Aansporingen

- Breda is goed op weg met de energietransitie, blijf wel alert, volg ontwikkelingen en haak daaropin en informeer periodiek de raad;
- Inzichten in vorderingen en resultaten zijn essentieel. Het college informeert de raad. Blijf dit doen. Ontwikkel daarnaast een dashboard om te monitoren en bespreek dit twee keer per jaar met de raad al dan niet samen met de (klimaat0begroting.

Aanbevelingen aan de gemeenteraad van Breda

1. Uit dit onderzoek blijken voor de Rekenkamer 2 witte vlekken. Vraag het college om informatie over:
    I. Prestatieafspraken met woningcorporaties over energiebesparing en ‘huizen van het gas af’ en de (behaalde) resultaten;
    II. Hoe presteert de gemeente zelf ten aanzien van klimaat?
        i. Gebouwen dienen per 1 januari 2023 energielabel C te hebben, wat is de stand van zaken?

   ii. Hoe staat het met de resultaten van de duurzaamheidsopgave van het eigen gemeentelijke wagenpark en de mobiliteit?
   iii. Wat is de stand van zaken over duurzame inkoop van de gemeente?
2. Geef het college ruimte voor de uitvoering van de energietransitie en daag het college uit om experimenteren, de ontwikkelingen gaan razendsnel.

De Rekenkamer Breda verneemt van de raad graag of zij een bijdrage kan leveren bijvoorbeeld in de vorm van een onderzoek c.q. QuickScan van aanbeveling 1.

Deel I Rekenkameronderzoek 2008-2018 en 10 klimaatlessen uit 2019

Waar komt Breda vandaan?

De gemeente Breda voert sinds 2008 klimaatbeleid. In 2019 heeft de Rekenkamer Breda onderzoek gedaan naar de stand van zaken van het klimaatbeleid in de gemeente. In het onderzoeksrapport 'Het Bredase klimaatbeleid evaluatie 2008-2018' staan onder meer de resultaten en conclusies van deze evaluatie beschreven met tien klimaatlessen.

Als eerste merkt de Rekenkamer op, dat ontwikkelingen snel gaan. Werd in 2019 zorgen om het klimaat gezien, in 2023 is het actueler en urgenter dan ooit. Dit zien we ook terug in de 10 klimaatlessen uit 2019 en hoe we er nu naar kijken. De tijd gaat snel, perspectieven ook.

Rekenkameronderzoek december 2019
Het Bredase klimaatbeleid evaluatie 2008-2018 mooie ambities nu naar meer resultaat

De centrale onderzoeksvraag in het rekenkameronderzoek 2019 was:
'Welke doelen heeft de gemeente Breda gesteld ten aanzien van het klimaatbeleid, hoe doeltreffend is het beleid van Breda met betrekking tot klimaatbeheersing en klimaatadaptatie, in hoeverre haalt Breda de gestelde doelen en welke aanbevelingen zijn in deze te doen?

De belangrijkste conclusie uit het onderzoek uit 2019 was dat de gemeente Breda haar ambitieuze doelstellingen in de periode 2008-2018 beperkt heeft waargemaakt. Het zal nog een forse extra investering op alle terreinen vergen om de doelen te bereiken. Het accent in het Bredase klimaatbeleid lag lange tijd vooral op voorlichting, overleggen, onderzoek, plannen maken en stimuleren. De omvang van de ingezette financiële middelen (ook van het Klimaatfonds) is beperkt gebleven. Vergeleken met andere gemeenten staat Breda op veel punten in de middenmoot, terwijl een koploperspositie het streven was.

Het doel was qua percentage CO2-reductie steekt Breda iets boven veel andere gemeenten uit, al zijn er ook aardig wat gemeenten die het even goed of nog beter doen. De CO2-reductie blijft echter achter bij de (tussen)doelen. Voor de realisatie van de lange-termijn-doelen zal 'meer van hetzelfde' niet voldoende zijn.

Een tweede belangrijke conclusie uit de evaluatie van 10 jaar klimaatbeleid is dat een heldere monitoring van doelen, inzet en concrete resultaten beperkt beschikbaar was. De raad had daardoor beperkt zicht op wat bereikt werd met het klimaatbeleid en had weinig mogelijkheden voor bijsturing.

Bron: Rapport Rekenkamer Breda 2019.

Reactie college op het rekenkamerrapport uit 2019

Zoals gebruikelijk heeft het college op 10 december 2019 de Rekenkamer haar reactie op het Rekenkamerrapport gezonden. Opvallend is de uitgebreide en inhoudelijke reactie door het college. In haar reactie is het college in 2019 positiever en optimistischer dan de Rekenkamer.

De tien lessen uit 2019 en de stand van zaken in 2023

De Rekenkamer Breda is geïnteresseerd wat er met de tien lessen uit 2019 is gedaan. Hierna staan de 10 lessen genoemd en is door de Rekenkamer gekeken in hoeverre de gemeente Breda opvolging heeft gegeven aan deze klimaatlessen en zo ja, op welke wijze.

Les 1 Mooie ambitieuze doelen en plannen zijn geen garantie voor voortvarende uitvoering

Breda kwam in 2019 – mede naar aanleiding van het rekenkamerrapport – tot de conclusie dat zij voortvarender moest zijn, wilde zij haar ambitieuze doelen halen en zo ontstond een aparte klimaatbegroting. In de eerste klimaatbegroting (2021) is te lezen: “We houden jaarlijks bij wat de voortgang is van de doelstellingen en of we de verwachtingen halen. Op basis daarvan komen we elk jaar met nieuwe of aangepaste maatregelen.

De gemeente Breda wil met haar klimaatbeleid bereiken dat Breda toekomstbestendig is voor inwoners, ondernemers en de natuur. Breda volgt het nationaal energie- en klimaatplan 2021-2030. De ambitie van Breda gaat verder dan de nationale ambitie. In 2022 heeft de gemeenteraad afgesproken dat Breda in 2044 klimaatneutraal is (landelijk streeft men naar 2050) en Breda geen aardgas meer gebruikt in 2044.

Externe ontwikkelingen in 2022 maken dat het klimaatbeleid in Nederland in een stroomversnelling is geraakt. Bij de Bredase raad leidde dat tot specifieke aandacht voor maatregelen om de kansarmen in Breda te ondersteunen en een financiële tegemoetkoming voor energiekosten waar nodig te geven.

Voor 2023 heeft de gemeente een klimaatbegroting opgesteld. Op 25 juli 2023 heeft het college het ‘Klimaatplan Breda Neutraal in 2044’ naar de raad gestuurd.

Les 2 Goede monitoring van alle klimaatdoelen, inzet en resultaten en een heldere informatievoorziening naar de raad zijn essentieel om goed te kunnen sturen en te kunnen controleren.

Naar aanleiding van het rekenkamerrapport uit 2019 zijn college en raad met elkaar in gesprek gegaan. Hier is uitgekomen dat het college de raad op thema-niveau informeert, de vijf thema’s zijn:

1. Duurzaam ondernemen
2. Duurzame energieproductie
3. Duurzame overheid
4. Gebouwde omgeving
5. Mobiliteit

De Bredase Klimaatbegroting is zo ontwikkeld dat de raad op deze thema's kan (bij)sturen en controleren. Tot slot heeft het college de raad ook tussentijds toelichting gegeven, op eigen initiatief of naar aanleiding van een verzoek van de raad. Naar aanleiding van de dialoog tussen raad en college heeft de raad concrete kaders gegeven. Drie recente voorbeelden.

Energiearmoede
Uit signalen uit de samenleving blijkt dat door de gestegen energieprijzen inwoners, ondernemers, instellingen en verenigingen problemen ervaren, waren voor raad en college aanleiding om in actie te komen. In november 2022 heeft de raad unaniem een samenhangend Energiepakket Breda vastgesteld. Hiervoor is door de raad € 8,5 miljoen vrijgemaakt. Via de raadsbrief 23 juni 2023 is de raad geïnformeerd over de stand van zaken van deze regeling

Bredaas isolatieprogramma
Breda wil alle gebouwen in Breda verduurzamen. Om dit gestructureerd aan te pakken heeft de gemeente een isolatieprogramma ontwikkeld. Met dit programma geeft Breda invulling aan twee door de raad in februari 2022 aangenomen moties 'Bredaas isolatieprogramma' en 'Isolatiestrategie 2.0.'

Amercentrale en levering warmte en warm water aan huishoudens
Het Amernetwarmtenet (of stadsverwarmingsnet) levert warmte aan zo'n 51.000 huishoudens en ruim 300 bedrijven in met name Tilburg en Breda. In Breda gaat het om 20.000 huishoudens en 100 bedrijven. Marktpartij 'Ennatuurlijk' is eigenaar van dit warmtenet en krijgt aftapwarmte van de Amercentrale. RWE is eigenaar van de Amercentrale en stopt met warmtelevering aan de stadverwarming per 1 januari 2027. Ennatuurlijk heeft een leverplicht aan haar klanten en garandeert de warmtelevering na 1 januari 2027. Aftapwarmte van de Amercentrale is een duurzame energiebron.

De gemeente is een publieke partij en niet direct betrokken bij de private partijen RWE en Ennatuurlijk'. De gemeente ervaart wel een verantwoordelijkheid om niet de betreffende huishoudens en bedrijven in de problemen te laten komen medio 2027. Anderzijds geeft deze ontwikkeling bij de Amercentrale druk op de klimaatdoelstellingen van de gemeente Breda. De ontwikkelingen en dilemma's zijn meerdere keren besproken tussen raad en portefeuillehouder.

Les 3 Beleid vooral gericht op informatie en het stimuleren van eigen initiatief van inwoners en bedrijven gebaseerd op vrijwilligheid, doet de ontwikkelingen en resultaten te langzaam gaan.
Vanaf 2019 heeft de gemeente Breda de volgende initiatieven genomen en/of gefaciliteerd:

- De gemeenteraad heeft in 2022 de transitievisie warmte (TVW) vastgesteld voor de gebouwde omgeving. Via een wijkgericht aanpak energie wil Breda in 2044 duurzame energie (van het gas af) en energie besparen 'wat je niet gebruikt hoef je ook niet op te wekken'. In 2023 is gestart in Doornbos, Wisselaar, Prinsenbeek, Tuinzigt en Biesdonk;
- Informatiecentrum Greenhopper;
- Bredase Energie Coöperatie BRES (BRES) adviseert met ondersteuning van de gemeente bij isolatiemaatregelen en oplossingen voor aardgasvrije gebouwen.

- Woonlening gemeente Breda, leningen voor energiebesparende maatregelen;
- Het Klimaatfonds Breda verstrekt leningen tegen een lage rente om projecten te realiseren die bijdragen aan de klimaatdoelstelling van de stad;
- De gemeente heeft 400 energiescans gefaciliteerd, bedrijven krijgen advies hoe zij hun energieverbruik kunnen verlagen. Als er vergunningen nodig zijn om te verduurzamen probeert de gemeente de procedure te versnellen;
- Bedrijfsleven en gemeente werken aan bedrijventerreinenenergieplannen (BEP);
- Faciliteren door de gemeente waarbij lokale vraag en aanbod van energie op elkaar worden afgestemd. De ene buurman heeft zonnepanelen en de ander een elektrische auto, mogelijk kun je lokaal elkaar helpen. Gestart zijn de pilots:
    - Steenakker en Rithmeesterpark: opzetten van een semiautonoom energiesysteem;
    - Frankenthalerstraat onderzoek naar opzetten van een energiehandelsplatform.

Les 4 De bekendheid van klimaatbeleid en maatregelen is achtergebleven, omdat informatie via websites en andere sociale media lang niet iedereen bereikt, maar vooral mensen die toch al geïnteresseerd zijn in de materie.

Om bekendheid te geven aan de klimaatmaatregelen en de mogelijkheden om als Bredanaars duurzamer te leven, heeft de gemeente in 2023 de volgende initiatieven genomen:

- De Greenhopper, een duurzaam en mobiel informatiecentrum. Inwoners ontvangen gratis informatie en tips over het energiezuiniger maken van hun huis;
- Twee keer per week houdt de gemeente ‘spreekuur’ om duurzamer leven te bevorderen. In 2023 hebben 300 inwoners hiervan gebruik gemaakt;
- Alle kinderen in de groepen 6, 7 en 8 krijgen in november 2023 een tijdschrift over het thema Duurzaamheid;
- De gemeente geeft om de twee maanden een digitale nieuwsbrief uit (600 abonnees), met voorbeelden van inwoners die duurzamer leven om anderen te inspireren;
- Communicatie via huis-aan-huis kranten en folders verspreiden via de bibliotheken;
- De websitepagina ‘Breda Doet Mee’ is het centrale platform voor energie en klimaat;
- Breda heeft sinds 2023 de Energie Bespaar Coach. Deze coach helpt huishoudens met een laag en midden inkomen om energie en geld te besparen.

Les 5 Gemeenten kunnen veel zelf doen, maar dat vergt wel financiële en andere investeringen en prioriteit e

Les 6 Klimaatmaatregelen raken snel ondergesneeuwd door andere prioriteiten (financiële, economische, ruimtelijke e.d.).

Sinds 2021 stelt Breda een klimaatbegroting op. Het feit dat deze is ontwikkeld door de gemeente zelf geeft het belang en de urgentie aan. In 2021 is er een gedetailleerd verslag gemaakt van duurzaamheidsprojecten van het uitvoeringsprogramma klimaat. Over 2022 is geen verslag gemaakt, omdat dit te gedetailleerd was voor de gemeenteraad en het onvoldoende aansloot bij het detailniveau van de jaarrekening. Alle thema’s uit de klimaatbegroting zijn in de begroting van 2022 opgenomen in ‘Breda is een duurzame en bestendige stad’. In de jaarrekening 2022 wordt verantwoording afgelegd. Voor 2023 is een klimaatbegroting opgesteld, in plaats daarvan is het

nieuwe herziene klimaatplan vormgegeven. Het klimaatplan is op 25 juli 2023 aan de raad aangeboden.

Les 7 De risico's van 'te weinig doen' worden gemakkelijk onderschat, evenals de risico's van te eenzijdige (en te korte-termijn) maatregelen, afspraken en contracten.
Gezien de gevoelde urgentie wat betreft klimaat en de stappen dienen die te worden gezet door de gemeente Breda ziet de Rekenkamer op dit moment geen risico van te weinig doen. Ook zijn er geen signalen dat het klimaatbeleid door bestuur en ambtelijke organisatie wordt onderschat. In tegendeel.

Het beleid is incrementeel. Er is een stip op de horizon (2030 en 2044). Monitoring vindt plaats door middel van de verantwoording over de klimaatbegroting en evaluatie van de RES. Stap voor stap kijkt Breda naar mogelijkheden om doelen te bereiken en betrekt hierbij de nieuwst ontwikkelingen en innovaties. Intern ontwikkelt de gemeente Breda op dit moment een risicoregister. Aandacht voor goede voorbeelden vanuit inwoners en bedrijven.

Les 8 Klimaatbeleid is complexe materie, niet alleen omdat het veel verschillende terreinen omvat, maar ook omdat beslissingen op het ene terrein gevolgen kunnen hebben voor andere terreinen. Verschillende doelen kunnen concurrerend met elkaar zijn, al was het alleen al doordat de beschikbare ruimte binnen de gemeentegrenzen beperkt is, waardoor groen, water, bebouwing, wegen, zonneweiden e.d. in principe met elkaar in concurrentie zijn. Ook bv doelen als 'meer groen/bomen/bos creëren' en 'meer hout/biomassastook c.q. overgaan op houtbouw', zijn in principe concurrerend met elkaar.
Inmiddels is erkend dat de complexiteit enorm is. Na 2019 heeft gemeente Breda een nieuwe governance structuur opgezet om overzicht te houden op het complexe klimaatbeleid met de samenhang daarbinnen, resultaten te monitoren en effecten van beleid intern en extern te volgen.

Bestuurlijk is er één portefeuillehouder die zowel energietransitie, klimaatadaptatie als duurzaamheid en circulariteit in zijn pakket. Ambtelijk is een organisatie vormgegeven die bestaat uit: programmamanagers in een regieteam. Zij zijn operationeel verantwoordelijk voor budget, voortgang en de integraliteit van het beleid. Het regieteam is de gedelegeerd ambtelijk opdrachtgever voor een diversiteit aan projecten, activiteiten en processen. Inzet van professionals die de projecten bemensen komen uit de lijnorganisatie. Op deze wijze ontstaat, tot in de haarvaten van de gemeentelijke organisatie betrokkenheid. Hiermee beoogt de organisatie om bekendheid en draagvlak voor het klimaat binnen de organisatie verder te bevorderen en draagvlak te creëren.

Les 9 Klimaatbeleid en -maatregelen zijn niet vanzelfsprekend en worden door een belangrijk deel van bv de automobilisten, huizenbezitters, bedrijven en bv minvermogenden als moeilijk, te duur en/of als vervelend ervaren. Actieve ondersteuning, ontzorgen, de lusten en lasten eerlijk verdelen (tegengaan energiearmoede, principe 'de vervuiler betaalt') en het zien van de voordelen (en uiteindelijke winst) zijn voor veel inwoners en bedrijven van belang om de stap te kunnen zetten.

Sinds begin 2022 is er substantieel meer draagvlak bij de gemeente zelf, inwoners en bedrijven om een bijdrage te leveren aan de transitie. Velen, mits financieel haalbaar, nemen zelf initiatief al dan niet gesteund door gemeentelijke en landelijke (subsidie)regelingen. In dat opzicht is les 9 inmiddels achterhaald.
Breda heeft aantoonbaar aandacht voor klimaatbeleid en de raad maakt middelen vrij om energiearmoede tegen te gaan en energiebesparing in minder krachtige wijken te faciliteren door energiecoaches en financiële compensatie aan te bieden om de ergste nood te verzachten.

Les 10 De ontwikkelingen gaan snel, zowel qua klimaatveranderingen, als qua technieken en technologie, als qua plannen van overheden, bedrijven e.a. Breda zal vaart moeten maken met
In de lessen 1 tot en met 9 is volgens de Rekenkamer meer dan voldoende inzicht gegeven in de ontwikkelingen sinds 2019. In deel II komen de actuele doelstellingen en resultaten tot uitdrukking.

Deel II Rekenkameronderzoek Energietransitie 2023

De Rekenkamer Breda heeft samen met de Rekenkamers van ’s Hertogenbosch, Tilburg en Oss onderzoek laten uitvoeren door een extern bureau met als hoofdvraag:

> Wat is de voortgang van de energietransitie in de gemeenten Breda, ’s-Hertogenbosch, Oss en Tilburg, welke sturings- en controlemogelijkheden hebben de verschillende gemeenteraden hiervoor ingezet en hoe effectief zijn deze, en wat kan men in dit opzicht van elkaar leren?

De definitie die Breda hanteert voor energietransitie is afkomstig uit het coalitieakkoord 2022-2026. Het luidt: ‘ Het nemen van energiebesparende maatregelen en het opwekken van energie via natuurlijke bronnen. Het opwekken van energie en besparing door aardgasvrije woningen en gebouwen zijn RES-doelstellingen. Energiebesparing heeft Breda zelf toegevoegd. Immers dat wat je niet gebruikt aan energie hoe je ook niet op te wekken, zo redeneert Breda. Hieronder zijn de drie doelen uitgewerkt.

Doel 1. Opwekken van energie via natuurlijke bronnen zoals zon, wind en water
De RES West-Brabant bestaat uit 16 gemeenten, de provincie Noord-Brabant en de waterschappen: Brabantse Delta en Rivierenland. Zij hebben samen afgesproken hoe zij de regionale energietransitie vormgeven. In de RES 1.0 (2021) hebben zij geformuleerd hoe zij de elektriciteit en de warmte die we gebruiken gaan verduurzamen. Binnen de RES heeft de gemeente Breda toegezegd om in 2030 280 GWh aan energie op te wekken uit duurzame bronnen.

Er zijn drie verschillende bronnen die inzicht geven hoe het vordert met de te behalen doelen door de RES en Breda. Het rapport van Twynstra Gudde met de RES-cijfers van Breda uit mei 2023. Dit rapport is in de bijlage opgenomen. Tweede bron zijn de CBS-cijfers en tot slot de voortgangsrapportage van de RES zelf van 1 juli 2023.
De Rekenkamer merkt op dat de volgende landelijke monitoring over de RES komt van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). In het 4^{e} kwartaal van 2023 komen zij met een voortgangsmonitor van alle RES-sen in Nederland.

De Rekenkamer merkt op dat het CBS een andere definitie hanteert dan de RES, dit verklaart het verschil in de cijfers. Breda doet het uitstekend op grond van de CBS-cijfers. Breda heeft tot 2030 een rest opgave van 20 GWh op te wekken en op dit moment 260 GWh opgewekt aan duurzame energie. De gegevens van de RES van mei 2023 zijn iets minder gunstig. In tabel 1 staat het overzicht opgenomen.

Breda	RES-doelen 2030	Gemeentelijke doelen	Realisatie	Pijplijn	Prognose buiten pijplijn	Restopgave
Opwek	280 GWh	280 GWh	143 GWh CBS-cijfers: 260 GWh	46 GWh CBS-cijfers: 0 GWh	43 GWh CBS-cijfers: 0 GWh	64 GWh CBS- cijfers: 20 GWh

Tabel 1 Gemeente Breda. Opwekken duurzame energie, doel en stand van zaken realisatie

De RES West-Brabant is op 1 juli 2023 nog positiever over de voortgang van het opwekken van duurzame energie in de RES-regio West-Brabant. Zij publiceren gegevens over de gehele RES West-Brabant, afzonderlijke gemeenten, zoals Breda zijn niet opgenomen.

Het opwek doel bij aanvang van de RES West Brabant in 2021 was 2,2 TWh. Door extra plannen is dit door de RES opgehoogd naar 2,38 TWh in 2030. Op 1 juli 2023 is de helft van het opwekken van duurzame energie gehaald, zo blijkt uit de tussenstand van de RES West-Brabant. Op basis van de huidige resultaten en plannen zou de RES West-Brabant in totaal 2,55 TWh duurzaam kunnen opwekken in 2030, dat is meer dan in 2021 is afgesproken.

De conclusie is dat het goed gaat met de opwekking van duurzame energie en dat de gemeente Breda op koers ligt. Zeker als de CBS-cijfers worden gehanteerd. Bovendien zijn de gegevens over het realiseren en de doelen van Breda ten aanzien van het opwekken van duurzame energie in de klimaatbegroting 2023 opgenomen.

In het rekenkameronderzoek van Twynstra Gudde zijn ook cijfers gepubliceerd van de vier deelnemende gemeenten. Goed om te kijken hoe de gemeente Breda het doet ten opzichte van de andere drie. Ieder heeft zijn eigen RES. Tilburg heeft in de RES een doel opgenomen voor klimaatadaptatie. De RES Midden-Brabant heeft gezamenlijke doelen gehanteerd en dit aan de individuele gemeente toegewezen. Verder hebben zijn een eigen uitvoeringsorganisatie opgericht. Tilburg heeft het anders georganiseerd dan Breda. Ieder maakt eigen keuzes.

Gemeente	RES-doelen opwek	Gemeentelijk doel	Realisatie / % van doel	Pijplijn	Prognose buiten pijplijn	Restopgave
Breda	280 GWh	280 GWh	**143 GWh** **51%**	46 GWh	43 GWh	64 GWh
's Hertogenbosch	350 GWh	350 GWh	**89 GWh** **25%**	341 GWh	-	-
Tilburg	RES + Klimaatadaptatie	87 GWh (berekend)	**24 GWh** **27%**	26 GWh	-	30 GWh
Oss	28 GWh	28 GWh	**4 GWh** **14%**	21 GWh	-	2 GWh

Tabel 2. Vier onderzochte gemeenten, RES-doel opwekken van duurzame energie in 2030, actueel resultaat in Giga Watt uur (GWh) en behaalde opwek in percentage van het doel. Gegevens uit het algemene onderzoek van de Rekenkamers door de externe onderzoekers (zie bijlage).

Breda ligt op koers zoals we hiervoor al hebben gezien. Ook in relatie tot de vier onderzochte gemeenten doet de gemeente Breda het prima: de helft van het doel is behaald volgens de gegevens van de RES, terwijl de andere drie gemeenten op ongeveer een kwart zitten of minder.

Doel 2. Warmtebesparing door woningen aardgasvrij te maken

Het 2e doel is om woningen aardgasvrij te maken door over te gaan van fossiele brandstof naar duurzaam opgewekte elektriciteit. Vooral het verwarmen van huizen (gebouwen) kost relatief veel energie, fossiele brandstof zoals gas of duurzaam opgewekt. De doelen zijn gesteld in aantallen woningen.

Breda	RES-doelen	Gemeentelijke doelen	Realisatie	Pijplijn	Prognose buiten pijplijn	Restopgave
Warmte	15% warmtebesparing	4.000-6.000 woningen aardgasvrij; 2.500 woningen niet meer koken/verwarmen met gas; 11.000 woningen aardgasvrij-ready	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk

Tabel 3. Gemeenten Breda. Doel RES Warmtebesparing, woningen van het gas af in 2030

Breda en de andere vier gemeenten houden hier geen cijfers van bij. Dit hangt, volgens de Rekenkamer, onder meer samen met het feit dat eigenaren van koophuizen pas een energielabel aanvragen als zij hun huis verkopen. Die registratie bestaat landelijk. Voor alle andere koophuizen is onbekend hoe ver men is met ‘van het gas af’. De verwachting is, zo merkt de Rekenkamer op, dat eigenaren van woningen dit ook niet vrijwillig aan de gemeente zullen doorgeven, omdat dit wellicht implicaties kan hebben voor de woningwaarde in het kader van de OZB. Een duurzame woning heeft een hogere waarde en betaald meer OZB.

Voor de verduurzaming van huurhuizen zijn de cijfers bekend bij de gemeente Breda. Via de prestatieafspraken met woningcorporaties is in een recent in het bestuurlijk overleg hierover besproken. Hieruit blijkt dat Breda voor wat betreft de gerealiseerde energetische kwaliteit van corporatiewoningen het beter doet dan gemiddeld in Noord-Brabant en Nederland. Het college is voornemens om deze lijn voort te zetten, zo is aan de Rekenkamer gemeld. Dit aspect van de resultaten van de prestatieafspraken in relatie tot energietransitie heeft de Rekenkamer niet onderzocht.

Een andere bron om inzicht te krijgen in de resultaten is de Voortgangsrapportage van de RES West-Brabant van 1 juli 2023. Die cijfers zijn op RES-niveau en niet specifiek voor de gemeente Breda. De voortgangsrapportage meldt dat de warmtebesparing van 15% in 2022 is gehaald (op basis van landelijke cijfers). Dit komt, volgens de RES, door de hoge gasprijzen.

Op grond van energie labels van huizen is er een langzame verbetering naar meer A en B labels in de regio, meldt de RES in juli 2023. De Rekenkamer Breda plaatst hier een kanttekening bij dat dit laatste ook mogelijk is te danken aan de oplevering van nieuwbouwhuizen die verplicht een label A hebben. Dit blijkt niet uit de voortgangsrapportage van de RES van 1 juli 2023. Meer specifieke informatie hierover staat opgenomen in de landelijke label-atlas.

De raad van Breda heeft beleid vastgesteld in de vorm van de Transitie Visie Warmte (TVW). In 2044 is Breda CO2 neutraal en aardgasvrij. Sinds 2022 en in 2023 werkt de gemeente samen met eigenaren van woningen en gebouwen in Tuinzigt, Doornbos, Biesdonk en Wisselaar in

zogenaamde wijk energieplannen (WEP). Dit is een vitaal onderdeel van TVW. De resultaten hiervan zijn op dit moment (nog) niet bekend.

Doel 3. Energiebesparende maatregelen

De eerste twee doelen zijn direct gericht op de bron: het opwekken van duurzame energie en het vervangen van fossiele brandstof in woningen (gas) door duurzame energie. Het 3e doel is gericht op het voorkomen van gebruikmaken van energie, ongeacht of dit fossiele of duurzame bronnen zijn.

Het treffen en aanbrengen van isolerende voorzieningen moet leiden tot energiebesparing. Hierbij valt te denken aan het isoleren van vloeren, daken, aanbrengen van HR++ glas en het dichten van gaten en kieren in gebouwen. Ook leidt minder energie besparen zoals korter douchen, ledverlichting en de verwarming een graad lager zetten tot energie besparen. Kortom, zowel door houding en gedrag te veranderen als voorzieningen aan te brengen kunnen inwoners energie besparen.

De gemeente Breda heeft als doel om 50% aan energiebesparing te realiseren ten opzichte van 2008. Dit is geen RES-doel, maar de 50% energiebesparing is de wijze waarop Breda haar CO2 doelen wenst te behalen. De voortgang hiervan is niet inzichtelijk en wordt niet apart gemonitord. De Rekenkamer heeft cijfers van en 0-meting in 2008 niet kunnen vinden.

Breda	RES-doelen	Gemeentelijke doelen	Realisatie	Pijplijn	Prognose buiten pijplijn	Restopgave
Besparing	Geen RES-doel	50% energiebesparing tot 2044 (ten opzichte van 2008)	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk

Tabel 4. Gemeente Breda, doel voor energiebesparing in 2044 (ten opzichte van 2008).

In de raadsbrief van 10 mei 2023 staat dat de isolatieopgave van de gemeente Breda ongeveer 87.000 woningen bedraagt. De isolatie hiervan is de landelijke standaard. Inmiddels voldoen 20.000 woningen hieraan. Bij de resterende 67.000 woningen zullen de eigenaren hiervoor nog ongeveer 100.000 ‘isolatie-ingrepen’ moeten doen aan gevels, daken, vloeren en beglazing.

Het Bredaas Isolatieprogramma dient te leiden tot het besparen van energie bij het verwarmen van gebouwen. De focus in Breda ligt op het monitoren van isolatiemaatregelen, niet specifiek op energiebesparing.

Het isolatieprogramma heeft een meerjarige opzet en er zijn nog onzekerheden die invloed hebben op de uit te voeren isolatiemaatregelen. Deze isolatiemaatregelen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden, van vóór de huidige energie- en materiaalprijzen, personeelsschaarste en aandacht voor het onderwerp. Om deze redenen vindt de gemeente het belangrijk om voortdurend het Bredaas Isolatie Programma voor woningen te monitoren en bij te sturen waar nodig.

Tot slot. Wat kan de gemeente Breda leren van de andere drie gemeenten?
Het onderzoek beoogd ook inzicht te geven in wat Breda van de andere drie gemeenten uit dit onderzoek van kan leren. Wat doen andere gemeenten slimmer of beter in de energietransitie? Het antwoord op deze vraag is lastig te geven. Op de eerste plaats omdat het niet voor niets een regionale energiestrategie is en geen landelijk uitvoeringsplan. Het uitgangspunt van werken door de verschillende RES-sen is om het van onderop en samen met bestuursorganen de energiestrategie regionaal te ontwikkelen. Participatie speelt hierbij een belangrijke rol. Uitkomsten van deze processen zijn uniek, de plannen van de RES zijn dan ook verschillend. De RES bepaald samen wat de opgave is en hoe de uitvoering tot stand komt. Dat kan ook verschillen per regio. Het een is niet beter dan het andere.

Iedere RES heeft te maken met mogelijkheden in de omgeving, soms is er de mogelijkheid voor windmolens op water. Een hoog verstedelijkte omgeving biedt beperkingen gezien de beschikbare ruimte. Open agrarisch gebied beidt mogelijkheden voor zonneparken en ecologische verbindingszones geven soms beperkingen voor de invulling van het gebied. De RES kijkt naar de mogelijkheden voor bijvoorbeeld het opwekken van duurzame energie, dat is overal anders. Om deze redenen is het lastig om aan te geven waar Breda van kan leren, situaties zijn zo verschillend en veelal onvergelijkbaar en soms gewoon een kwestie van smaak. De definitie van energietransitie voor de gemeenten zijn ook verschillend, zo blijkt uit het onderzoek bij de vier Brabantse gemeenten.

Bestuurlijke reactie college van B&W Breda

De integrale bestuurlijke reactie is op de volgende pagina opgenomen.

Nawoord op de bestuurlijke reactie door de Rekenkamer Breda

De Rekenkamer bedankt het college voor de constructieve bestuurlijke reactie. Het is goed om te lezen dat het college de inhoud van de bestuurlijke nota onderschrijft en dat het college met de aansporingen uit de voeten kan om zo de energietransitie in Breda verder vorm te geven.

Gemeente Breda

**College van Burgemeest
Wethouders**

www.breda.nl
Telefoon 14 076

Postadres
Postbus 90156, 4800 RH Bred

Bezoekadres
Stadskantoor
Claudius Prinsenlaan 10

Aan de Rekenkamer Breda
Stadserf 1
4811 XS BREDA

Uw brief	Datum	Ons kenmerk
	11 oktober 2023	2304434

Onderwerp	Informatie	Bijlagen
Reactie op bestuurlijke nota Energietransitie Breda, Stand van zaken	M. Oonincx	-

Geachte leden van de Rekenkamer Breda,

Eind 2022 is de Rekenkamer Breda samen met drie andere rekenkamers uit Tilburg, 's Hertogenbosch en Oss een onderzoek gestart naar de energietransitie, in het bijzonder de RES. Zij hebben gezamenlijk een extern bureau gevraagd het onderzoek uit te voeren. Met deze bestuurlijke nota schetst de Rekenkamer de stand van zaken, biedt inzicht in wat er met de klimaatlessen uit 2019 is gebeurd en rond af met conclusies, twee aansporingen en een aantal aanbevelingen.
De Rekenkamer Breda heeft in september 2023 haar onderzoek afgerond.

Wij hebben op 26 september 2023 de bestuurlijke nota inclusief de bijlagen ontvangen en met deze brief ontvangt de Rekenkamer onze reflectie op de bestuurlijke nota.

Algemene reactie:
De Rekenkamer concludeert dat Breda de energietransitie zeer serieus neemt en er hard aan werkt, getuige de governance structuur die de gemeente heeft opgezet, het beschikbare budget en dat het beleid zeer recent is geactualiseerd. De inspanningen die Breda levert, werpen hun vruchten af. In relatie tot de gemeenten Tilburg, 's Hertogenbosch en Oss kan Breda trots zijn op wat zij tot nu toe heeft bereikt. Gerelateerd aan de RES-doelstelling 'opwek energie' doen zij het als beste en is er de komende 6,5 jaar nog een geringe inspanning te leveren. Het gaat goed, zo concludeert de Rekenkamer Breda. U adviseert Breda om wel alert te blijven op de ontwikkelingen, deze gaan razendsnel. Wij ervaren uw bevindingen als zeer positief en beschouwen het als een mooie steun in de rug. Ook wij ervaren dat het klimaatbeleid en de energietransitie leeft in Breda, bij de raad, college en de ambtelijke organisatie. Er is betrokkenheid en verantwoordelijkheid om verdere stappen te blijven zetten. Breda was in 2019 en is in 2023 nog steeds ambitieus.

Aanvullend willen we u enkele punten onder uw aandacht brengen. U verwijst in uw bestuurlijke nota naar "…*het beleid zeer recent heeft geactualiseerd*". U duidt hierbij op het klimaatplan, die we in augustus 2023 de raad hebben aangeboden. Het klimaatplan betreft geen actualisatie van het beleid. Het klimaatplan is een uitvoeringsprogramma. Het biedt inzicht in maatregelen en middelen op hoofdlijnen als ook een geactualiseerd overzicht van eerder vastgesteld beleid.

Verder schrijft u dat de Rekenkamer Breda de bestuurlijke nota als de publicatie beschouwt van de stand van zaken energietransitie gemeente Breda. Voor een deel is de bestuurlijke nota gebaseerd op de rapporten van het externe onderzoeksbureau in opdracht van vier gemeenten. Het algemene deel publiceren alle vier de onderzochte gemeenten. Om die reden publiceert de Rekenkamer Breda dit externe rapport in de bijlagen.

De Rekenkamer Breda vindt de bestuurlijke nota meer recht doen aan de Bredase situatie dan het externe rapport; zowel het algemeen deel als het specifieke gemeentelijk rapport voor de gemeente Breda.
Wij onderkennen deze constateringen, sluiten ons aan bij uw conclusie en uw besluit tot een bestuurlijke nota.

U schrijft "Monitoring van de behaalde resultaten, zo blijkt ook uit dit onderzoek, is mede door de complexiteit, soms wat te gefragmenteerd. Risicomanagement is nog in een beginstadium, een risicoregister wordt op dit moment ontwikkeld." Via de cyclische producten (zoals begroting) als ook bij tussentijdse grote risico's wordt de Raad actief door het college geïnformeerd. U beschrijft dat ook binnen de bestuurlijke nota bij de aansporingen en over de passage van de Amercentrale (pagina 32). Ons inziens is uw conclusie dat risicomanagement zich nog in een beginstadium bevindt daarmee te zwaar aangezet. We herkennen wel dat door de grote hoeveelheid recente ontwikkelingen binnen de energietransitie - denk aan de ontwikkelingen Amerwarmtecentrale, netcongestie stroomnet, energiearmoede en veranderende wetgeving –het speelveld steeds complexer wordt. We lezen dat ook terug in uw inleiding van de bestuurlijke nota als een belangrijke kenmerk van een transitie. De verdere ontwikkeling van het risicoregister past binnen deze context.

Aansporingen:

- **Breda is goed op weg met de energietransitie, blijf wel alert, volg ontwikkelingen en haak daaropin en informeer periodiek de raad;**
  We onderstrepen het belang om alert de ontwikkelingen binnen de energietransitie te blijven volgen als ook het tijdig daarop in te haken.

- **Inzichten in vorderingen en resultaten zijn essentieel. Het college informeert de raad. Blijf dit doen. Ontwikkel daarnaast een dashboard om te monitoren en bespreek dit twee keer per jaar met de raad al dan niet samen met de (klimaat)begroting.**
  Zoals eerder aangegeven tijdens de behandeling van het klimaatplan - energietransitie is een onderdeel daarbinnen - als ook tijdens de auditcommissie onderschrijven we de aansporing om de monitoring te verbeteren. Toegezegd is om hier begin 2024 met een voorstel te komen, samen met de auditcommissie.

Tenslotte willen we u bedanken voor de bestuurlijke nota en daarmee de inzichten, conclusies en aansporingen. Deze zijn in lijn met de wijze waarop we gezamenlijk met de stad sturing geven aan de Energietransitie.

Met vriendelijke groeten,

Burgemeester en wethouders van Breda,

, burgemeester,

, gemeentesecretaris.

Bijlage 1 Rapport gemeente Breda

Onderzoeksrapport energietransitie gemeente Breda door extern onderzoeksbureau Twynstra Gudde.

Leeswijzer bijlagen

De Rekenkamer Breda beschouwt de bestuurlijke nota als de publicatie van de stand van zaken energietransitie gemeente Breda. Voor een deel is de bestuurlijke nota gebaseerd op de rapporten van het externe onderzoeksbureau in opdracht van vier gemeenten. Het algemene deel publiceren alle vier de onderzochte gemeenten. Om die reden publiceert de Rekenkamer Breda dit externe rapport in de bijlagen. De Rekenkamer Breda vindt deze bestuurlijke nota meer recht doen aan de Bredase situatie dan het externe rapport; zowel het algemeen deel als het specifieke gemeentelijk rapport voor de gemeente Breda.

REKENKAMER BREDA

RAPPORT

De energietransitie in Breda

In opdracht van de Rekenkamer Breda

Roel Lauwerier, Floor hooge Venterink en Carmen Hendriks

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave 27

1. Inleiding 29

1.1. Aanleiding en doelstelling 29

1.2. Onderzoeksvragen 29

1.3. Normenkader 30

1.4. Aanpak 32

1.5. Leeswijzer 32

1.6. Begrippenlijst 33

2. Conclusies 35

2.1. Beantwoording hoofdvraag 35

2.2. Beantwoording deelvragen 37

3. Kaderstelling 40

3.1. Kaderstelling 40
3.1.1. Ambities en doelen 40
3.1.2. Acties en maatregelen 41
3.1.3. Afspraken over informatievoorziening 44

3.2. Analyse 44

3.3. Toetsing aan het normenkader 46

4. Uitvoering en doelrealisatie 49

4.1. Uitvoering en doelrealisatie 49
4.1.1. Uitvoering 49
4.1.2. Doelrealisatie 51
4.1.3. Financiële kaders 54
4.1.4. Monitoring 54

4.2. Analyse 54

4.3. Toetsing aan het normenkader 57

5. Rol van de raad 59

5.1. Rol van de raad 59

5.2. Analyse 60
5.2.1. Enquête 60

5.3. Toetsing aan het normenkader 67

Bijlage 1 | Overzicht geïnterviewde personen 69

Bijlage 2 | Bronnenlijst 70

1. Inleiding

2. Aanleiding en doelstelling

Iedere gemeente heeft de opdracht een bijdrage te leveren aan de energietransitie en werkt aan gemeentelijke doelen, maar ook samen met andere partijen binnen een energieregio (de Regionale Energiestrategie, RES). De energietransitie omvat de overgang van een systeem waarin de energievoorziening draait op fossiele brandstoffen naar een systeem op basis van duurzame energiebronnen. Ook is er aandacht voor energiebesparing en -opslag. De urgentie van de energietransitie is de afgelopen tijd toegenomen, o.a. door de stijgende energieprijzen.

In dat kader is het waardevol voor gemeenteraden om de stand van zaken ten aanzien van de energietransitie in de gemeente inzichtelijk te maken. Welke kaders, doelen, middelen en tijdlijn zijn afgesproken en hoe staat het met de realisatie daarvan. Bovendien is het interessant voor gemeenteraden om de mogelijkheden tot sturing en controle op het terrein van de energietransitie te kennen en inzicht te krijgen in hoe sturings- en controlemogelijkheden door de eigen raad wel of niet worden ingezet.

De rekenkamer(commissie)s van Breda, 's-Hertogenbosch, Oss en Tilburg hebben besloten om gezamenlijk onderzoek te verrichten naar de energietransitie. Zij hebben TwynstraGudde gevraagd om dit onderzoek namens hen uit te voeren. Met dit onderzoek willen de rekenkamer(commissie)s inzicht krijgen in de stand van zaken van de energietransitie bij andere gemeenten, de aanpak van sturing en controle van andere raden en inzicht in wat bij de deelnemende gemeenten goed werkt en wat minder of niet. Daarvan kan elke raad leren.

De doelstelling van het onderzoek is hiermee tweeledig.

1. *De Rekenkamer(commissie)s beogen de gemeenteraden inzicht te geven in de stand van zaken van de energietransitie in hun gemeente. Er wordt gekeken naar de doelen die door de gemeenten zijn vastgesteld in relatie tot de resultaten van de RES. Daarbij worden gehanteerde sturings- en controlemogelijkheden voor de gemeenteraden in beeld gebracht.*
2. *Op basis van de 'good practices' - de sterke punten van de verschillende aanpakken van de deelnemende gemeenten - worden zo mogelijk aanbevelingen voor versterking van sturing en controle door de raad bij de energietransitie gedaan.*

3. Onderzoeksvragen

Vanuit de bovenstaande doelstellingen van het onderzoek is de volgende hoofdvraag geformuleerd:

Wat is de voortgang van de energietransitie in de gemeenten Breda, 's-Hertogenbosch, Oss en Tilburg, welke sturings- en controlemogelijkheden hebben de verschillende gemeenteraden hiervoor ingezet en hoe effectief zijn deze, en wat kan men in dit opzicht van elkaar leren?

Deze hoofdvraag is uitgewerkt in een aantal deelvragen die we hebben geclusterd per onderzoeksaspect.

Kaderstelling

1. Welke doelen en ambities t.a.v. de energietransitie hebben de gemeenteraden van Breda, 's-Hertogenbosch, Oss en Tilburg vastgesteld?
2. Hoe verhouden de ambities ten aanzien van de energietransitie, die zijn opgenomen in het meest recente Bestuurs- of Coalitieakkoord van de gemeenten, zich tot de ambities opgenomen in de RES?

Uitvoering en doelrealisatie

3. Liggen de gemeenten op koers om de gestelde doelen binnen de daarvoor afgesproken termijnen en beschikbare middelen te halen? Welke doelen zijn bereikt/gedeeltelijk bereikt/niet bereikt (beknopt overzicht)?

Rol van de raad

4. Hoe wordt over de voortgang van de realisatie van de doelen aan de raad gerapporteerd?
5. Welke sturings- en controlemogelijkheden hebben de gemeenteraden in het kader van de gemeentelijke ambities t.a.v. energietransitie tot nu toe ingezet? Met welk effect/hoe effectief was dit?
6. Wat kunnen de gemeenteraden ten aanzien van de sturing op en controle van de energietransitie van elkaar leren?

Afbakening

Voor dit onderzoek beperkt het begrip energietransitie zich tot de doelen voor duurzame opwek van elektriciteit, energiebesparing en de warmtetransitie. De meeste gemeenten hebben ook doelen voor biodiversiteit, circulariteit, klimaatadaptatie, duurzame mobiliteit etc., maar deze zijn voor dit onderzoek buiten beschouwing gelaten. Op deze manier kan er in het onderzoek gekeken worden naar de verhouding tussen de gemeentelijke doelen en de regionale doelen van de RES-regio's.

4. Normenkader

Ten behoeve van het onderzoek is een normenkader vastgesteld. Het normenkader is het referentiekader voor de beoordeling. In de gemeentelijke nota's beantwoorden we de onderzoeksvragen en geven we per norm een oordeel over in hoeverre de gemeente voldoet aan de norm.

Een scherp oordeel zal de raad houvast bieden bij de interpretatie van het onderzoeksrapport. Bij de beoordeling van de normen, gebruiken we de volgende categorieën:

- De gemeente voldoet volledig of grotendeels aan de norm.
- De gemeente voldoet gedeeltelijk aan de norm.
- De gemeente voldoet niet/nauwelijks aan de norm.

In het onderzoeksrapport wordt de score geëxpliciteerd en onderbouwd.

Aspect	Norm
Kaderstelling	De raad heeft controleerbare ambities en doelen geformuleerd met betrekking tot de energietransitie.
	De gemeentelijke ambities en doelen en de ambities en doelen uit de RES zijn consistent en sluiten geheel op elkaar aan.
	De doelen en ambities zijn volledig en consistent uitgewerkt in acties en maatregelen. Daarbij is duidelijk afgesproken wie wat doet, ook op regionaal niveau.
	Er zijn heldere financiële kaders vastgesteld voor de uitvoering van de acties en maatregelen.
	Er is een duidelijke planning vastgesteld voor de uitvoering van de acties en maatregelen waarbij tussentijdse mijlpalen zijn benoemd.
	Duidelijk is afgesproken op welke momenten en op welke wijze de raad wordt geïnformeerd over en wordt betrokken bij de uitvoering van de energietransitie.
Uitvoering en doelrealisatie	De acties en maatregelen worden uitgevoerd conform planning.
	De doelen en ambities zijn bereikt of liggen op koers om bereikt te worden.
	De doelen en ambities worden bereikt binnen de vastgestelde financiële kaders.
	De realisatie van de doelen en ambities worden periodiek gemonitord op basis waarvan zo nodig tot bijsturing wordt overgegaan.
Rol van de raad	De informatievoorziening aan en betrokkenheid van de raad is conform de gemaakte afspraken.
	De informatievoorziening aan de raad is zodanig dat de raad tijdig kan zien of de ambities en doelen gehaald gaan worden en biedt inzicht in eventuele bijsturingsmogelijkheden.

5. Aanpak

De aanpak van dit onderzoek bestaat uit drie fasen:

- **Informatie-uitvraag bij de organisatie en documentonderzoek.** Hierin zijn documenten gerelateerd aan de energie- en warmtetransitie en RES, geanalyseerd. Dit zijn documenten over de beleidskaders, de uitvoering in projecten en de verantwoording hierover aan het college en de raad. Ook zijn raadsdocumenten zoals moties en amendementen geanalyseerd.
- **Gesprekken en raadsenquête.** Vervolgens zijn er gesprekken gevoerd met ambtelijk en bestuurlijk betrokkenen bij de energietransitie en is met medewerkers van concern control van alle gemeenten gesproken. Er is een enquête uitgezet onder de raadsleden van alle gemeenten.
- **Rapportage.** Ten slotte is de rapportage opgesteld waarin de onderzoeksvragen worden beantwoord en de toetsing op het normenkader plaatsvindt. De rapportage is voor wederhoor teruggelegd bij de ambtelijke organisatie en de colleges.

Representativiteit survey

De enquête is door de griffies/rekenkamers uitgezet bij de raadsleden en burgerraadsleden van de vier gemeenten. De antwoorden zijn anoniem en het invullen was niet verplicht. De enquête is door 71 raadsleden en burgerraadsleden ingevuld. Hieronder is per gemeente het responspercentage aangegeven:

- Breda: 19 respondenten van 39 raadsleden en 24 burgerraadsleden = 30,2%
- ’s-Hertogenbosch: 16 respondenten van 39 raadsleden en 40 commissieleden-niet raadsleden = 20,3%
- Oss: 13 respondenten van 37 raadsleden en 16 burgerraadsleden = 24,5%
- Tilburg: 23 respondenten van 45 raadsleden en 28 burgerraadsleden = 31,5%

De respons voor Breda is 30%, dat geeft enig inzicht in de ervaringen en beelden van raadsleden.

De bevindingen uit de enquête zijn meegenomen per gemeente in de gemeentelijke nota’s (het hoofdstuk ‘Rol van de raad’). De raadssessie om de resultaten van de enquête te bespreken, is komen te vervallen vanwege een gebrek aan aanmeldingen. In het algemeen deel is de totale respons verwerkt, dus voor de vier gemeenten gezamenlijk.

6. Leeswijzer

De rapportage is opgedeeld in twee delen:

1. De gezamenlijke rapportage met de overkoepelende conclusies en aanbevelingen
2. Vier gemeentelijke nota’s
    a. Inleiding (hoofdstuk 1)
    b. Conclusies (hoofdstuk 2)
    c. Nota van bevindingen per gemeente waarin de deelvragen gedetailleerd uitgewerkt worden. (hoofdstukken 3, 4 en 5)

Het algemeen deel bevat de gezamenlijke rapportage met de overkoepelende conclusies en aanbevelingen.

In de gemeentelijke nota's worden na een inleiding de conclusies geformuleerd waarmee de hoofdvraag en deelvragen op hoofdlijnen worden beantwoord. Daarbij wordt onder andere ingegaan op de vraag wat de gemeenten van elkaar kunnen leren.
In de daarna volgende hoofdstukken worden de deelvragen gedetailleerd uitgewerkt. Het normenkader biedt de structuur voor de nota van bevindingen. Deze hoofdstukken zijn opgebouwd aan de hand van dezelfde drieslag: beschrijving, analyse en toetsing op de norm(en). In hoofdstuk 3 gaan we in op de kaderstelling van de gemeentelijke en regionale doelen voor de energietransitie. In §3.2. volgt een analyse en in §3.3. sluiten we af met een toetsing op de normen. In hoofdstuk 4 kijken we naar de uitvoering doelrealisatie. In §4.2. volgt een analyse en in §4.3. ronden we af met een toetsing op normen. In hoofdstuk 5 gaan we in op de positie van de raad, met aandacht voor de informatievoorziening aan de raad en de invulling van de eigen rol. In §5.2. volgt een analyse en we ronden af met een toetsing op de normen in §5.3.

7. Begrippenlijst

Deze begrippenlijst geeft uitleg over de veelgebruikte termen rondom de energietransitie.

Aardgasvrij	Een andere energiebron voor opwekking van elektriciteit en warmte in plaats van aardgas. De term wordt meestal gebruikt om aan te geven dat in een woning of wijk geen aardgasaansluitingen (meer) zijn.
Broeikasgassen	Bij de opwekking van energie komen broeikasgassen vrij (uitstoot/emissie) door verbranding van fossiele brandstoffen. Bij energie is dat voornamelijk CO_2. Er zijn andere broeikasgassen (methaan, lachgas) die vrijkomen bij andere bronnen, zoals landbouw.
Biomassa	Biomassa verwijst naar alle planten en dieren op aarde (zowel dood als levend). Biomassa is een belangrijke bron voor het opwekken van groene stroom of duurzame warmte. Wanneer we het hebben over energie uit biomassa, dan bedoelen we dus energie uit planten(resten) en dieren(resten).
CO_2-neutraal	Uitstoot bij de opwekking van energie wordt gecompenseerd door opname van CO_2 zodat de netto CO_2-emissie nul is.
CO_2-uitstoot	CO_2-uitstoot is het vrijkomen van koolstofdioxide CO_2 in de lucht. Mensen en dieren stoten CO_2 uit. In het verleden werd deze uitstoot gecompenseerd door de opname van dezelfde hoeveelheid CO_2 door bomen en planten. De afgelopen 150 jaar is de uitstoot van CO_2 echter sterk gestegen. Onder andere omdat wij fossiele brandstoffen (zoals aardgas) zijn gaan verbranden voor industrie en vervoer.
Energieneutraal	Een begrip dat te maken heeft met de opwekking en het gebruik en van energie in een bepaald gebouw of bepaald gebied. Als er evenveel energie wordt opgewekt als gebruikt is het gebied of gebouw energieneutraal.
Energiebesparingsplicht	De plicht voor bedrijven en instellingen om alle energiebesparende maatregelen met een terugverdientijd van 5 jaar of minder uit te voeren. Deze plicht is vastgelegd in het Activiteitenbesluit milieubeheer.
Energiecoöperatie	Een groep bewoners die samen duurzame energie opwekken, energie besparen en stappen zetten om de wijk te verduurzamen.
Energietransitie	Breda vat onder energietransitie het nemen van energiebesparende maatregelen en het opwekken van energie via natuurlijke bronnen. De vier gemeenten hanteren een eigen definitie en focus op energietransitie.
Hernieuwbare energie	Energie opgewekt met behulp van hernieuwbare, niet-fossiele energiebronnen. De meest voorkomende bronnen in dit rapport zijn windenergie, zonne-energie, biomassa, biogas.
Klimaatakkoord	Het is een overeenkomst tussen veel organisaties en bedrijven in Nederland om de uitstoot van broeikasgassen tegen te gaan. Daarmee wordt de opwarming van de aarde beperkt. Het belangrijkste doel is om de CO_2-uitstoot in 2030 met 49% te verminderen ten opzichte van 1990. In 2050 moet de uitstoot van broeikasgassen met 95% afgenomen zijn.
Klimaatneutraal	Proces van energieopwekking waarbij geen klimaatverandering optreedt door (netto) emissie van broeikasgassen.
Nationaal Isolatie Programma	Het doel van het Nationaal Isolatieprogramma is om 2,5 miljoen woningen te isoleren in de periode tot en met 2030. De nadruk ligt daarbij op de 1,5 miljoen slecht geïsoleerde woningen (label E, F en G).
Netcapaciteit	Hoeveel elektriciteit er door een net getransporteerd kan worden.
PJ	Petajoule is een eenheid van energie. 1 petajoule, is voldoende om ongeveer 15.000 huishoudens een jaar lang van energie te voorzien.

Programma Aardgasvrije Wijken (PAW)	In het Programma Aardgasvrije Wijken doen 66 gemeenten mee met de proeftuinen voor aardgasvrije wijken. Zij krijgen een bijdrage van de Rijksoverheid om te starten met en gezamenlijk te leren van het aardgasvrij maken van een wijk.
Regionale Energiestrategie (RES)	Er zijn 30 Regionale Energiestrategieën in Nederland; 30 regio's waarin gemeenten, provincies, netbeheerders, waterschappen, bedrijven, inwoners en maatschappelijke organisaties samenwerken aan het opwekken van duurzame energie.
Revolverend fonds	Bij een revolverend fonds wordt geld beschikbaar gesteld voor investeringen met een langere terugverdientijd. De aflossingen van verstrekte leningen vloeien terug in de kas van het fonds, soms inclusief rente. Het fonds vult zichzelf dus weer aan tot (bijna) volledige sterkte.
Transitievisie Warmte (TVW)	Een visiedocument dat elke gemeente moet opstellen voor eind 2021. Hierin staat per wijk een tijdspad en plan beschreven voor een duurzame oplossing voor de warmtevraag.
TWh	Terawattuur: 1.000.000.000.000 wattuur (tera is miljoen keer miljoen), eenheid van energie.
GWh	Gigawattuur: 1.000.000.000 wattuur (giga is een miljard), eenheid van energie
Warmtenet	Een netwerk van leidingen onder de grond waar warm water doorheen stroomt. Het warme water verwarmt huizen en andere gebouwen.
Warmtetransitie	De overgang van aardgas naar andere verwarmingsmethoden voor gebouwen. Dit betekent in Nederland dat de warmtevoorziening in zo'n zeven miljoen huishoudens moet worden aangepast.

8. Conclusies

9. Beantwoording hoofdvraag

In dit onderzoek staat de volgende hoofdvraag centraal.

Wat is de voortgang van de energietransitie in de gemeenten Breda, 's-Hertogenbosch, Oss en Tilburg, welke sturings- en controlemogelijkheden hebben de verschillende gemeenteraden hiervoor ingezet en hoe effectief zijn deze, en wat kan men in dit opzicht van elkaar leren?

De opgave waar de gemeente Breda voor staat is groot. De gemeente heeft zich tot doel gesteld om in 2030 280 GWh opwek te realiseren. Dit doel is opgebouwd uit 164 GWh zon (zon op dak en zon op veld) en 115 GWh wind. (1 GWh afrondingsverschil). Uit de CBS-cijfers blijkt dat 260 GWh inmiddels is gehaald, dat is 93% van de doelstelling in 2030. De resterende 7 % wil Breda bereiken door zon-op-dak opwek te realiseren. Hiervoor heeft Breda nog 6,5 jaar de tijd om dit te realiseren. De RES-cijfers laten – met de huidige rekenregels – zien dat er nog een restopgave is van 64 GWh.

Voor warmtetransitie: van aardgas naar duurzame alternatieven voor koken, verwarmen van gebouwen en water heeft de gemeenteraad in 2022 de Transitievisie Warmte vastgesteld (TWV). De gemeente heeft tot doelstelling om in 2044 50% energie te besparen (t.o.v. 2008) en duizenden woningen aardgasvrij(-ready) te maken. In 2022 en 2023 werkt de gemeente samen met eigenaren van woningen en gebouwen in Tuinzigt, Doornbos, Biesdonk en Wisselaar in wijk energieplannen (WEP). Dit is een vitaal onderdeel van TWV. De resultaten hiervan zijn op dit moment (nog) niet bekend.

Voor inzicht in de vorderingen om de doelen te behalen is het voor de gemeente lastig om dit inzichtelijk te krijgen. Immers, inwoners hoeven niet aan de gemeente te melden dat zij een warmtepomp of andere maatregelen hebben geïnstalleerd. Voor deze opgave is het dan ook lastig om inzichtelijk te maken aan de raad waar het college staat, en of het college dus op koers loopt om de doelstellingen te behalen. De gemeente kan sturen via de prestatieafspraken met woningcorporaties om huurhuizen van het gas af te laten gaan. Voor koophuizen is de gemeente afhankelijk van bijvoorbeeld de verkoop (dan is er een verplichting om het energielabel te bepalen en dat geeft enig inzicht). Woningeigenaren zijn niet verplicht om hun maatregelen voor duurzaamheid te melden aan de overheid. Zij zullen dit niet vrijwillig doen, mogelijk zou het effect kunnen hebben op hun woningwaarde en OZB.

Het college heeft eind juli 2023 een nieuw klimaatplan aangeboden aan de raad, om uitvoering te geven aan de klimaatdoelen. Dit plan wordt de basis voor de nieuwe klimaatbegroting, waarin de doelen vanuit de RES en de Transitievisie Warmte worden geïntegreerd. De raad bespreekt dit Klimaatplan op 31 augustus 2023.

Net als andere gemeenten in de omgeving en het land, zijn er verschillende knelpunten te ontdekken voor het realiseren van de doelen. Daarbij gaat het met name om capaciteitsgebrek (intern én extern) en netschaarste. Om deze knelpunten op te lossen en projecten (zoals Windpark

A16) af te ronden, werft de gemeente druk personeel en voert zij gesprekken met betrokken partijen op Rijksniveau en op provinciaal niveau. Wel moet daarbij de kanttekening worden gemaakt dat de gemeente hier niet per se aan de lat staat. Dat geldt ook voor het vinden van een alternatief voor de warmtelevering door de Amercentrale, een kernpunt als het gaat om het realiseren van de warmtetransitie. De uitdagingen en risico's rondom de Amercentrale ziet en erkent het college wel degelijk. De raad wordt hierover actief door het college geïnformeerd met verschillende bijeenkomsten eind 2022 en begin 2023. Het college ziet deze zorgen, en voert dan ook actief gesprekken met de betrokken partijen. Wetende daarbij dat private partijen op dit moment aan de lat staan. Complicerende factor bij de Amercentrale is dat het een private zaak is, eigenaar RWE (beursgenoteerd) wil de Amercentrale in 2027 stoppen. De Amercentrale geeft energie aan het warmtenet (stadsverwarming) van in geval van Breda, de Haagse Beemden. Ongeveer 20.000 huishoudens zijn hiervan afhankelijk. De Amercentrale levert ook aan Tilburg en andere gemeenten. De Amercentrale levert via marktpartij 'Ennatuurlijk' aan de huishoudens. In dit dossier zijn er meerdere gemeenten betrokken. Samen met de provincie Noord-Brabant trekken ze op in dit dossier en hebben het ministerie van Economische Zaken betrokken bij dit dossier. De gemeente Breda is alert, maar heeft een beperkte invloed op private partijen, maar wel als hoeder van het publieke belang om ook in 2027 de Haagse Beemden van warmwater en stadsverwarming te voorzien.

De gemeenteraad krijgt informatie over het bovenstaande via drie manieren: de RES-regio, de klimaatbegroting en op initiatief van de raad en college. Er vinden informatiesessies door het college plaats. De raad is zeer betrokken bij dit onderwerp, een aantal raadsleden hebben zich op dit onderwerp gestort en zijn goed geïnformeerd. Het college bestuurt en is zeker in the lead, de raad heeft kaders gesteld en is alert en heeft regelmatig moties. Geconcludeerd kan worden dat raad en college betrokken zijn bij dit onderwerp en het belang ervan inzien. Desondanks is het aan te bevelen dat de raad in gesprek blijft gaan, bijvoorbeeld eens per jaar, met het college: waar ligt de behoefte voor de raad wat betreft informatie? Hoe kan informatie het beste worden aangeleverd, en welke informatie heeft de raad echt nodig als het gaat om haar controlerende rol? De raad staat op afstand en hoeft niet alles tot in detail te weten. De informatie om het gevoel te hebben goed te kunnen sturen en controleren moet er wél zijn. Het college kan zich dan maximaal richten op de uitvoering.

Overkoepelend is de opgave waar Breda voor staat is substantieel, maar deze pakt de gemeente voortvarend op. Aandachtspunt is de snelle ontwikkelingen en innovaties. Niemand weet hoe de wereld er in 2030 exact uitziet. Breda heeft een stip op de horizon in 2030 door middel van concrete en SMART-doelstellingen. Hoe de weg gaat naar het behalen van de doelstellingen is een incrementeel proces. Doorgaan met het uitvoeren en implementeren van beleid en tegelijk alert zijn op nieuwe ontwikkelingen, innovaties en onbedoelde neveneffecten van beleid. Dit vraagt een proces van goed en zinvol monitoren, regelmatig evalueren en bijstellen van om de doelen te behalen.

De uitdagingen waar de gemeente mee te maken krijgt – en waar zij niet altijd een rol bij kan spelen en niet altijd invloed op heeft maken het geheel complex – maken dat het op dit moment nog te vroeg is om te zeggen dat Breda de doelen allemaal gaat halen in 2030.

10. Beantwoording deelvragen

Welke doelen en ambities ten aanzien van de energietransitie heeft de raad van Breda vastgesteld?

De raad heeft duidelijke doelen en ambities vastgesteld ten aanzien van de energietransitie. De doelen en ambities zijn meetbaar. Zo heeft de raad vastgesteld dat zij wil dat de gemeente Breda CO_2-neutraal is in 2044. De raad heeft als mijlpaal gesteld dat de gemeente in 2035 45% van deze doelstelling heeft behaald. Om dit te realiseren wil het college 4.000 tot 6.000 woningen aardgasvrij maken. 2.500 woningen gebruiken geen gas meer voor koken en verwarmen en 11.000 woningen moeten aardgasvrij-ready worden gemaakt. Daarnaast wil de gemeente in totaal 280 GWh duurzame elektriciteit opwekken in 2030. Dit is vertaald in de volgende drie doelstellingen:

- 18 GWh zon op veld.
- 146 GWh zon op dak.
- 115 GWh wind.

Hoe verhouden de ambities ten aanzien van de energietransitie die zijn opgenomen in het meest recente Bestuursakkoord van Breda, zich tot de ambities zoals opgenomen in de RES West-Brabant?

De opgave vanuit de RES West-Brabant zijn een-op-een vertaald door de gemeente Breda. Daarmee heeft de gemeente een doelstelling van 280 GWh opwek in 2030 voor zichzelf als doelstelling geformuleerd. De warmteopgave vanuit de RES (15% warmtebesparing) is vertaald naar doelen voor het aardgasvrij maken van woningen. De verhouding tussen de ambities in de RES en de ambities van de gemeente is daarmee helder.

Ligt Breda op koers om de gestelde doelen binnen de daarvoor afgesproken termijnen en beschikbare middelen te behalen? Welke doelen zijn bereikt/gedeeltelijk bereikt/niet bereikt (beknopt overzicht)?

De gemeente ligt op dit moment voldoende op koers om de doelen te behalen, maar zal alert moeten blijven en inspelen op ontwikkelingen waar noodzakelijk. De gemeente heeft een restopgave voor opwek. Voor de 7% restopgave ligt nog geen plan van aanpak om dit in 20230 te halen, en er bestaan onzekerheden rondom netcongestie en de Amernetcentrale. Beide knelpunten liggen grotendeels buiten de invloedsfeer van de gemeente Breda. Dit wetende, is wel te zien dat het college het gesprek aangaat om deze punten onder de aandacht te brengen bij de betrokken partijen, het Rijk en de Provincie. Voor besparing en warmte is het niet inzichtelijk waar de gemeente staat, ook omdat deze informatie niet altijd voorhanden is. Het is voor alle gemeenten lastig te meten, gewoonweg omdat er geen cijfers zijn. Voor deze doelen kan dus niet worden gezegd of de gemeente op koers ligt, maar dat geldt voor alle gemeenten in Nederland. In onderstaande tabel is opgenomen in hoeverre de doelen zijn bereikt:

	RES-doelen	Gemeentelijke doelen	Realisatie[1]	Pijplijn	Prognose buiten pijplijn	Restopgave
Opwek	280 GWh	280 GWh	143 GWh (CBS-cijfers: 260 GWh)	46 GWh (CBS-cijfers: 0 GWh)	43 GWh (CBS-cijfers: 0 GWh)	64 GWh (CBS-cijfers: 20 GWh)
Besparing	Geen RES-doel	50% energiebesparing tot 2044 (ten opzichte van 2008)	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk
Warmte	15% warmtebesparing	4.000-6.000 woningen aardgasvrij; 2.500 woningen niet meer koken/verwarmen met gas; 11.000 woningen aardgasvrij-ready	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk

Omdat er voor de projecten beperkt duidelijk is gemaakt welke middelen en termijnen zijn gekoppeld aan de projecten, is het ook niet goed te zien of de uitvoering plaatsvindt binnen de gestelde kaders.

Hoe wordt over de voortgang van de realisatie van de doelen aan de raad van Breda gerapporteerd?
De raad ontvangt op hoofdlijnen informatie over de realisatie met de klimaatbegroting en de rapportage vanuit de RES. Daarnaast ontvangt de raad op hoofdlijnen een stoplichtrapportage, waarin is opgenomen of een project is gestart, afgerond of nog in opstart is. De stoplichtrapportage is tot stand gekomen in een dialoog tussen raad en college

De energietransitie is een veelomvattend en ingewikkeld. Het college doet veel om de raad hierover te informeren, toch staat de raad op afstand. De informatie aan de raad is hierdoor soms wat versnipperd, en geeft bijvoorbeeld geen informatie over de doelen van de warmtetransitie. Daarmee heeft de raad een niet altijd goed beeld van de totale voortgang op de doelen van de energietransitie. Daarnaast heeft de raad geen zicht op de besteding van de budgetten of de planningen van de projecten, vraag is of dit ook niet meer voor het college is. In dit kader zou het goed zijn dat het college helder aangeeft waarover zij de raad informeert en waarover niet. Tot slot geeft de stoplichtrapportage enig zicht op de voortgang, winst kan worden behaald door ook inzichten te geven in de effecten van de projecten: wordt het beoogde doel ook daadwerkelijk gehaald?

Welke sturings- en controlemogelijkheden heeft de raad van Breda in het kader van de gemeentelijke ambities ten aanzien van energietransitie tot nu toe ingezet? Met welk effect/hoe effectief was dit?

[1] Cijfers RES West-Brabant, in concept aangeleverd door ambtelijke organisatie op 24 mei 2024. Een andere bron zijn de cijfers van het CBS zoals die bij de antwoorden op de onderzoeksvragen is gegeven. Deze cijfers van het CBS zijn positiever voor de gemeente Breda.

De raad kan door de huidige invulling van de informatievoorziening beperkt sturen op budgetten of planningen. De raad stuurt daarom vooral globaler op de doelrealisatie. Dit doet hij vooral via het stellen van vragen of het indienen van moties en amendementen.

De raad geeft in de enquête aan dat hij vindt dat hij niet goed kan sturen op de ambities en uitvoering. Wel heeft de raad aangegeven tempo te willen maken met de energietransitie. Om dat te realiseren, zijn middelen vrijgemaakt om capaciteit te gaan werven, vooruitlopend op middelen vanuit het Rijk.

Wat kan Breda leren van de andere gemeenten ten aanzien van de sturing op en controle van de energietransitie?

Wat kunnen andere gemeenten leren van Breda?

De klimaatbegroting kan een goed instrument zijn voor andere gemeenten. Het geeft namelijk direct zicht op de acties en maatregelen die rondom de opgave moeten worden gerealiseerd. Klimaat is in de gehele organisatie verweven en komt op alle plekken terug. Dit is goed te zien in de governance structuur die Breda heeft ontwikkeld. Een programma-en projectteam waarbij ambtenaren uit de lijn de projecten bemensen. Een apart document over deze opzet kan de inzichtelijkheid in deze grote opgave voor de raad mogelijk versterken.
De integraliteit van de opgave wordt verder geborgd doordat er wordt gewerkt met een regieteam, waarin ambtenaren uit meerdere domeinen samenwerken.

De gemeente is verder gestart met het werven van personeel - vooruitlopend op middelen vanuit het Rijk - om capaciteitsschaarste op te vangen. Vroeg werven betekent dat er geen projecten stop hoeven te worden gezet.

Wat kan Breda leren van de andere gemeenten?

de gemeente heeft al veel initiatieven lopen, in een uitgebreid programma. Daarom zijn er op dit moment geen duidelijke lessen te formuleren uit de aanpakken van de andere gemeenten in dit rekenkameronderzoek.

11. Kaderstelling

In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de kaders die zijn gesteld voor de energietransitie. Daarbij gaat het om de doelstellingen en ambities van de gemeente en de RES-regio, de uitwerking hiervan in acties en maatregelen, de financiële kaders die zijn gesteld en de afspraken die zijn gemaakt met de raad over informatievoorziening.

Het hoofdstuk bestaat uit drie paragrafen: de beschrijving waarin wordt ingegaan op de kaders (§1), de analyse aan de hand van de documenten en de interviews (§2) en tot slot de toetsing aan de normen (§3).

12. Kaderstelling

13. Ambities en doelen

Gemeentelijke doelen

De gemeentelijke doelen in Breda vloeien voort uit het Bestuursakkoord 2022-2026.[2] In dit bestuursakkoord is opgenomen dat de gemeente in 2044 CO_2-neutraal wil zijn (referentiejaar 1990). Daarbij wil de gemeente in 2035 voor 45% op koers liggen. Om deze ontwikkeling te realiseren, heeft de gemeente een aantal doelen geformuleerd. De gemeente wil energiebesparende maatregelen nemen en energie opwekken via natuurlijke bronnen. De zoektocht naar deze natuurlijke bronnen wil de gemeente vooral ontplooien in RES-verband. De gemeente wil verder aan de slag met het verduurzamen van de wijken door onder andere het vereenvoudigen van aanvragen voor subsidies, het faciliteren van inwoners en bedrijven bij isoleringsmaatregelen, het verduurzamen van het eigen vastgoed en de wijkenergie-plannen.[3] Vanaf 2024 gaat de gemeente werken met een nieuw klimaatplan, dat in juli 2023 is aangeboden aan de raad. Hierin worden de verschillende doelen van de gemeente omtrent klimaat verwerkt.

De gemeente heeft de klimaatdoelen verder geconcretiseerd in twee visiestukken: de Transitievisie Warmte[4] en de klimaatbegroting.[5] De doelen luiden als volgt.

	RES-doelen	Gemeentelijke doelen
Opwek	280 GWh	280 GWh
Besparing	Geen RES-doel	50% energiebesparing tot 2044
Warmte	15% warmtebesparing	4.000-6.000 woningen aardgasvrij; 2.500 woningen niet meer koken/verwarmen met gas; 11.000 woningen aardgasvrij-ready

[2] Bestuursakkoord 2022-2026.
[3] Bestuursakkoord 2022-2026.
[4] Transitievisie Warmte, vastgesteld 24 februari 2022.
[5] Klimaatbegroting 2023.

Regionale doelen en aansluiting
De gemeente Breda maakt deel uit van de RES-regio West-Brabant. In deze regio is het volgende afgesproken voor opwek.[6]

	RES West-Brabant
Wind- en zonne-energie	2,0 TWh
Innovatieve technieken	0,2 TWh
Kleinschalige opwekking	0,5 TWh
Warmte	5,5 TWh

De RES West-Brabant heeft als uitgangspunt dat de opgaven lokaal worden uitgevoerd door de deelnemende gemeenten. Hiervoor is de opgave verdeeld onder de gemeenten. Voor Breda ligt er een opgave van 280 GWh (240 GWh extra, bovenop de bestaande 40 GWh) vanuit de RES. Dit is als volgt verdeeld onder de bronnen: [7]

- 18 GWh zon op veld.
- 146 GWh zon op dak.
- 115 GWh wind.

De gemeente heeft daarbij het doel om 50% van de geschikte kleine en 25% van de geschikte grote daken te voorzien van zonnepanelen.[8]
De opwek vanuit zonneparken en windparken moet worden gerealiseerd met onder andere zonnepark Bavelse Berg, energiehub Nieuw Veer en windpark A16.[9] Verder wordt onderzoek gedaan naar mogelijkheden voor het opwekken van windenergie in Hoogeind en Kochten.
Ook heeft de regio een doel van 15% warmtebesparing tot 2030. Dit doel is niet verder vertaald naar de gemeenten.

14. Acties en maatregelen

Uitwerking in acties en maatregelen
Vanuit de RES West-Brabant heeft Breda de volledige regie op het uitvoeren van de projecten. In Breda is de uit-werking van de doelen vastgelegd in een uitvoeringsprogramma klimaat.[10] Dit uitvoeringsprogramma is gekoppeld aan de doelen uit de klimaatbegroting en daarmee aan de doelen uit de RES West-Brabant.

Het uitvoeringsprogramma klimaat heeft een doorlooptijd van vier jaar; het huidige uitvoeringsprogramma geldt van 2021 tot 2024. Het uitvoeringsprogramma bevat een projectenoverzicht, waarbij onderscheid is gemaakt in de volgende thema's vanuit de klimaatbegroting: gebouwde omgeving, duurzaam ondernemen, duurzame energie-productie,

[6] Regionale Energiestrategie West-Brabant, vastgesteld 15 april 2021.
[7] Regionale Energiestrategie West-Brabant, vastgesteld 15 april 2021.
[8] Regionale Energiestrategie West-Brabant, vastgesteld 15 april 2021.
[9] Klimaatbegroting 2023.
[10] Uitvoeringsprogramma klimaat 2021-2024, projectenboek 2022.

duurzame overheid en mobiliteit.[11] In het uitvoeringsprogramma is klimaatadaptatie als apart thema bijgevoegd.

Aan elk thema zijn projecten gekoppeld. De uitwerking van de doelen rondom de opwek van energie is vooral gekoppeld aan het thema duurzame energieproductie. In 2022 zijn hiervoor de volgende projecten benoemd:[12]

- Solar Atlas Breda 2022
- Transport schaarste
- SEL
- LECsea pilot virtueel smart warmtenet op Hoogeind/Moleneind
- Green deal geothermie Brabant
- Amer warmteregio
- RES-proces
- Ontwikkeling bovenregionaal warmtenetwerk
- Aquathermie WarmingUp
- Energiehub
- Energieopslag
- Cluster Wind

De uitwerking van doelen rondom de besparing van energie is vooral gekoppeld aan het thema gebouwde omgeving. In 2022 zijn hiervoor de volgende projecten benoemd:[13]

- Algemene uitvoeringsstrategie
- Toekomstbestending wonen-regeling en maatwerklening
- Sociale (inclusieve) energietransitie
- Breda Bespaart Mee
- Verduurzaming woningen wooncorporaties
- Greenhopper 1 en 2
- Digitaal Energieloket
- BRES
- Ondersteuning naar uitvoering
- Verduurzaming VVE's
- Bewonersinitiatief Prinsenbeek
- Projectleider Volkshuisvestingsfonds
- Twee gebiedsaanpakken
- Transitievisie Warmte

In het uitvoeringsprogramma wordt een omschrijving gegeven van de projecten aan de hand van een aantal vragen. Dit zijn vragen rondom de achtergrond en de doelen van een project, activiteiten, organisatie, capaciteit- en kosten-inschatting en risico's van een project. Verder wordt ook gevraagd naar de CO_2-reductie die met een project gerealiseerd moet worden.[14]

Financiële kaders

In de klimaatbegroting is de begroting opgenomen om de doelen vanuit de RES West-Brabant te realiseren.

Voor 2023 is begroot dat er € 152.150 nodig is voor proces- en onderzoekskosten voor projecten in het thema duurzame energieproductie[15], inclusief de kosten voor capaciteit. Er wordt geschat dat er in 2023 ruim 3.000 uur per jaar nodig is voor de realisatie van de acties en maatregelen.

[11] In de klimaatbegroting 2023 wordt gesproken over verkeer en vervoer, in plaats van mobiliteit.
[12] Uitvoeringsprogramma klimaat 2021-2024, projectenboek 2022.
[13] Uitvoeringsprogramma klimaat 2021-2024, projectenboek 2022.
[14] Uitvoeringsprogramma klimaat 2021-2024, projectenboek 2022.
[15] Klimaatbegroting 2023.

Het begrote bedrag blijft hetzelfde voor 2024, maar neemt daarna af naar € 112.150 per jaar voor 2025 en 2026. Dit verschil zit in het begrote bedrag voor het project transportschaarste. Dit is een project om mogelijkheden te onder-zoeken voor het opwekken van duurzame energie, ondanks de transportschaarste. Hiervoor is in 2023 en 2024 € 40.000 begroot; dit bedrag is niet opgenomen voor 2025 en 2026.[16]

Voor projecten in het thema gebouwde omgeving is voor 2023 € 695.000 begroot voor proces- en onderzoeks-kosten.[17] De grootste projecten qua financiën zijn het energieloket, gemeentebrede begeleiding inwoners en de gebiedsaanpak Hogevlucht/Doornbos.De begrote bedragen stijgen de komende jaren van € 790.000 in 2024 naar € 815.000 in 2025 en € 825.000 in 2026. De stijgingen komen vooral vanuit projecten rondom het Volkshuisvestingsfonds en de wijkenergieplannen die in uitvoering komen. Voor de ambtelijke capaciteit is in 2023 16.950 uur begroot; dit stijgt naar 28.400 uur in 2026.[18]

In het uitvoeringsprogramma zijn voor de projecten de begrote kosten en de begrote ureninzet opgenomen.[19] Dit zijn over het algemeen inschattingen van het totaalbedrag en de totale ureninzet. In het uitvoeringsprogramma zijn voor veel projecten de benodigde kosten niet uiteengezet.

Deze begrote kosten en ureninzet voor de projecten maken deel uit van het programma duurzame en bestendige stad in de begroting van 2023. In totaal is voor dit programma € 15.549.000 aan lasten en € 7.191.000 aan baten opgenomen in de begroting.[20] In de raads-besluiten om de RES West-Brabant en de Transitievisie Warmte vast te stellen staan geen aparte budgetten.[21] [22] In het bestuursakkoord is wel opgenomen dat er € 1.200.000 is gereserveerd voor het opstellen van wijkenergieplannen.[23]

Planning
In het uitvoeringsprogramma worden voor projecten de fases benoemd die het project moet doorlopen. Hier is over het algemeen geen duidelijke en concrete planning aan gekoppeld. Ook zijn er beperkt tussentijdse mijlpalen geformuleerd voor projecten die meerdere jaren doorlooptijd hebben. Alle projecten binnen het uitvoeringsprogramma dienen binnen drie jaar resultaat op te leveren.[24]

[16] Klimaatbegroting 2023.
[17] Klimaatbegroting 2023.
[18] Klimaatbegroting 2023.
[19] Uitvoeringsprogramma klimaat 2021-2024, projectenboek 2022.
[20] Begroting 2023.
[21] Raadsbesluit 'vaststellen transitievisie warmte', 24 februari 2022.
[22] Raadsbesluit 'vaststellen RES West-Brabant 1.0', 15 april 2021.
[23] Bestuursakkoord 2022-2026.
[24] Uitvoeringsprogramma klimaat 2021-2024, projectenboek 2022.

15. Afspraken over informatievoorziening

De gemeenteraad ontvangt jaarlijks een rapportage waarin de stand van zaken van de RES West-Brabant uiteen wordt gezet. In de meeste recente (nog niet openbare) rapportage wordt gereflecteerd op de voortgang van de ambities rondom zon op veld, zon op dak en wind. Per gemeente wordt uiteengezet hoeveel elektriciteit er is opgewekt, hoeveel opwek is gepland maar nog niet gerealiseerd en welke projecten tot 2030 zijn beoogd. Hiermee wordt inzichtelijk wat de prognose is, en wat de ambitie is per gemeente. Ook wordt de totale stand van zaken van de regio gedeeld. De meest recente evaluatie van de RES West-Brabant is gedateerd van juni 2023.

De raad wordt, behalve met deze rapportage, ook in de jaarstukken over de voortgang geïnformeerd.[25] In de jaarstukken wordt benoemd welke projecten, acties en initiatieven zijn opgepakt het afgelopen jaar. Ook wordt aan-gegeven hoeveel ton CO_2 dat jaar is bespaard. Verder wordt gerapporteerd over de indicatoren die zijn vastgesteld en de realisatie van de lasten en baten, met eventuele afwijkingen.[26] Naast de jaarstukken en de jaarrekening ontvangt de raad ook een rapportage over de voortgang van het uitvoeringsprogramma.[27] In de rapportage wordt de status weergegeven van de verschillende projecten in het uitvoeringsprogramma klimaat: groen (doelstelling bereikt), oranje (doelstelling deels bereikt) of rood (doelstelling niet bereikt).
Per project in het uitvoeringsprogramma wordt benoemd wat er het afgelopen jaar is gedaan. Ook wordt het effect van de acties en maatregelen op de geformuleerde doelstellingen gemonitord.[28]

In de gemeente is de regeling bijzondere projecten van kracht.[29] De raad heeft de mogelijkheid om een project aan te wijzen als bijzonder, bijvoorbeeld projecten met grote financiële of maatschappelijke risico's of projecten met een grote complexiteit. Wanneer de raad een project aanwijst als bijzonder' ontvangt de raad met enige regelmaat een aparte voortgangsrapportage, aanvullend op de andere verantwoordingsstukken die de raad ontvangt. De ambtelijke organisatie heeft laten weten dat er vanuit de energietransitie geen projecten zijn aangemerkt als bijzonder.

16. Analyse

De gemeente heeft haar doelen en ambities helder en concreet verwoord. De doelen zijn SMART geformuleerd en hebben een heldere planning. Dit maakt het mogelijk om de realisatie te monitoren op doelniveau. Ook maakt de formulering van de ambities en doelen het mogelijk om inzichtelijk te maken hoeveel bepaalde projecten bijdragen aan de doelen. Bijvoorbeeld de hoeveelheid hernieuwbare energie die wordt opgewekt met windturbines, zon-op-veld en zon-op-dak. De doelen rondom de warmtetransitie zijn ook helder en concreet geformuleerd, met een kwantitatieve doelstelling en een duidelijke planning.

De doelen rondom energieopwekking, energiebesparing en warmtebesparing zijn dus helder geformuleerd en volgen logisch vanuit de ambities en doelen, zoals geformuleerd in de RES. In de

[25] Jaarstukken 2022.
[26] Jaarstukken 2022.
[27] Stoplichtrapportage uitvoeringsprogramma 2021.
[28] Voortgangsrapportage uitvoeringsprogramma 2021.
[29] Raadsregeling bijzondere projecten.

RES West-Brabant is de regionale opgave uitgespreid over de deelnemende gemeenten. Voor Breda is hier een opgave uit voortgekomen die ook is verankerd in de gemeentelijke doelen. De doelstelling rondom CO_2-neutraliteit is zelfs verscherpt naar CO_2-neutraliteit in 2044 in plaats van 2050. De logische aansluiting van de doelen op de RES maakt dat het goed te zien is wat Breda bijdraagt aan de RES-doelen, en Breda kan hierop worden aangesproken. Dit maakt het regionale aspect van de energietransitie inzichtelijker voor raadsleden.
De doelen rondom warmtebesparing sluiten minder logisch aan op de RES-doelen. In de RES West-Brabant is opgenomen dat regionaal 5,5 TWh extra duurzame warmte wordt opgewekt tussen 2030 en 2050. In Breda is dit vrij vertaald naar het aardgasvrij maken van woningen. Het is daarmee op dit moment niet inzichtelijk of Breda een deel van de 5,5 TWh gaat opwekken of dat deze opgave door andere gemeenten in de RES-regio wordt opgepakt. Ook heeft de regio een doel van 15% warmtebesparing. Het is niet goed inzichtelijk of de gemeente Breda ook 15% moet gaan besparen of dat zij een hoger percentage moet besparen. Activiteiten die op dit onderwerp door Breda worden uitgevoerd zijn ook beperkt concreet, vooral op het niveau van onderzoeken en beleidsformulering. De voortgang op de doelen voor warmte zijn voor raadsleden daardoor maar beperkt inzichtelijk.

De acties voor Breda zijn verwerkt in het uitvoeringsprogramma klimaat. Hierin wordt helder en concreet aangegeven wat het doel is van een project, wie erbij betrokken is en wat het benodigde budget is. Waar mogelijk wordt ook aangegeven hoeveel een project bijdraagt aan de CO_2-reductie. Wat opvalt in het uitvoeringsprogramma is dat niet elk project op eenzelfde manier is uitgewerkt. Bij het ene project wordt een uitgebreide toelichting gegeven, bijvoorbeeld op de fases van het project of de benodigde ondersteuning. Bij andere projecten is het plan summier. Ook valt op dat er beperkt planningen zijn opgenomen voor de projecten. Het is vaak niet inzichtelijk volgens welk tijdsschema een project uitgevoerd dient te worden.

Ook worden er geen mijlpalen opgenomen voor de verschillende projecten; ook niet voor de projecten die waar-schijnlijk over meerdere jaren worden uitgevoerd. Het is daarmee voor de raad, op basis van het uitvoerings-programma, beperkt inzichtelijk wanneer hij resultaten kan verwachten voor deze projecten.

De financiële kaders zijn opgenomen per project en worden uiteengezet in de klimaatbegroting. Deze kaders worden gedekt uit meerdere potjes, geven betrokkenen aan. Zo komen er vanuit het Rijk verschillende potten met geld beschikbaar, onder andere voor werving of subsidies, terwijl de gemeenten ook veel potten met geld vrijmaken. Het is op basis van de klimaatbegroting niet in één keer inzichtelijk waar de verschillende potten met geld vandaan komen en hoe deze worden besteed. Wordt er bijvoorbeeld eerst geld besteed vanuit het Rijk en daarna pas vanuit de gemeente zelf? Betrokkenen geven tevens aan dat de verschillende geldstromen ook in de uitvoering beperkt inzichtelijk zijn. Hierdoor is het voor betrokkenen lastig om te kunnen sturen op de besteding van het geld.
Betrokkenen geven aan dat het op dit moment niet duidelijk is of de financiële kaders, zoals die nu zijn gesteld, voldoende zijn om alle doelen ook te kunnen behalen. Dit is vooral het gevolg van externe factoren die zich voordoen, zoals de netschaarste. Betrokkenen geven aan dat het gesprek

hierover wordt gevoerd met het college om ervoor te zorgen dat de doelstellingen - vooral de doelstelling voor CO_2-neutraliteit in 2044 - worden behaald.
Het bovenstaande maakt dat het voor raadsleden niet mogelijk is om een integraal beeld te hebben van de kosten die gemaakt worden met de energietransitie. De raad kan hier dan ook maar beperkt op sturen. Het sturen op financiën is echter een essentieel onderdeel van de controlerende rol van de raad, die nu niet goed kan worden ingevuld.

De raad heeft beperkt afspraken gemaakt met het college over de wijze waarop hij geïnformeerd wil worden. De raad krijgt jaarlijkse rapportages vanuit de RES-regio, het uitvoeringsprogramma en de jaarstukken. Verder heeft de raad geen kaders meegegeven voor het verstrekken van informatie. Verdere informatievoorziening bij actuele ontwikkelingen of ontwikkelingen in projecten, worden geïnitieerd door het college, in afstemming met de ambtelijke organisatie. De raad wordt natuurlijk wel geïnformeerd wanneer financiële kaders worden overschreden. Uit de stukken komt naar voren dat dit zich niet heeft voortgedaan.
De raad heeft dus weinig afspraken gemaakt over informatievoorziening, dus ook geen afspraken over het informeren over doelrealisatie rondom warmte en besparing. Dit zijn echter wel doelen die zijn vastgesteld door de raad, waar hij nu echter geen zicht op heeft en dus niet op kan controleren en sturen. Er zijn daarom meer afspraken nodig over informatievoorziening dan nu gemaakt.

17. Toetsing aan het normenkader

Groen Aan de vastgestelde norm is geheel voldaan.
Oranje Aan de vastgestelde norm is gedeeltelijk voldaan.
Rood Aan de vastgestelde norm is niet voldaan.

Norm
De raad heeft controleerbare ambities en doelen geformuleerd met betrekking tot de energietransitie.
De gemeentelijke ambities en doelen en de ambities en doelen uit de RES zijn consistent en sluiten geheel op elkaar aan.

De ambities en doelen die de raad heeft geformuleerd zijn SMART. De ambities en doelen hebben een kwantitatief karakter en zijn gekoppeld aan een duidelijke deadline voor realisatie. Dit maakt het mogelijk om deze doelstellingen te monitoren. Daarmee is aan de eerste norm geheel voldaan.

De ambities en doelen voor opwek volgen daarnaast logisch uit de afspraken die zijn gemaakt in de RES West-Brabant. De doelstellingen vanuit de RES zijn vertaald naar de gemeente Breda. Wat echter opvalt is dat de doelstellingen rondom warmte niet geheel aansluiten op de doelstellingen uit de RES. In de RES zijn de doelen rondom warmte vooral gefocust op warmte-opwek (5,5 TWh in 2030), terwijl de gemeentelijke doelen voor warmte gericht zijn op het aardgasvrij/aardgasvrij-ready maken van woningen. In de regio is afgesproken dat de regio 15% warmte moet besparen tot 2030, maar het is niet inzichtelijk gemaakt of de aantallen aardgasvrije woningen deze 15% reflecteren. Gaat de gemeente hiermee voldoende bijdragen aan de warmtebesparing? Breda heeft geen aparte doelstelling voor de opwek van warmte (aanvullend op de doelstellingen voor de opwek van energie).

Dit maakt dat Breda niet goed kan rapporteren over de warmtebesparing en de warmte-opwek waar zij voor aan de lat staat. Daarmee is aan de tweede norm gedeeltelijk voldaan.

Norm
De doelen en ambities zijn volledig en consistent uitgewerkt in acties en maatregelen. Daarbij is duidelijk afgesproken wie wat doet, ook op regionaal niveau.
Er zijn heldere financiële kaders vastgesteld voor de uitvoering van de acties en maatregelen.
Er is een duidelijke planning vastgesteld voor de uitvoering van de acties en maatregelen waarbij tussentijdse mijlpalen zijn benoemd.

De doelen en ambities zijn in Breda uitgewerkt in het uitvoeringsprogramma. Dit is een programma, aansluitend op de klimaatbegroting, breder dan alleen de energietransitie. De doelen en ambities komen hier herkenbaar in terug. Daarbij is ook opgenomen met welke partijen de verschillende projecten worden opgepakt. De RES-doelen worden in ieder geval geheel door de gemeente zelf uitgevoerd. De acties en maatregelen zijn voldoende concreet geformuleerd en bieden een helder beeld van wat de gemeente daadwerkelijk gaat doen. Daarmee is aan de eerste norm geheel voldaan.

De verschillende acties en maatregelen hebben duidelijke budgetten - vaak vooral voor capaciteitsondersteuning - en het is helder hoeveel het uitvoeringsprogramma *an sich* gaat kosten. Wat wel opvalt is dat de budgetten vooral proces- en onderzoekskosten omvatten. Of er voor de verschillende projecten extra investeringen nodig zijn, komt niet helder naar voren in het uitvoeringsprogramma. Daarnaast is niet inzichtelijk uit welke potjes de verschillende budgetten komen, bijvoorbeeld vanuit het Rijk, de provincie of de gemeente zelf. Daarmee kan de raad beperkt sturen op de besteding van het geld uit de verschillende potten. Hiermee is aan de tweede norm gedeeltelijk voldaan.

De planning die is opgesteld voor de acties en maatregelen bevat vooral een fasering. Hier zijn echter geen duidelijke termijnen aan gekoppeld. Daardoor is de doorlooptijd van verschillende projecten niet inzichtelijk. Vanwege het ont-breken van de planningen zijn er ook geen duidelijke mijlpalen te onderscheiden. Het is daarmee beperkt inzichtelijk wanneer (tussen)resultaten kunnen worden verwacht van de verschillende projecten. Daarmee is aan de derde norm niet voldaan.

Norm
Duidelijk is afgesproken op welke momenten en op welke wijze de raad wordt geïnformeerd over en wordt betrokken bij de uitvoering van de energietransitie.

De raad wordt op vaste momenten geïnformeerd over de voortgang van de uitvoering. Via de jaarstukken, via de voortgangsrapportage over het uitvoeringsprogramma en via de voortgangsrapportages vanuit de RES-regio. De raad heeft verder geen afspraken gemaakt over andere momenten waarop hij zou willen worden geïnformeerd.

De raad heeft hier wel de mogelijkheid toe, middels de raadsregeling bijzondere projecten. De raad heeft niet besloten om de energietransitie onder deze regeling te scharen. Er zijn daarom geen andere vaste momenten van informatie-voorziening. Wel wordt de raad regelmatig geïnformeerd

over nieuwe ontwikkelingen via raadsinformatiebrieven, raadsinformatiesessies of andere bijeenkomsten. Ook wordt de raad meegenomen in de uitvoering bij de beantwoor-ding van raadsvragen. De afspraken voor de momenten en de wijze van informatievoorziening zijn daardoor helder. Daarmee is aan de norm geheel voldaan.

18. Uitvoering en doelrealisatie

In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de uitvoering en doelrealisatie. Daarbij gaat het om de realisatie van de acties en maatregelen, de mate waarin dit leidt tot het realiseren van de doelen en of de uitvoering ook plaatsvindt binnen de gestelde inhoudelijke en financiële kaders. Ook wordt gekeken naar de wijze waarop de uitvoering wordt gemonitord.

Het hoofdstuk bestaat uit drie paragrafen: de beschrijving waarin wordt ingegaan op de uitvoering en doelrealisatie (§1), de analyse aan de hand van de documenten en de interviews (§2) en tot slot de toetsing aan de normen (§3).

Zie voor een beknopt overzicht van de doelrealisatie en de realisatie van de acties en maatregelen ook de factsheet Breda.

19. Uitvoering en doelrealisatie

20. Uitvoering

De ambities en doelstellingen zijn gevat in het uitvoeringsprogramma.[30] Het programma wordt aangestuurd door een programmamanager die twee deelprogrammamanagers onder zich heeft; zij sturen op hun beurt projectleiders aan. De ambtelijke organisatie geeft aan dat er daarnaast gewerkt wordt met een regieteam. Dit regieteam omvat verschillende domeinen. Gelet op de brede insteek van het uitvoeringsprogramma - dat ook zaken als mobiliteit omvat - is het van belang dat integraliteit geborgd wordt. Dit kan worden versterkt door het werken met een regieteam. Ook omdat de energietransitie doorwerkt in álle onderdelen van de gemeente, zoals economie of het sociaal domein.

De voortgang van de uitvoering van acties en maatregelen wordt gerapporteerd middels een stoplichtenrapportage. Een project kan de status groen (doelstelling bereikt), oranje (doelstelling deels bereikt) of rood (doelstelling niet bereikt) krijgen.[31]

De volgende grafiek laat de voortgang in 2021 zien van de projecten in het uitvoeringsprogramma klimaat, thema duurzame energieproductie.[32] De voortgang van 2022 is niet op eenzelfde manier weergegeven.

1.2	**Duurzame energieproductie**		
1.2.1	Solar Atlas		Doorlopend
1.2.2	SEL		Plan van aanpak is in 2020 Q2 opgesteld. omgevingsvergunning is verleend Q4, SDE is aangevraagd
1.2.3	Overige warmte		Het project loopt, er is interesse in één warmtenet met WKO met aquathermie. Aanbesteding kan gestart worden na ondertekende overeenkomsten (begin 2022 plan vastgesteld).
1.2.4	Geothermie		De GD geothermie is inmiddels landelijk gesprekspartner. Het werkelijk op gang komen van projecten blijft lastig.
1.2.5	Wind		Wind A16: provinciaal inpassingsplan afgerond, focus in 2021 op sociale en financiele participatie en uitwerking project slimme stappen met aanpak collectief zon en verduurzamen van woningen
1.2.6	Biseps		Communicatie loopt nu via Stichting Breda energie / Platform BV Breda over lopende projecten zon op bedrijfdaken zijn Bavelse Berg, Wind Hoogeind zijn respectievelijk in uitvoering en in onderzoek. De uitdaging dit jaar is de duurzame energie lokaal op te wekken en lokaal te verkopen.
1.2.7	Amer warmteregio		Het project loopt, er wordt gekeken naar verschillende bronnen, infrastructuur en draagvlak ivm verdere verduurzaming van het Amerwarmtenetwerk.
1.2.8	RES		Concept RES vastgesteld en voorgelegd aan landelijke overheid. Door transportschaarste loopt de grootschalige opwekking zonnestroom op daken vertraging op.
1.2.9	Energieopslag		Energie-opslag krijgt extra aandacht komende jaren

[31] Stoplichtrapportage uitvoeringsprogramma 2021.
[32] Stoplichtrapportage uitvoeringsprogramma 2021.

Figuur 1. Voortgang thema duurzame energieproductie, stoplichtrapportage uitvoeringsprogramma 2021

Uit de grafiek komt naar voren dat voor de meeste projecten de doelstelling voor 2021 is bereikt. Voor drie projecten wordt de doelstelling deels bereikt: Amer-warmteregio, RES en energieopslag.
Voor de Amer-warmteregio wordt gekeken naar verschillende bronnen, infrastructuur en draagvlak om het Amer-warmtenetwerk verder te kunnen verduurzamen. Het project energieopslag krijgt de komende jaren meer aandacht. Op welke manier het project meer aandacht moet krijgen is echter niet inzichtelijk. Voor het project RES wordt aangegeven dat het concept is vastgesteld en voorgelegd aan de landelijke overheid. Er wordt wel benoemd dat de transportschaarste maakt dat grootschalige zon-op-dak-opwekking vertraging oploopt.
De voortgang laat zien welke acties zijn uitgevoerd maar gaat niet in op de impact van de projecten op de doel-stellingen. Of de projecten die de doelstelling bereiken ook daadwerkelijk leiden tot meer duurzame energieproductie is daarmee niet inzichtelijk gemaakt.

Onderstaande grafiek laat de voortgang zien van projecten in het thema gebouwde omgeving.[33]

1.4	**Gebouwde omgeving**	
1.4.1	Verduurzaming particuliere woningen	Energie-advies aan particuliere woningeigenaren is samen met BRES wederom opgepakt, maar door beperkende maatregelen door covid zijn o.a. de informatie-avonden en huisbezoeken maar beperkt kunnen worden uitgevoerd.
1.4.2	Stimuleren verduurzaming bestaand vastgoed	De Bredase Toekomstbestendig Wonen regeling is van start gegaan.
1.4.3	Greenhopper Woonwijs en Triple A	Het Europese project Triple A liep van 2017 t/m 2021. Voornaamste instrumenten die daaruit zijn ontwikkeld zijn de Greenhopper en Woonwijsbreda.nl. Door de coronamaatregelen is de Greenhopper slechts 3 maanden ingezet worden in 2021, van september t/m november. In die tijd zijn 6 buurten bezocht, waarbij we 484 bezoekers hebben geteld.
1.4.4	Transitievisie warmte	Er zijn verschillende voorbereidingen getroffen, dit krijgt een vervolg in 2022. We werken daarin stap voor stap en proefondervindelijk. De Transitievisie Warmte heeft ter visie gelegen en is gereed en is in het 1e kwartaal van 2022 vastgesteld door de gemeenteraad.
1.4.5	Transitievisie warmte (sociale energietansitie)	Vanuit pilotprojecten zijn inzichten opgedaan voor de verdere opsschaling en voor de ontwikkeling van instrumenten zoals een nieuwe groen lening van de Kreditbank Breda
1.4.6	Gebiedsuitvoeringsplannen	Er zijn verschillende voorbereidingen getroffen, dit krijgt een vervolg in 2022. We werken daarin stap voor stap en proefondervindelijk.
1.4.7	CO2 reductie woningvoorraad corporaties	Verduurzaming wordt in de breedte ingevuld door de corperaties zoals CO2 reductie/energietransitie, klimaatadaptatie, biodiversiteit en circulaire economie

Figuur 2. Voortgang thema gebouwde omgeving, stoplichtrapportage uitvoeringsprogramma 2021

Deze grafiek laat zien dat voor veel projecten de doelstelling voor 2021 is bereikt. Voor twee projecten is de doel-stelling deels bereikt: rondom de verduurzaming van particuliere woningen (als gevolg van corona) en de GreenHopper en Triple A. Opnieuw kon het instrument Green Hopper vanwege corona beperkt worden ingezet. De tabellen gaan vooral in op de acties die zijn uitgevoerd maar geven geen beeld van de impact van de projecten. Zo wordt benoemd dat gewerkt wordt aan de CO_2-reductie in de woningvoorraad van corporaties. Dat wordt in de breedte ingevuld, maar het wordt niet inzichtelijk of dit ook daadwerkelijk leidt tot CO_2-reductie, en op welke manier. Er kan hierbij dus niet worden gezegd of het project leidt tot resultaten, alleen dat men ermee bezig is. Ook wordt benoemd dat men bezig is met de Transitievisie

[33] Stoplichtrapportage uitvoeringsprogramma 2021

Warmte, maar wordt niet inzichtelijk wat dit tot nu toe oplevert aan doelrealisatie. Of de projecten ook leiden tot meer besparing is dus - net als voor het thema duurzame energieproductie - niet inzichtelijk.

De volgende voortgang wordt gerapporteerd in het thema ‘duurzaam ondernemen’:[34]

1.5	**Duurzaam ondernemen**	
1.5.1	Green Deal zorg	15% van de gezondheidszorg in Breda zit op niveau zilver en 80% heeft brons of is daar mee bezig. Zij voldoen via de Milieuthermometer aan de wettelijke norm en zetten extra stappen richting duurzame zorg.
1.5.2	Verduurzamen evenementen	Gezien alle perikelen door COVID-19 is het aantal evenementen dat kon worden voorzien van stroom uit EV-auto's in 2021 zeer beperkt gebleken. Wel hebben we binnen de gemeente kunnen samenwerken door het verduurzamen van de voorlichtingstruck inzake afval en veiligheid. Ook de greenhopper is dit jaar weer van stroom voorzien en wij zijn gestart met de eerste bouwprojecten waarbij de auto als energiebron wordt ingezet. Daarnaast zijn we bezig met het verduurzamen van locaties door het aanleggen van vaste stroompunten. Hierbij wordt gestart met de Galderse Meren.
1.5.3	Milieubarometer	Spin off is niet op het wenselijke niveau.
1.5.4	Voorstel intensivering energietoezicht	Tien geselecteerde achterblijvenden bedrijven uit het adviestraject van Klimaatroute zijn gecontroleerd door de toezichthouder.
1.5.5	Verduurzaming bedrijven	Er zijn in 2021 in totaal 81 nieuwe scans uitgevoerd en er is verder voortgang gemaakt met de activatie van maatregelen. In totaal zijn er nu nu 23 bedrijven geactiveerd en 15 bedrijven worden nog begeleid in een activatietraject gedurende 2022.
1.5.6	Bedrijvendag duurzaamheid	Duurzame Bedrijvendag is niet doorgegaan vanwege Covid-19 maatregelen. Het project wordt naar 2022 verplaatst.
1.5.7	Duurzame bedrijventerreinen	In 2021 was het lastiger om bedrijven te stimuleren om te investeren in duurzame energie, o.a. door netwerkcongestie. Dit heeft ertoe geleid dat, naast de problematiek van het organiseren van bijeenkomsten/werkgroepen in coronatijd, Platform BV Breda haar activiteiten heeft moeten uitstellen en de accenten binnen dit project heeft moeten verleggen.

Figuur 3. Voortgang thema 'duurzaam ondernemen', stoplichtrapportage uitvoeringsprogramma 2021

Hierin is te zien dat het project ‘duurzame bedrijventerreinen’ vertraging oploopt. Dit zou komen omdat het lastiger is om bedrijven te stimuleren om te investeren in duurzame energie. Dit zou onder andere komen door netwerkcongestie. De activiteiten van het platform BV Breda zijn daarom uitgesteld. Ook is te zien dat andere projecten – vooral als gevolg van corona – vertraging oplopen. Voor andere projecten is het opnieuw niet te zien of de doelen ook daadwerkelijk worden gerealiseerd met deze projecten.

21. Doelrealisatie

De meest recente voortgangsrapportage laat het volgende beeld zien voor opwek in de RES-regio West-Brabant.

[34] Stoplichtrapportage uitvoeringsprogramma 2021

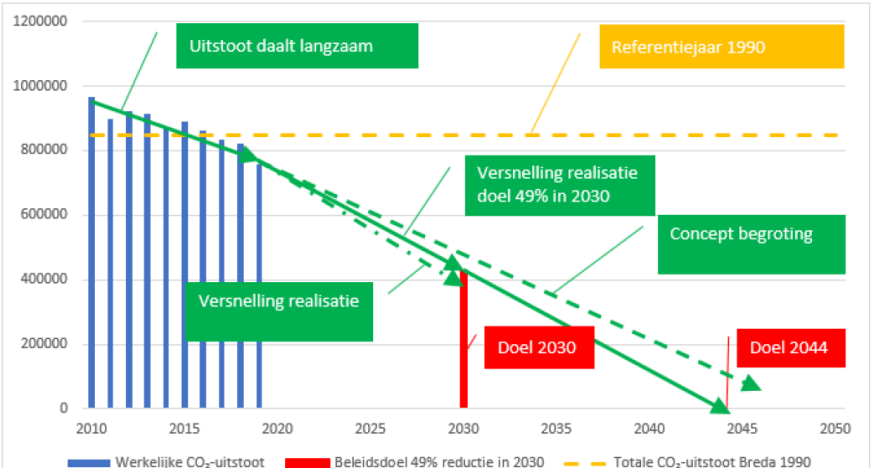
	Bestaand		Harde pijplijn		RES-projecten tot 2030		Ambitie als gevolg van realisatiegraad		Restant ambitie		Ambitie	Verwachte realisatie	Realisatiegraad[1]	
	RES 1.0	Huidig	RES 1.0	Huidig	RES 1.0	Huidig	RES 1.0	Huidig	RES 1.0	Huidig			RES 1.0	Huidig
	GWh	GWh	GWh	GWh	GWh	GWh	GWh	GWh	GWh	GWh	GWh	GWh	GWh	GWh
Alphen-Chaam	2	8	2	3	11	0	0	3	0	0	15	15	26%	77%
Altena	9	33	9	6	80	0	0	13	0	46	98	98	18%	40%
Baarle-Nassau	3	12	3	2	4	0	0	0	0	0	10	14	59%	100%
Bergen op Zoom	20	34	9	16	120	8	0	90	0	11	149	160	19%	32%
Breda	40	143	128	46	111	0	0	43	0	64	280	295	60%	64%
Drimmelen	4	101	129	40	23	0	0	5	0	10	156	157	85%	90%
Etten-Leur	89	126	16	32	45	0	0	4	0	0	150	163	70%	98%
Geertruidenberg	6	18	10	10	30	10	0	16	0	0	46	53	35%	51%
Halderberge	88	112	17	9	15	3	0	0	0	0	121	124	88%	97%
Moerdijk	150	371	229	45	60	10	0	39	0	0	439	465	86%	89%
Oosterhout	45	62	21	8	127	68	0	55	0	0	193	193	34%	36%
Roosendaal	29	92	29	19	132	3	0	56	0	19	190	190	31%	59%
Rucphen	1	4	1	1	30	0	0	3	0	24	32	32	6%	16%
Steenbergen	64	76	48	142	111	2	0	27	0	5	224	251	50%	87%
Woensdrecht	51	60	7	116	101	22	0	26	0	0	158	223	36%	79%
Zundert	4	10	96	80	20	0	0	20	0	9	120	120	84%	76%
Totaal	**605**	**1263**	**753**	**575**	**1021**	**125**	**0**	**401**	**0**	**187**	**2380**	**2552**		

Figuur 4. Stand van zaken doelrealisatie, voortgangsrapportage RES 1.0 [35]

Uit deze cijfers blijkt dat de gemeente een restopgave heeft van 107 GWh. Van deze 107 GWh moet 12 GWh worden gerealiseerd met wind. 95 GWh moet worden gerealiseerd met zon-op-dak. Van de 107 GWh is 43 GWh prognose die niet mag worden meegerekend vanwege de rekenregels. De gemeente heeft daarmee een resterende opgave van 64 GWh die gerealiseerd moet worden met zon-op-dak. Voor de realisatie van de resterende 64 GWh zon-op-dak is geen concreet plan van aanpak opgesteld.

De gemeente heeft een bredere ambitie voor duurzaamheid: 49% CO_2-reductie in 2022 (referentiejaar 1990) en CO_2-neutraliteit in 2044. In de klimaatbegroting is de meest actuele stand van zaken opgenomen van de CO_2-reductie; dit is weergegeven in de volgende grafiek.[36]

[35] Voortgangsrapportage RES 1.0, 15 juni 2023.
[36] Klimaatbegroting 2023.

Figuur 5. Voortgang CO2-reductie, klimaatbegroting 2023

De grafiek laat zien dat de uitstoot met de huidige maatregelen niet voldoende daalt (bovenste groene stippellijn) om de doelstellingen (rode punten) in 2030 en 2044 te behalen. Daarom is versnelling van de realisatie benodigd (onderste groene stippellijn). Rondom energieproductie heeft de gemeente daarom de volgende maatregelen geïdentificeerd waarmee versneld zou kunnen worden:[37]

- Duurzame warmteproductie voor stadsverwarming, energiehub (geothermie, zonthermie).
- Projecten voor warmte-koude-opslag (aquathermie met WKO); studie naar het potentieel van de markt voor aquathermie.
- Studie naar de mogelijkheden voor riothermie (warmte uit afvalwater) in Breda.
- Zon-op-grote-daken.
- Windturbines.
- Onderzoek naar innovatieve oplossingen voor de transportschaarste op het elektriciteitsnet.
- Onderzoek naar de toepassingen van batterijen op straat- of buurtniveau.

De gemeente verwacht dat de doelen voor 2030 en 2044 met het realiseren van de acties en maatregelen in de klimaatbegroting worden behaald.[38] Op welke manier de acties en maatregelen bijdragen aan CO_2-reductie wordt echter niet inzichtelijk gemaakt.

De gemeente rapporteert niet over de realisatie van de ambities rondom het aardgasvrij maken van woningen en over de besparing van energie.

[37] Klimaatbegroting 2023.
[38] Klimaatbegroting 2023.

22. Financiële kaders

De voortgangsrapportage over het uitvoeringsprogramma bevat geen financiële paragraaf. Dit is ook geen onderdeel van de stoplichtenrapportage; deze is gefocust op het behalen van de doelstellingen.[39] De financiële realisatie komt naar voren vanuit de jaarrekening. De jaarrekening van 2022 laat zien dat zowel de lasten als de baten van het onder-deel duurzame en bestendige stad zijn afgenomen ten opzichte van de gewijzigde begroting.

De toelichting bij deze afwijking laat zien dat de afwijking niet het resultaat is van projecten die worden opgestart vanuit de doelen rondom de energietransitie. De afwijkingen komen voort uit de producten milieubeheer, natuur- en milieueducatie en openbaar groen en recreatie.[40]
In de voortgangsrapportage over de projecten worden ook geen significante financiële afwijkingen gerapporteerd.[41] Wel wordt benoemd dat de financiering rondom het Amernet de uitvoering kan belemmeren. Er wordt benoemd dat er een Rijksbijdrage is voor het Amernet maar dat dit geen garantie is voor een sluitende financiering. Ook zorgen hogere investeringen ervoor dat het voeden van Amer met duurzame bronnen vertraging oploopt.

23. Monitoring

Zoals in de vorige paragrafen al wordt aangegeven, wordt er gemonitord op een aantal manieren. Allereerst worden de projecten gemonitord middels rapportages van de uitvoeringsprogramma's.[42] Hierbij wordt gemonitord of de doel-stellingen van het project worden behaald of dat deze vertraging oplopen. Er vindt geen monitoring plaats van de financiële kaders.

Verder worden de doelstellingen gemonitord op RES-niveau[43] en via de duurzaamheidsmonitor.[44] Hierbij wordt gekeken naar de hoeveelheid hernieuwbare energie die wordt opgewekt (RES-niveau) en de mate waarin de CO_2-uitstoot afneemt in de gemeente (duurzaamheidsmonitor). In de jaarstukken wordt gemonitord aan de hand van indicatoren. De data hiervoor komen voort uit de duurzaamheidsmonitor. De gemeente maakt gebruik van drie indicatoren: de hoeveelheid CO_2-uitstoot in kiloton per jaar, de hoeveelheid fijnstof in de lucht en het aandeel hernieuwbare energie op de totale energie.[45] De gemeente rapporteert niet over het aantal woningen dat aardgasvrij is gemaakt en over energiebesparing.
De monitoring van de acties en de doelstellingen vindt jaarlijks plaats.

24. Analyse

Realisatie acties en maatregelen

[39] Stoplichtrapportage uitvoeringsprogramma 2021.
[40] Jaarstukken 2022.
[41] Voortgangsrapportage uitvoeringsprogramma 2021.
[42] Voortgangsrapportage uitvoeringsprogramma 2021.
[43] Raadsbrief 'voortgang en tussenresultaten RES West-Brabant', 19 juli 2022.
[44] Duurzaamheidsmonitor 2022.
[45] Jaarstukken 2022.

De gemeente Breda heeft haar opgave voor de energietransitie vertaald naar het uitvoeringsprogramma. Het uitvoeringsprogramma wordt gemonitord middels een stoplichtenrapportage. In de stoplichtrapportage geeft de gemeente aan dat van de meeste projecten de doelstelling wordt behaald. Wat echter opvalt, is dat er beperkt wordt gekeken naar de impact van de projecten. Voorbeeld: er wordt aangegeven dat de regeling Bredase Toekomst-bestendig Wonen van start is gegaan. Dit project heeft tot doel het verduurzamen van bestaand vastgoed te stimu-leren. Hoewel de regeling van start is gegaan, zegt dit niets over de mate waarin de regeling ook daadwerkelijk leidt tot verduurzaming van vastgoed. Weten inwoners de regeling goed te vinden? Is de regeling werkbaar en zorgt deze er voor dat verduurzaming betaalbaarder wordt? Hierover kan nog niets worden gezegd terwijl het project wel een groene status krijgt. Dit kan verwarrend zijn voor de raad: wordt er nu daadwerkelijk vastgoed verduurzaamd of niet?

Een ander voorbeeld is de geothermie. Er wordt benoemd dat GD geothermie nu een gesprekspartner is, maar dat het daadwerkelijk op gang komen van projecten lastig blijkt. Toch krijgt het project een groene status. Dat werpt de vraag op of het project daadwerkelijk goed loopt, en wat de criteria zijn om een groene status aan het project te geven.
Verder is de planning van de verschillende projecten onduidelijk; daardoor is beperkt inzichtelijk op welke termijnen projecten uitgevoerd moeten zijn. Het is daarmee ook beperkt mogelijk om te bepalen of de uitvoering van de acties en de maatregelen plaatsvindt volgens planning.

Grotere projecten – met veel impact op de doelrealisatie – lijken nog maar beperkt te resulteren in daadwerkelijke impact. Projecten als het Windpark, het Amernet, CO_2-reductie door woningcorporaties, de Transitievisie Warmte of de verduurzaming van bedrijventerreinen. De gemeente kan eigenlijk niet goed laten zien dat deze projecten nu goed lopen, en dat verwacht wordt dat deze in de nabije toekomst gaan leiden tot impact op de doelen. Bij drie van deze projecten (Windpark, Amernet en Transitievisie Warmte) zijn de risico's groot. Risico's als netcongestie, verduurzaming en het voldoende bereiken van bewoners. Bij de CO_2-reductie en de verduurzaming van bedrijventerreinen zijn de risico's lager, en kan de gemeente meer gaan sturen.

Met de monitoring van de acties en maatregelen zoals deze nu is ingericht, kan niet worden bepaald of de realisatie van acties en maatregelen leidt tot de beoogde impact op de doelen. Ook kan niet worden bepaald of de uitvoering plaatsvindt binnen de gestelde kaders. De monitoring is hiermee onvoldoende van waarde voor de raad om mee te kunnen sturen.

Realisatie doelstellingen
De monitoring van de doelstellingen voor opwek geven het beeld dat de gemeente aardig op weg is om de doelen te realiseren. Bij de realisatie moet echter een asterisk worden geplaatst. Dit is het resultaat van een aantal risico's dat zich kan voordoen. Zo kampt de gemeente Breda - net zoals de andere gemeenten - met netschaarste. De netschaarste zorgt voor een risico voor de realisatie. Immers, de windturbines kunnen wel zijn neergezet maar als deze niet zijn aan-gesloten op het net, kan de gemeente alsnog geen gebruikmaken van de duurzame energie. Ook het Amernet is een groot risico. Het Amernet dient te verduurzamen. Wanneer dit niet gebeurt, en wordt overgegaan op aardgas, dan is het niet mogelijk voor de gemeente om de doelstellingen rondom

warmte te behalen. De huizen die nu op het warmtenet zijn aangesloten, zouden dan juist op het gas worden aangesloten in plaats van andere huizen die juist van het gas áf gaan.
Zelfs al worden beide bovenstaande risico's gemitigeerd, dan zijn er nog steeds risico's rondom capaciteit. Er is niet alleen gebrek aan personeel bij de gemeente maar ook in de markt, bijvoorbeeld bij installateurs voor zonnepanelen of warmtepompen. De besparing die moet plaatsvinden bij particulieren en bedrijven - die gebruik gaan maken van zonnepanelen en warmtepompen - loopt daarmee een significant risico.
De risico's zijn dermate groot van aard dat Breda niet goed kan onderbouwen of de beoogde realisatie ook wordt behaald en dat de doelen vanuit de RES worden gerealiseerd. Deze risico's komen nog beperkt terug in de monitoring, waardoor bij raadsleden alsnog het beeld kan ontstaan dat de gemeente op koers ligt. Het is van belang dat raads-leden voldoende zicht hebben op de risico's van de energietransitie en niet alleen op de beoogde realisatie. Anders kunnen ze hier niet op sturen.

Naast de bestaande projecten heeft Breda nog een significante restopgave van 64 GWh. Ook zit nog een deel van de opgave in de prognose buiten de pijplijn. Het is niet vanzelfsprekend dat dat ook wordt gerealiseerd. Voor de rest-opgave ligt er ook op dit moment geen concreet plan van aanpak. De gemeente kan daarmee niet voldoende onder-bouwen dat men op koers ligt voor de realisatie van de gehele opgave voor opwek.
Ook voor CO_2-reductie kan de gemeente niet goed onderbouwen dat zij op koers ligt. De gemeente geeft aan dat er een versnelling nodig is en dat hiervoor extra acties en maatregelen worden getroffen. Hoe deze acties en maatregelen bijdragen aan de CO_2-reductie wordt echter niet inzichtelijk gemaakt. Daarmee is het niet mogelijk om te zeggen of deze acties en maatregelen ervoor zorgen dat de gemeente wel op koers komt te liggen.
Voor de doelen voor besparing en warmte kan de gemeente zelfs helemaal niet onderbouwen dat er resultaten worden behaald, aangezien hier niet over wordt gerapporteerd naar de raad. De realisatie van de doelstellingen voor warmte en besparing is hiermee nog onvoldoende.

Realisatie financiële kaders
De monitoring geeft geen beeld van de financiële kaders, al laat de jaarrekening zien dat er geen grote budget-afwijkingen zijn geweest. Betrokkenen geven wel aan dat de financiële kaders mogelijk voor de toekomst niet voldoende zijn, gelet op de aanscherping van de doelen voor CO_2-reductie door het Rijk. Hier moet nog extra financiering voor beschikbaar worden gesteld.

De monitoring maakt dus niet inzichtelijk of de realisatie van de doelen en ambities plaatsvindt binnen de financiële kaders. De jaarrekening geeft natuurlijk wel een beeld, maar dit is niet voldoende om daadwerkelijk als raadslid inzichtelijk te krijgen hoe de realisatie plaatsvindt, gelet op de kaders. Dit inzicht is wel nodig, gelet op de mogelijke extra financiering die door de raad beschikbaar wordt gesteld. De raad wordt op dit moment niet voldoende in staat gesteld om te sturen op de financiële kaders.

Monitoring
De monitoring die periodiek plaatsvindt, gaat over de doelen van de acties en maatregelen en maakt niet inzichtelijk of de beoogde impact van de doelen wordt gerealiseerd. Ook is de

periodieke monitoring niet gericht op zaken als finan-ciën en planning. Verder valt in de monitoring op dat de gemeente goed in staat is om te rapporteren over opwek en CO_2-reductie, maar dat besparing en warmte niet worden gemonitord.
Daarnaast is het een aandachtspunt dat de monitoring een jaar achterloopt op de realiteit.

Het bovenstaande maakt het lastig voor de raad om goed op de hoogte te blijven van de doelrealisatie. Het is dan ook niet goed mogelijk voor de raad om bij te sturen.
De ambtelijke organisatie geeft in gesprekken aan dat er wel met het college wordt gesproken over het bijstellen van doelen als de realisatie in het geding komt. De raad kan dit gesprek echter niet in gang zetten, aangezien hij met de huidige monitoring te weinig zicht heeft op de realisatie om bijtijds te kunnen sturen.

25. Toetsing aan het normenkader

Groen Aan de vastgestelde norm is geheel voldaan.
Oranje Aan de vastgestelde norm is gedeeltelijk voldaan.
Rood Aan de vastgestelde norm is niet voldaan.

Norm
De acties en maatregelen worden uitgevoerd conform planning.

Vanuit de monitoring is te zien dat de acties en maatregelen worden uitgevoerd. Het is echter niet inzichtelijk in welke mate dit ook conform planning gebeurt. Hierover wordt namelijk niet gerapporteerd. Daarnaast is er voor veel acties en maatregelen geen planning opgenomen in het uitvoeringsprogramma. Het is daarmee voor de raad beperkt inzich-telijk binnen welke periode hij resultaten kan verwachten en of deze resultaten ook binnen deze periode worden bereikt. Omdat niet inzichtelijk is of acties en maatregelen worden uitgevoerd conform planning, is aan de norm niet voldaan.

Norm
De doelen en ambities zijn bereikt of liggen op koers om bereikt te worden.
De doelen en ambities worden bereikt binnen de vastgestelde financiële kaders.

Uit de monitoring komt naar voren dat de gemeente nog een restopgave heeft van 64 GWh voor opwek, waar nog geen plan van aanpak voor ligt. Er kan door het ontbreken van het plan van aanpak niet worden onderbouwd dat de opwekopgave wordt gerealiseerd. Van de doelen voor warmte en besparing is helemaal niet te zeggen of deze op koers liggen omdat hier niet over wordt gerapporteerd.
Voor projecten die al lopen gelden significante risico's als netschaarste, het Amernet en capaciteitstekorten, waardoor ook de realisatie hiervan in het geding komt. Projecten als het Amernet, Windpark A16, Transitievisie Warmte, CO_2-reductie door woningcorporaties en de verduurzaming van bedrijventerreinen hebben veel impact, maar het is niet goed te zien tot welke

doelrealisatie dit op dit moment leidt. Ook kan nog niet goed worden gezegd of deze projecten wel op koers liggen. Daarmee is aan de eerste norm niet voldaan.

In de monitoring wordt niet gereflecteerd op de financiële kaders. Het is daardoor niet goed inzichtelijk of de doelen en ambities worden gerealiseerd binnen de gestelde kaders en of de kaders in de toekomst voldoende zijn, gelet op de verscherpte doelstellingen vanuit het Rijk. De jaarrekening laat echter niet zien dat er grote financiële afwijkingen zijn. Daarmee is aan de tweede norm gedeeltelijk voldaan.

Norm
De realisatie van de doelen en ambities wordt periodiek gemonitord op basis waarvan zo nodig tot bijsturing wordt overgegaan.

De realisatie van de doelen wordt periodiek gemonitord, maar - zoals hierboven beschreven - is dit niet voldoende voor de raad om goed inzicht te hebben in de doelrealisatie, financiën en planningen. De raad kan hierdoor niet vol-doende tijdig tot bijsturing overgaan op doelen en ambities. Daarmee is aan de norm niet voldaan.

26. Rol van de raad

In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de rol van de raad. Daarbij gaat het om de informatievoorziening aan de raad en de mate waarin de raad met deze informatie in stelling wordt gebracht om te kunnen sturen.

Het hoofdstuk bestaat uit drie paragrafen: de beschrijving waarin wordt ingegaan op de informatievoorziening (§1), de analyse aan de hand van de documenten, de interviews en enquête (§2) en tot slot de toetsing aan de normen (§3).

27. Rol van de raad

De raad heeft kaders gesteld voor de uitvoering van de energietransitie bij het vaststellen van de RES West-Brabant en de Transitievisie Warmte. Daarnaast heeft hij kaders gesteld voor projecten en de uitvoering middels de klimaat-begroting en de programmabegroting. De klimaatbegroting is een apart instrument, aanvullend op de programma-begroting, dat in 2016 is ingesteld op verzoek van de raad. De raad kan verdere kaders meegeven aan het college door middel van moties en amendementen. De raad heeft de afgelopen jaren moties aangenomen over onder andere het onderzoeken van verschillende technieken voor het aardgasvrij maken van woningen[46] of het voorbereiden van het opschalen van de klimaatbegroting 2022.[47] De raad volgt het BOB-model (beeldvormend, oordeelvormend, besluit-vormend) om te komen tot kaders voor de energietransitie.
Over de uitvoering van het uitvoeringsprogramma krijgt de raad een jaarlijkse rapportage. [48]

Daarnaast ontvangt de raad jaarlijks een voortgangsrapportage vanuit de RES West-Brabant.[49] Deze informatie wordt aangevuld met informatie vanuit de jaarstukken. De raad ontvangt waar nodig raadsinformatiebrieven bij grotere projecten. In de afgelopen jaren heeft de raad bijvoorbeeld raadsinformatiebrieven ontvangen over de Smart Energy Hub, aardwarmte of energiepakketten.[50] [51] [52] De raad wordt ook via raadsinformatiebrieven geïnformeerd bij ontwikke-lingen, bijvoorbeeld rondom de capaciteit van het netwerk.[53]
Ook wordt de raad meegenomen bij de uitvoering van de energietransitie door middel van bijeenkomsten. Zo geeft de ambtelijke organisatie aan dat er een raadsinformatiesessie is gehouden, om de raad meer informatie te geven over de aanpak van energiearmoede. De raad heeft ook de mogelijkheid om raadsvragen te stellen, om gedetailleerde informatie op te halen bij het college en bij de ambtelijke organisatie.

[46] Motie ‘doe op tijd ervaring op met verschillende technieken’, 24 februari 2022.
[47] Motie ‘op naar een 1,5° samenleving’, 11 november 2021.
[48] Voortgangsrapportage uitvoeringsprogramma 2021.
[49] Raadsbrief ‘voortgang en tussenresultaten RES West-Brabant’, 19 juli 2022.
[50] Raadsbrief ‘ontwikkelingen aardwarmte’, 2 juni 2022.
[51] Raadsbrief ‘energiepakket Breda’, 3 november 2022.
[52] Raadsbrief ‘Smart Energy Hub Breda’, 9 januari 2023.
[53] Raadsbrief ‘capaciteit elektriciteitsnet’, 9 juni 2022.

De informatievoorziening die de raad ontvangt geeft informatie over het tempo waarin de langetermijndoelen van de gemeente worden behaald en wat er nodig is om op koers te blijven voor het realiseren. Verder krijgt de raad informatie over het realiseren van de projecten op doelstellingenniveau.

De raad stuurt bij op onder andere de doelrealisatie door middelen uit het Klimaatfonds vrij te maken voor meer capaciteit. Daarmee wil de raad meer tempo maken met de energietransitie. De ambtelijke organisatie geeft echter wel aan in de gesprekken dat het werven tijd nodig heeft. Zo heeft de gemeente niet voldoende capaciteit om bijvoorbeeld woningen te gaan isoleren voor 2030.
Ook is te zien dat de raad bijstuurt door meer acties en maatregelen te nemen voor CO_2-reductie, gelet op de versnelling die nodig is.

28. Analyse

De informatievoorziening die de raad ontvangt is versnipperd, in jaarstukken en in RES-stukken. De informatievoor-ziening is daarnaast beperkt tot opwek en CO_2-reductie. Daarmee is het voor de raad niet goed mogelijk om voldoende zicht te krijgen op de doelrealisatie, bijvoorbeeld als het gaat om energiebesparing of om het aantal woningen dat aardgasvrij is gemaakt. Dit zijn wel doelen die zijn vastgesteld door de raad, maar waar hij dus geen informatie over ontvangt. Dat maakt dat de raad niet goed in staat is om de controlerende rol uit te voeren op deze doelen en dat hij ook niet goed in staat wordt gesteld om tijdig bij te sturen op de doelen.

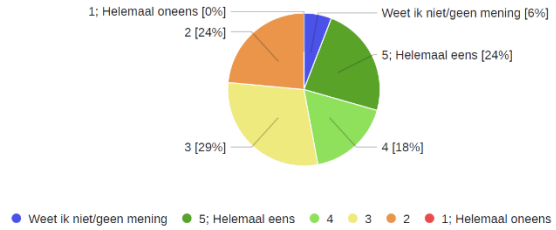
Uit de interviews komt naar voren dat het niet wenselijk zou zijn als de raad meer stuurt op individuele projecten omdat dit snel de uitvoering zou raken. Er zitten echter nog meerdere niveaus van informatie tussen projectniveau en globale doelrealisatie. Zo kan de raad een periodiek overzicht krijgen van projecten die minder goed lopen, meer gaan kosten of vertraging gaan oplopen. Dat geeft de raad inzicht in waar hij op kan sturen; nu kan de raad maar één keer per jaar sturen, en alleen op hoofdlijnen en helemaal niet op besparing en warmte.

Hoewel de raad dus niet goed kan sturen op de doelrealisatie, komt ook uit de interviews naar voren dat de raad maar beperkt vraagt om extra informatie. Vragen die worden gesteld, gaan vaker over ad-hoc zaken die spelen, zoals energiearmoede. De raad heeft daarnaast de energietransitie niet aangemerkt als bijzonder project. Gelet op de grote impact en complexiteit van de opgave zou de energietransitie wel een logisch onderwerp zijn om toe te voegen, zodat het college frequenter - en diepgaander - moet gaan rapporteren.

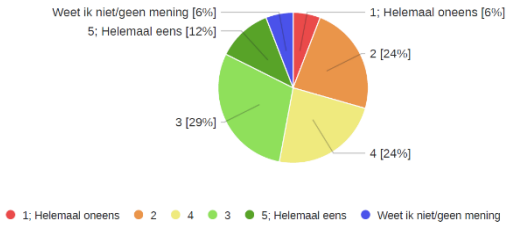
29. Enquête

De meeste raadsleden in Breda hebben een relatief goed beeld van de lokale doelen (42%; stelling 3) en de regionale doelen (41%; stelling 4) die zijn vastgesteld voor energie en warmte. Behoorlijk veel minder respondenten (30%) hebben ook een goed beeld van de wijze waarop deze doelen op elkaar aansluiten (stelling 4). Veel respondenten (41%) geven daarbij aan niet goed te weten of de doelen op elkaar aansluiten.

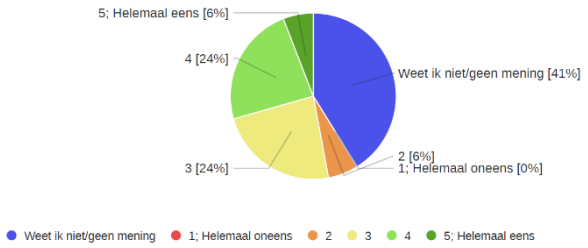
3 - Stelling: ik weet welke lokale doelen voor energie en warmte wij als raad hebben vastgesteld

4 - Stelling: ik weet welke regionale doelen voor energie en warmte in onze RE(K)S zijn vastgesteld

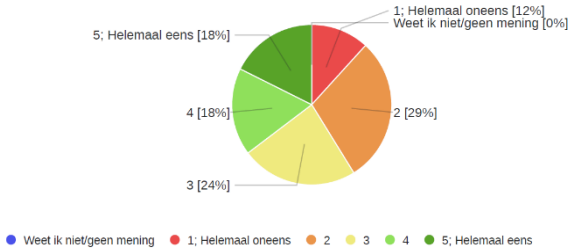

5 - Stelling: onze lokale doelen sluiten goed aan op de regionale doelen

Doelen zijn vaak niet in één visiestuk gevat, maar in meerdere. Respondenten verschillen van mening over de mate waarin zij goed weten hoe de doelen uit de verschillende visiestukken zich tot elkaar verhouden (stelling 7). 36% van de respondenten stelt dat zij (relatief) goed weten hoe de doelen uit de visies zich tot elkaar verhouden terwijl een iets groter deel (41%) stelt dat zij minder goed weten hoe de doelen zich tot elkaar verhouden.

7 - Stelling: ik weet hoe de doelen uit de verschillende visies over energie en warmte in mijn gemeente zich tot elkaar verhouden

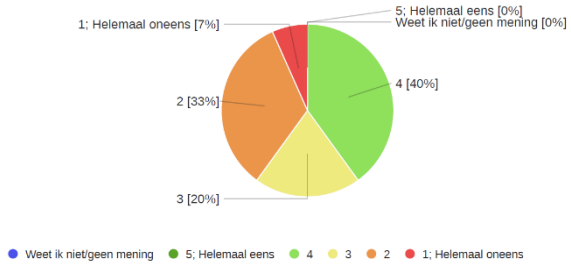

Respondenten benoemen bijvoorbeeld dat doelen rondom energie al best duidelijk zijn terwijl concrete plannen en doelen voor warmte ontbreken.

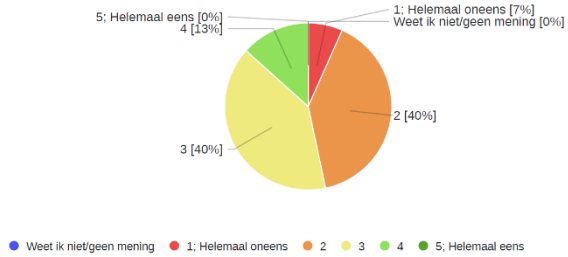
Respondenten zijn ook verdeeld wat betreft hun beeld van de activiteiten die lokaal worden uitgevoerd om de doelen te realiseren. 40% van de respondenten heeft een beeld bij deze activiteiten, terwijl een even groot deel aangeeft hier minder van te weten (stelling 8). Van de

activiteiten die in de regio worden uitgevoerd hebben respondenten weinig beeld. 47% van de respondenten geeft aan niet/minder te weten van de activiteiten in de regio (stelling 9).
Ook van de planning van activiteiten heeft de gemeente weinig beeld. 46% geeft aan niet of minder goed op de hoogte te zijn van de planning van activiteiten (stelling 10).

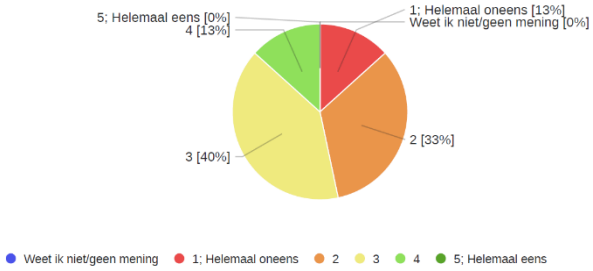
8 - Stelling: ik weet welke activiteiten mijn gemeente lokaal uitvoert om onze doelen te realiseren

9 - Stelling: ik weet welke activiteiten in de regio worden uitgevoerd om de doelen te realiseren

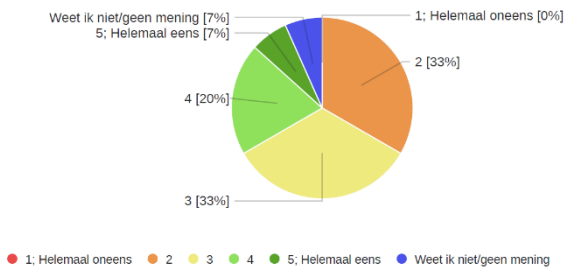

10 - Stelling: ik ben goed op de hoogte van de planning van de verschillende activiteiten

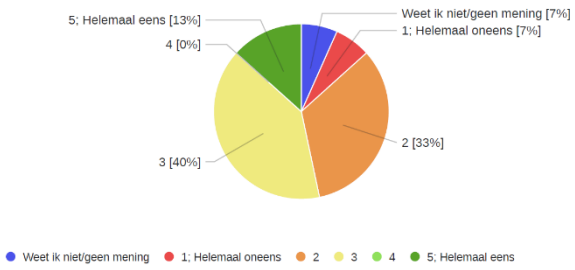

De respondenten zijn verdeeld over de vraag of er duidelijke inhoudelijke kaders zijn gesteld voor de uitvoering. 33% geeft aan dat er beperkt duidelijke kaders zijn gesteld en 33% is neutraal over de duidelijkheid terwijl 27% vindt dat de raad wel duidelijke inhoudelijke kaders heeft gesteld voor de uitvoering (stelling 11).
Respondenten zijn een stuk negatiever over de duidelijkheid van de financiële kaders. 40% van de respondenten vindt dat de raad beperkt duidelijke kaders heeft meegegeven voor de financiën en 13% vindt de financiële kaders duidelijk. 40% is neutraal in zijn of haar mening (stelling 12).

11 - Stelling: wij hebben als raad duidelijke inhoudelijke kaders gesteld voor de uitvoering van de energietransitie

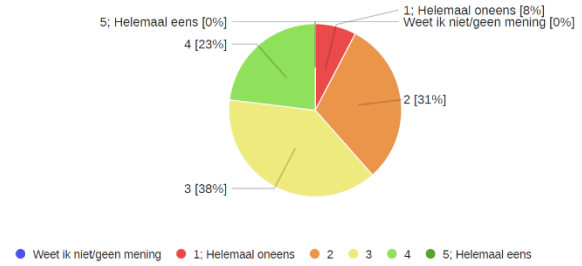
12 - Stelling: wij hebben als raad duidelijke financiële kaders gesteld voor de uitvoering van de energietransitie

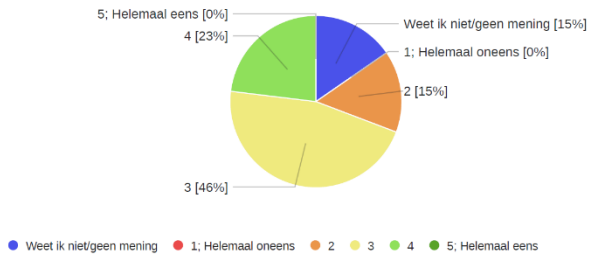
Een relatief groot deel van de respondenten (39%, stelling 13) geeft aan dat er beperkt duidelijke afspraken zijn met het college over de informatievoorziening. Respondenten hebben er weinig

beeld bij of de afspraken díe zijn gemaakt, ook worden nageleefd. 46% is hier neutraal over (stelling 14).

13 - Stelling: wij hebben als raad duidelijke afspraken gemaakt met het college over de informatievoorziening over de energietransitie

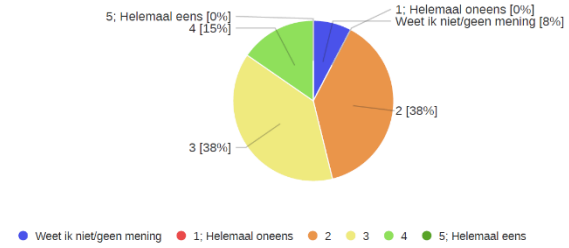

14 - Stelling: de informatievoorziening over de energietransitie verloopt volgens afspraak

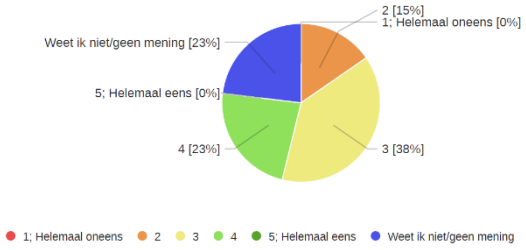

Eenzelfde beeld komt naar voren als het gaat om de afspraken over de betrokkenheid van de raad. 38% geeft aan dat er geen/beperkt duidelijke afspraken zijn gemaakt met het college (stelling 15). Eenzelfde percentage geeft aan neutraal te zijn over of de afspraken die zijn gemaakt worden nageleefd. 23% geeft aan niet te weten of de betrokken-heid verloopt volgens afspraak of heeft hier geen mening over (stelling 16).

15 - Stelling: wij hebben als raad duidelijke afspraken gemaakt met het college over onze betrokkenheid (bijvoorbeeld met informatiesessies of werkgroepen) bij de uitvoering

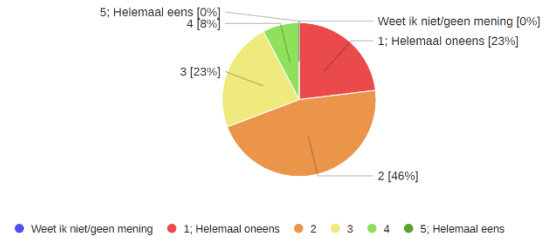

16 - Stelling: het betrekken van onze raad verloopt volgens afspraak

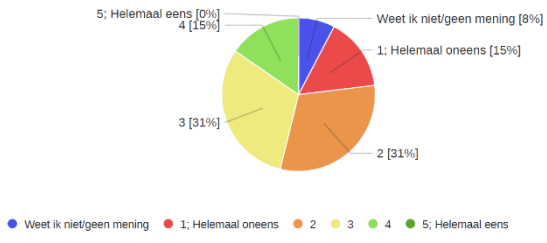

De respondenten van de enquête geven aan niet goed te kunnen zien of de doelen worden behaald (stelling 17). Een overgroot deel van de respondenten (69%) geeft aan geen goed zicht te hebben. Ook geeft een groot deel van de respondenten (46%) aan niet goed te kunnen zien of de uitvoering plaatsvindt binnen de gestelde kaders (stelling 18).

17 - Stelling: met de aangeleverde informatie kan ik goed zien of onze doelen gehaald (gaan) worden

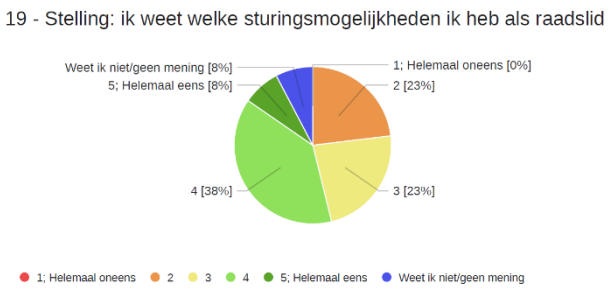
18 - Stelling: met de aangeleverde informatie kan ik goed zien of de uitvoering plaatsvindt binnen de gestelde inhoudelijke en financiële kaders

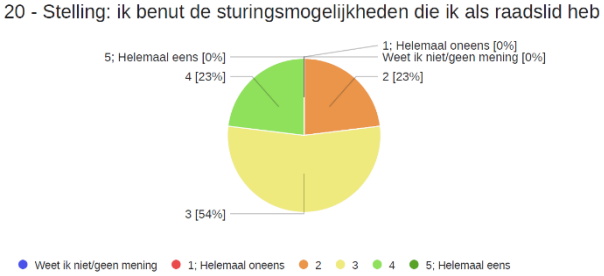

Respondenten weten relatief goed (46%) welke sturingsmogelijkheden zij hebben (stelling 19), maar deze worden niet per se benut. Een meerderheid van de respondenten (54%) geeft aan het

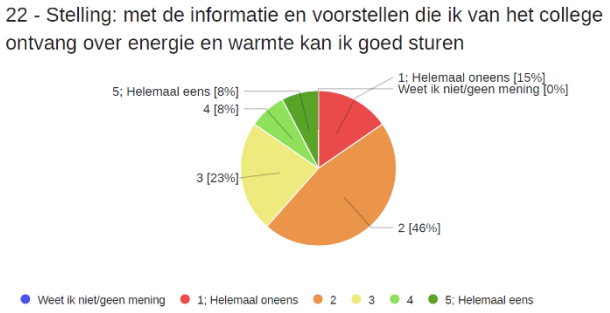
niet eens of oneens te zijn met de stelling ‘ik benut de sturingsmogelijkheden die ik als raadslid heb’ (stelling 20). Sturingsmogelijkheden die respondenten vooral gebruiken zijn vragen, het agenderen van bespreeknotities of het indienden van motie.

Daarbij geeft een raadslid wel aan dat lastig is voor de oppositie om goed gas te geven op de energietransitie, ook doordat de raad in aanloop is naar de RES 2.0. De warmtetransitie zou nu volgens dit raadslid interessanter zijn, aangezien het elektriciteitsnet ook vol zit.

Al met al geeft een meerderheid van de respondenten (61%) aan dat zij niet goed kunnen sturen met de informatie en de voorstellen die zij nu ontvangen van het college (stelling 22). Slechts 16% geeft aan dit wel goed te kunnen.

Respondenten geven hierbij onder andere aan dat de raad wel regelmatig informatie ontvangt maar dat hij wellicht te afwachtend is van de reguliere cyclus van informatievoor-ziening (zoals de begroting en de jaarrekening). Respondenten missen proactieve voorstellen uit het college. Daarbij wordt de kanttekening gemaakt dat veel al is vastgelegd, zoals in het bestuursakkoord. Daardoor wordt er weinig ruimte gevoeld om iets te wijzigen in de plannen.

Respondenten willen graag behouden dat er regelmatig wordt teruggekoppeld in raadsbrieven, maar ziet wel graag dat er regelmatig inzicht wordt geboden in de voortgang en de knelpunten van de energietransitie. Ook wil de raad graag beter worden meegenomen in te maken keuzes en gemaakte keuzes, inclusief de consequenties hiervan.
Daarbij geven respondenten graag mee dat het goed is om meer vooruit te kijken, richting 2040 en 2050 en om meer te kijken naar het regionale energieaanbod en de regionale energievraag om te bezien waar gemeenten elkaar kunnen helpen. Daarbij benadrukken respondenten dat het van belang is dat zaken als betaalbaarheid voor inwoners voorop blijven staan en om zekerheid te bieden aan inwoners die afhankelijk zijn van stadswarmte.

30. Toetsing aan het normenkader

Groen Aan de vastgestelde norm is geheel voldaan.
Oranje Aan de vastgestelde norm is gedeeltelijk voldaan.
Rood Aan de vastgestelde norm is niet voldaan.

Norm

De informatievoorziening aan en betrokkenheid van de raad is conform de gemaakte afspraken.
De informatievoorziening aan de raad is zodanig dat de raad tijdig kan zien of de ambities en doelen behaald gaan worden en biedt inzicht in eventuele bijsturingsmogelijkheden.

De raad ontvangt informatie over de uitvoering via de P&C-stukken, informatiebijeenkomsten en raadsbrieven. De informatievoorziening aan de raad laat zien waar de gemeente staat als het gaat om doelrealisatie. Echter, dit gaat alleen nog maar over opwek. Voor warmte en besparing ontvangt de raad geen informatie. Ook ontvangt de raad geen informatie over zaken als budgetuitputting en planningen. De raad heeft hierdoor beperkt zicht op de doelrealisatie en op knelpunten in de uitvoering. Verder is de informatie versnipperd tussen jaarstukken, klimaatbegroting, duurzaam-heidsmonitor en de RES-stukken. Het is de vraag of raadsleden daarmee de doelrealisatie in Breda voldoende scherp hebben. De informatievoorziening voldoet hiermee niet aan de informatiebehoefte van de raad en daarmee - in het verlengde - ook niet aan de gemaakte afspraken. Daarmee wordt aan de eerste norm niet voldaan.

Respondenten stellen weinig zicht te hebben op de realisatie van de doelen en vinden dat zij niet voldoende kunnen sturen op de doelrealisatie. Dit sluit aan bij de kanttekeningen over de monitoring en informatievoorziening die in dit onderzoek zijn gemaakt. Ook uit de enquête komt naar voren dat respondenten vinden nog maar beperkt zicht te hebben op de doelrealisatie en nog maar beperkt het gevoel hebben te kunnen sturen met de aangeleverde informatie. Gelet op de beperkte informatie die de raad krijgt over besparing en warmte en de versnipperde informatie over CO_2-reductie en opwek, is het niet verrassend dat de raad het gevoel heeft met de informatie niet voldoende te kunnen sturen. Aan de tweede norm is dus niet voldaan.

Bijlage 1 | Overzicht geïnterviewde personen

College van burgemeester en wethouders
Wethouder met portefeuille Klimaat en Energie.

Ambtelijke organisatie
Adjunct-concerncontroller.
Afdelingshoofd milieu.
Directeur stedelijke ontwikkeling.
Deelprogrammamanager energietransitie.
Deelprogrammamanager energietransitie.
Financieel adviseur.
Strategisch adviseur duurzaamheid.
Beleidsadviseur duurzame energie.

Bijlage 2 | Bronnenlijst

Begroting 2023.
Bestuursakkoord 2022-2026.
Cijfers RES West-Brabant, in concept aangeleverd door ambtelijke organisatie op 24 mei 2024
Duurzaamheidsmonitor 2022.
Jaarstukken 2022.
Klimaatbegroting 2023.
Motie ‘doe op tijd ervaring op met verschillende technieken’, 24 februari 2022.
Motie ‘op naar een 1,5° samenleving’, 11 november 2021.
Raadsbesluit ‘vaststellen RES West-Brabant 1.0’, 15 april 2021.
Raadsbesluit ‘vaststellen transitievisie warmte’, 24 februari 2022.
Raadsbrief ‘capaciteit elektriciteitsnet’, 9 juni 2022.
Raadsbrief ‘energiepakket Breda’, 3 november 2022.
Raadsbrief ‘ontwikkelingen aardwarmte’, 2 juni 2022.
Raadsbrief ‘Smart Energy Hub Breda’, 9 januari 2023.
Raadsbrief ‘voortgang en tussenresultaten RES West-Brabant’, 19 juli 2022.
Raadsregeling bijzondere projecten.
Regionale Energiestrategie West-Brabant, vastgesteld 15 april 2021.
Stoplichtrapportage uitvoeringsprogramma 2021
Transitievisie Warmte, vastgesteld 24 februari 2022.
Uitvoeringsprogramma klimaat 2021-2024, projectenboek 2022.
Voortgangsrapportage uitvoeringsprogramma 2021.
Voortgangsrapportage RES 1.0, 15 juni 2023

TwynstraGudde adviseert overheid en bedrijfsleven op veel van de grote en urgente thema's van deze tijd. Denk aan veiligheid, diversiteit, digitalisering, mobiliteit, duurzaamheid, energie, financiën en gezondheid. We bieden onze opdrachtgevers unieke, werkbare oplossingen en brengen complexe projecten en programma's tot een goed einde. Iets creëren van blijvende waarde, daar gaan we voor. Daardoor hebben we een directe impact op (toekomstige) maatschappelijke en economische ontwikkelingen. En dus een grote impact op morgen.

TwynstraGudde

Impact op morgen.

Bijlage 2 Algemeen deel voor de vier onderzochte gemeenten

Onderzoeksrapport energietransitie algemeen deel: gemeenten Breda, ’s-Hertogenbosch, Tilburg en Oss door extern bureau Twynstra Gudde.

Leeswijzer bijlage

De Rekenkamer Breda beschouwt de bestuurlijke nota als de publicatie van de stand van zaken energietransitie gemeente Breda. Voor een deel is de bestuurlijke nota gebaseerd op de rapporten van het externe onderzoeksbureau in opdracht van vier gemeenten. Het algemene deel publiceren alle vier de onderzochte gemeenten. Om die reden publiceert de Rekenkamer Breda dit externe rapport in de bijlagen. De Rekenkamer Breda vindt deze bestuurlijke nota meer recht doen aan de Bredase situatie dan het externe rapport; zowel het algemeen deel als het specifieke gemeentelijk rapport voor de gemeente Breda.

REKENKAMER BREDA

REKEN KAMER 'S-HERTOGENBOSCH

GEMEENTE Oss REKENKAMER COMMISSIE

Rekenkamer | Tilburg

RAPPORT

De energietransitie in Breda, 's-Hertogenbosch, Oss en Tilburg

In opdracht van de rekenkamer(commissie)s van Breda, 's-Hertogenbosch, Oss, Tilburg

Roel Lauwerier, Floor hooge Venterink en Carmen Hendriks

12 september 2023

TwynstraGudde

Impact op morgen.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave 2

1. Inleiding 3

1.1. Aanleiding en doelstelling 3
1.2. Onderzoeksvragen 4
1.3. Normenkader 5
1.4. Aanpak 6
1.5. Leeswijzer 7
1.6. Begrippenlijst 7

2. Overkoepelende conclusies en aanbevelingen 9

2.1. Hoofdconclusie 9
2.2. Schematische overzichten voortgang energietransitie 10
2.3. Deelconclusies: voortgang van de energietransitie 11
2.4. Deelconclusies: kaderstellende en controlerende rol van de raad 13
2.5. Algemene aanbevelingen 16

1. Inleiding

1.1. Aanleiding en doelstelling

Iedere gemeente heeft de opdracht een bijdrage te leveren aan de energietransitie en werkt aan gemeentelijke doelen, maar ook samen met andere partijen binnen een energieregio (de Regionale Energiestrategie, RES). De energietransitie omvat de overgang van een systeem waarin de energievoorziening draait op fossiele brandstoffen naar een systeem op basis van duurzame energiebronnen. Ook is er aandacht voor energiebesparing en -opslag. De urgentie van de energietransitie is de afgelopen tijd toegenomen, o.a. door de stijgende energieprijzen.

In dat kader is het waardevol voor raden om de stand van zaken ten aanzien van de energietransitie in de gemeente inzichtelijk te maken. Welke kaders, doelen, middelen en tijdlijn zijn afgesproken en hoe staat het met de realisatie daarvan. Bovendien is het interessant voor raden om de mogelijkheden tot sturing en controle op het terrein van de energietransitie te kennen en inzicht te krijgen in hoe sturings- en controlemogelijkheden door de eigen raad wel of niet worden ingezet.

De rekenkamer(commissie)s van Breda, 's-Hertogenbosch, Oss en Tilburg hebben besloten om gezamenlijk onderzoek te verrichten naar de energietransitie. Zij hebben TwynstraGudde gevraagd om dit onderzoek namens hen uit te voeren. Met dit onderzoek willen de rekenkamer(commissie)s inzicht krijgen in de stand van zaken van de energietransitie bij andere gemeenten, de aanpak van sturing en controle van andere raden en inzicht in wat bij de deelnemende gemeenten goed werkt en wat minder of niet. Daarvan kan elke raad leren.

De doelstelling van het onderzoek is hiermee tweeledig.

1. *De Rekenkamer(commissie)s beogen de gemeenteraden inzicht te geven in de stand van zaken van de energietransitie in hun gemeente. Er wordt gekeken naar de doelen die door de gemeenten zijn vastgesteld in relatie tot de resultaten van de RES. Daarbij worden gehanteerde sturings- en controlemogelijkheden voor de gemeenteraden in beeld gebracht.*
2. *Op basis van de 'good practices' - de sterke punten van de verschillende aanpakken van de deelnemende gemeenten - worden zo mogelijk aanbevelingen voor versterking van sturing en controle door de raad bij de energietransitie gedaan.*

1.2. Onderzoeksvragen

Vanuit de bovenstaande doelstellingen van het onderzoek is de volgende hoofdvraag geformuleerd:

Wat is de voortgang van de energietransitie in de gemeenten Breda, 's-Hertogenbosch, Oss en Tilburg, welke sturings- en controlemogelijkheden hebben de verschillende gemeenteraden hiervoor ingezet en hoe effectief zijn deze, en wat kan men in dit opzicht van elkaar leren?

Deze hoofdvraag is uitgewerkt in een aantal deelvragen die we hebben geclusterd per onderzoeksaspect.

Kaderstelling

1. Welke doelen en ambities t.a.v. de energietransitie hebben de gemeenteraden van Breda, 's-Hertogenbosch, Oss en Tilburg vastgesteld?
2. Hoe verhouden de ambities ten aanzien van de energietransitie, die zijn opgenomen in het meest recente Bestuurs- of Coalitieakkoord van de gemeenten, zich tot de ambities opgenomen in de RES?

Uitvoering en doelrealisatie

3. Liggen de gemeenten op koers om de gestelde doelen binnen de daarvoor afgesproken termijnen en beschikbare middelen te halen? Welke doelen zijn bereikt/gedeeltelijk bereikt/niet bereikt (beknopt overzicht)?

Rol van de raad

4. Hoe wordt over de voortgang van de realisatie van de doelen aan de raad gerapporteerd?
5. Welke sturings- en controlemogelijkheden hebben de gemeenteraden in het kader van de gemeentelijke ambities t.a.v. energietransitie tot nu toe ingezet? Met welk effect/hoe effectief was dit?
6. Wat kunnen de gemeenteraden ten aanzien van de sturing op en controle van de energietransitie van elkaar leren?

Afbakening

Voor dit onderzoek beperkt het begrip energietransitie zich tot de doelen voor duurzame opwek van elektriciteit, energiebesparing en de warmtetransitie. De meeste gemeenten hebben ook doelen voor biodiversiteit, circulariteit,

	De realisatie van de doelen en ambities worden periodiek gemonitord op basis waarvan zo nodig tot bijsturing wordt overgegaan.
Rol van de raad	De informatievoorziening aan en betrokkenheid van de raad is conform de gemaakte afspraken.
	De informatievoorziening aan de raad is zodanig dat de raad tijdig kan zien of de ambities en doelen gehaald gaan worden en biedt inzicht in eventuele bijsturingsmogelijkheden.

1.4. Aanpak

De aanpak van dit onderzoek wordt gekenmerkt door drie fasen:

- **Informatie-uitvraag bij de organisatie en documentonderzoek.** Hierin zijn documenten gerelateerd aan de energie- en warmtetransitie en RES, geanalyseerd. Dit zijn documenten over de beleidskaders, de uitvoering in projecten en de verantwoording hierover aan het college en de raad. Ook zijn raadsdocumenten zoals moties en amendementen geanalyseerd.
- **Gesprekken en raadsenquête.** Vervolgens zijn er gesprekken gevoerd met ambtelijk en bestuurlijk betrokkenen bij de energietransitie en is met medewerkers van concern control van alle gemeenten gesproken. Er is een enquête uitgezet onder de raadsleden van alle gemeenten.
- **Rapportage.** Ten slotte is de rapportage opgesteld waarin de onderzoeksvragen worden beantwoord en de toetsing op het normenkader plaatsvindt. De rapportage is voor wederhoor teruggelegd bij de ambtelijke organisatie en de colleges.

Representativiteit survey
De enquête is door de griffie uitgezet bij de raadsleden en burgerraadsleden van de vier gemeenten. De antwoorden zijn anoniem en het invullen was niet verplicht. De enquête is door 71 raadsleden en burgerraadsleden ingevuld. Hieronder is per gemeente het responspercentage aangegeven:

- Breda: 19 respondenten van 39 raadsleden en 24 burgerraadsleden = 30,2%
- 's-Hertogenbosch: 16 respondenten van 39 raadsleden en 40 commissieleden-niet raadsleden = 20,3%
- Oss: 13 respondenten van 37 raadsleden en 16 burgerraadsleden = 24,5%
- Tilburg: 23 respondenten van 45 raadsleden en 28 burgerraadsleden = 31,5%.

Zoals hierboven te zien is, is de enquête niet door alle raadsleden van de vier gemeenten ingevuld. De respons geeft wel een beeld van de ervaringen en inzichten van raadsleden.

De bevindingen uit de enquête zijn meegenomen per gemeente in de gemeentelijke nota's (het hoofdstuk 'Rol van de raad'). De raadssessie om de resultaten van de enquête te bespreken, is komen te vervallen vanwege een gebrek aan aanmeldingen. In dit algemene deel is de totale respons verwerkt, dus voor de vier gemeenten gezamenlijk.

1.5. Leeswijzer

De rapportage is opgedeeld in twee delen:

1. De gezamenlijke rapportage met de overkoepelende conclusies en aanbevelingen
2. Vier gemeentelijke nota's
    a. Inleiding (hoofdstuk 1)
    b. Conclusies en aanbevelingen (hoofdstuk 2)
    c. Nota van bevindingen per gemeente waarin de deelvragen gedetailleerd uitgewerkt worden (hoofdstukken 3, 4 en 5)

Het algemeen deel bevat de gezamenlijke rapportage met de overkoepelende conclusies en aanbevelingen.

In de gemeentelijke nota's worden na een inleiding de conclusies geformuleerd waarmee de hoofdvraag en deelvragen op hoofdlijnen worden beantwoord. Daarbij wordt onder andere ingegaan op de vraag wat de gemeenten van elkaar kunnen leren. Deze vraag wordt dus beantwoord in de gemeentelijke nota's. Ook worden daarin aanbevelingen gedaan die gelden voor die specifieke gemeente.
In de daarna volgende hoofdstukken worden de deelvragen gedetailleerd uitgewerkt. Het normenkader biedt de structuur voor de nota van bevindingen. Deze hoofdstukken zijn opgebouwd aan de hand van dezelfde drieslag: beschrijving, analyse en toetsing op de norm(en). In hoofdstuk 3 gaan we in op de kaderstelling van de gemeentelijke en regionale doelen voor de energietransitie. In §3.2. volgt een analyse en in §3.3. sluiten we af met een toetsing op de normen. In hoofdstuk 4 kijken we naar de uitvoering doelrealisatie. In §4.2. volgt een analyse en in §4.3. ronden we af met een toetsing op normen. In hoofdstuk 5 gaan we in op de positie van de raad, met aandacht voor de informatievoorziening aan de raad en de invulling van de eigen rol. In §5.2. volgt een analyse en we ronden af met een toetsing op de normen in §5.3.

1.6. Begrippenlijst

Deze begrippenlijst geeft uitleg over de veelgebruikte termen rondom de energietransitie.

Aardgasvrij	Een andere energiebron voor opwekking van elektriciteit en warmte in plaats van aardgas. De term wordt meestal gebruikt om aan te geven dat in een woning of wijk geen aardgasaansluitingen (meer) zijn.
Broeikasgassen	Bij de opwekking van energie komen broeikasgassen vrij (uitstoot/emissie) door verbranding van fossiele brandstoffen. Bij energie is dat voornamelijk CO_2. Er zijn andere broeikasgassen (methaan, lachgas) die vrijkomen bij andere bronnen, zoals landbouw.
Biomassa	Biomassa verwijst naar alle planten en dieren op aarde (zowel dood als levend). Biomassa is een belangrijke bron voor het opwekken van groene stroom of duurzame warmte. Wanneer we het hebben over energie uit biomassa, dan bedoelen we dus energie uit planten(resten) en dieren(resten).
CO_2-neutraal	Uitstoot bij de opwekking van energie wordt gecompenseerd door opname van CO_2 zodat de netto CO_2-emissie nul is.
CO_2-uitstoot	CO_2-uitstoot is het vrijkomen van koolstofdioxide CO_2 in de lucht. Mensen en dieren stoten CO_2 uit. In het verleden werd deze uitstoot gecompenseerd door de opname van dezelfde hoeveelheid CO_2 door bomen en planten. De afgelopen 150 jaar is de uitstoot van CO_2 echter sterk gestegen. Onder

	andere omdat wij fossiele brandstoffen (zoals aardgas) zijn gaan verbranden voor industrie en vervoer.
Energieneutraal	Een begrip dat te maken heeft met de opwekking en het gebruik van energie in een bepaald gebouw of bepaald gebied. Als er evenveel energie wordt opgewekt als gebruikt, is het gebied of gebouw energieneutraal.
Energiebesparingsplicht	De plicht voor bedrijven en instellingen om alle energiebesparende maatregelen met een terugverdientijd van 5 jaar of minder uit te voeren. Deze plicht is vastgelegd in het Activiteitenbesluit milieubeheer.
Energiecoöperatie	Een groep bewoners die samen duurzame energie opwekken, energie besparen en stappen zetten om de wijk te verduurzamen.
Energietransitie	De vier gemeenten hanteren een eigen definitie van en focus op de energietransitie. De gehanteerde definities zijn weergegeven in paragraaf 2.2. en zijn nader beschreven in de gemeentelijke nota's.
Hernieuwbare energie	Energie opgewekt met behulp van hernieuwbare, niet-fossiele energiebronnen. De meest voorkomende bronnen in dit rapport zijn windenergie, zonne-energie, biomassa, biogas.
Klimaatakkoord	Het is een overeenkomst tussen veel organisaties en bedrijven in Nederland om de uitstoot van broeikasgassen tegen te gaan. Daarmee wordt de opwarming van de aarde beperkt. Het belangrijkste doel is om de CO_2-uitstoot in 2030 met 49% te verminderen ten opzichte van 1990. In 2050 moet de uitstoot van broeikasgassen met 95% afgenomen zijn.
Klimaatneutraal	Proces van energieopwekking waarbij geen klimaatverandering optreedt door (netto) emissie van broeikasgassen.
Nationaal Isolatie Programma	Het doel van het Nationaal Isolatieprogramma is om 2,5 miljoen woningen te isoleren in de periode tot en met 2030. De nadruk ligt daarbij op de 1,5 miljoen slecht geïsoleerde woningen (label E, F en G).
Netcapaciteit	Hoeveel elektriciteit er door een net getransporteerd kan worden.
PJ	Petajoule is een eenheid van energie. 1 petajoule, is voldoende om ongeveer 15.000 huishoudens een jaar lang van energie te voorzien.
Programma Aardgasvrije Wijken (PAW)	In het Programma Aardgasvrije Wijken doen 66 gemeenten mee met de proeftuinen voor aardgasvrije wijken. Zij krijgen een bijdrage van de Rijksoverheid om te starten met en gezamenlijk te leren van het aardgasvrij maken van een wijk.
Regionale Energiestrategie (RES)	Er zijn 30 Regionale Energiestrategieën in Nederland; 30 regio's waarin gemeenten, provincies, netbeheerders, waterschappen, bedrijven, inwoners en maatschappelijke organisaties samenwerken aan het opwekken van duurzame energie.
Revolverend fonds	Bij een revolverend fonds wordt geld beschikbaar gesteld voor investeringen met een langere terugverdientijd. De aflossingen van verstrekte leningen vloeien terug in de kas van het fonds, soms inclusief rente. Het fonds vult zichzelf dus weer aan tot (bijna) volledige sterkte.
Transitievisie Warmte (TVW)	Een visiedocument die elke gemeente moet opstellen voor eind 2021. Hierin staat per wijk een tijdspad en plan beschreven voor een duurzame oplossing voor de warmtevraag.
TWh	Terawattuur: 1.000.000.000.000 wattuur (tera is miljoen keer miljoen), eenheid van energie.
GWh	Gigawattuur: 1.000.000.000 wattuur (giga is een miljard), eenheid van energie.
Warmtenet	Een netwerk van leidingen onder de grond waar warm water doorheen stroomt. Het warme water verwarmt huizen en andere gebouwen.
Warmtetransitie	De overgang van aardgas naar andere verwarmingsmethoden voor gebouwen. Dit betekent in Nederland dat de warmtevoorziening in zo'n zeven miljoen huishoudens moet worden aangepast.

2. Overkoepelende conclusies en aanbevelingen

2.1. Hoofdconclusie

In het onderzoek staat de volgende onderzoeksvraag centraal:

> Wat is de voortgang van de energietransitie in de gemeenten Breda, 's-Hertogenbosch, Oss en Tilburg, welke sturings- en controlemogelijkheden hebben de verschillende gemeenteraden hiervoor ingezet en hoe effectief zijn deze, en wat kan men in dit opzicht van elkaar leren?

De hoofconclusie van het onderzoek is:
Er is vooruitgang te zien, maar niet voor alle doelen van de energietransitie en niet in de snelheid die was beoogd. Of alle doelen in 2030 gerealiseerd gaan worden, is daarom niet zeker. De opwek van duurzame energie komt op gang, maar de realisatie gaat nog gepaard met de nodige onzekerheden. Ook moeten pijplijnprojecten nog worden gerealiseerd en restopgaven worden ingevuld/gerealiseerd met concrete projecten om de doelen richting 2030 te halen. Wat betreft energiebesparing ontbreekt het aan de actuele cijfers om als raden de voortgang te kunnen controleren. De warmtetransitie komt moeizaam van de grond, onder andere omdat daarvoor aanzienlijke kosten gemaakt moeten worden door inwoners en bedrijven. De doelen voor het aardgasvrij maken van woningen lijken te hoog gegrepen. Met de huidige beleidskaders en informatievoorziening kunnen de raden hun kaderstellende en controlerende rollen niet goed vervullen.

In de hiernavolgende paragrafen geven we eerst de kerngegevens weer van Breda, 's-Hertogenbosch, Oss en Tilburg zoals die in de afzonderlijke factsheets zijn opgenomen in de gemeentelijke nota's. Vervolgens formuleren we de deelconclusies ten aanzien van de voortgang en de kaderstellende en controlerende rol van de raden. Daarna komen tot we tot de algemene aanbevelingen die gelden voor alle vier de gemeenten.

In de gemeentelijke nota's worden conclusies en aanbevelingen geformuleerd die gelden voor die specifieke gemeente Daarbij wordt ook ingegaan op de vraag wat de gemeenten van elkaar kunnen leren. Omdat de beantwoording van dit deel van de hoofdvraag per gemeente verschilt, wordt dit beantwoord in de gemeentelijke nota's.

2.2. Schematische overzichten voortgang energietransitie

	Definitie energietransitie
Breda	Breda vat onder energietransitie het nemen van energiebesparende maatregelen en het opwekken van energie via natuurlijke bronnen.[1]
's-Hertogenbosch	's-Hertogenbosch ziet de energietransitie als de overgang van fossiele energie naar hernieuwbare energie waarmee zij een bijdrage levert aan het zoveel mogelijk voorkomen van klimaatverandering.[2]
Oss	Voor Oss omvat de energietransitie het vergroten van een tijdig aanbod van duurzame energie, het verminderen van energiegebruik door besparing en het aardgasvrij maken van bestaande woningen.[3]
Tilburg	Tilburg omvat de energietransitie in het verminderen van energiegebruik en het opwekken van energie en warmte, met als doel om bij te dragen aan een vermindering van de CO_2-uitstoot.[4] Binnen de REKS-regio Hart van Brabant worden ook aanpassingen als gevolg van klimaatverandering (klimaatadaptatie) gezien als onderdeel van de opgave.[5]

Breda	RES-doelen	Gemeentelijke doelen	Realisatie	Pijplijn	Prognose buiten pijplijn	Restopgave
Opwek	280 GWh (0,28 TWh)	280 GWh[6] (0,28 TWh)	143 GWh (0,143 TWh)	46 GWh (0,046 TWh)	43 GWh (0,043 TWh)	64 GWh (0,064 TWh)
Besparing	Geen RES-doel	50% energie-besparing tot 2044 (ten opzichte van 2008)	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk
Warmte	15% warmte-besparing tot 2030	4.000-6.000 woningen aardgasvrij; 2.500 woningen geen aardgas meer voor koken en verwarmen; 11.000 woningen aardgasvrij-ready	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk

's-Hertogenbosch	RES-doelen	Gemeentelijke doelen	Realisatie	Pijplijn	Prognose buiten pijplijn	Restopgave
Opwek	0,35 TWh (gemeente aandeel)	0,35 TWh	0,089 TWh	0,341 TWh	-	-
Besparing	11% energie-besparing tot 2030	11% energie-besparing tot 2030	6% elektriciteit bespaard	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk

[1] Coalitieakkoord 2022-2026.

[2] Bestuursakkoord 2022-2026.

[3] Coalitieakkoord 2022-2026.

[4] Online magazine 'hoe staan we ervoor'.

[5] REKS Hart van Brabant 1.0.

[6] Het gemeentelijke doel vanuit de RES West-Brabant is in totaal 280 GWh. De plancapaciteit van Breda is iets hoger, namelijk 295 GWh.

Warmte	0,83 TWh opwek duurzame warmte (regio)	13% gebouwde omgeving aard-gasvrij voor 2030	6% warmte bespaard	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk

Oss	RES-doelen	Gemeentelijke doelen	Realisatie	Pijplijn	Prognose buiten pijplijn	Restopgave
Opwek	0,28 TWh (gemeente aandeel)	0,28 TWh	0,041 TWh	0,239 TWh	-	-
Besparing	11% energie-besparing tot 2030	11% energie-besparing tot 2030	5% elektriciteit bespaard	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk
Warmte	0,83TWh opwek duurzame warmte (regio)	7.500 woningen aardgasvrij voor 2030	5% warmte bespaard	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk

Tilburg	REKS-doelen	Gemeentelijke doelen	Realisatie	Pijplijn	Prognose buiten pijplijn	Restopgave
Opwek	Geen gemeentelijke opgave	2% opwek per jaar = Opwek in 2030: 3133 TJ (0,87 TWh)	877 TJ (0,243 TWh)	1159 TJ (0,322 TWh)	-	1097 TJ (0,305 TWh)
Besparing[7]	20% besparing van energie	2% besparing per jaar = Verbruik in 2030: 8971 TJ (2,492 TWh)	11048 TJ (huidig verbruik; 3,069 TWh)	945 TJ (verwachte besparing; 0,263 TWh)	-	1132 TJ (nog te besparen; 0,314 TWh)
Warmte	15% warmtebesparing tot 2030	81.000 woningen en 15.000 gebouwen aardgasvrij	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk	Voortgang niet kwantitatief inzichtelijk

2.3. Deelconclusies: voortgang van de energietransitie

Als het gaat over de voortgang van de energietransitie zijn verschillen te zien binnen de transitie. Daarom gaan we per hoofdcomponent van de transitie – duurzame opwek, energiebesparing en warmtetransitie – in op de voortgang.

Duurzame opwek

De eerste resultaten van duurzame opwek zijn zichtbaar, maar gemeenten kunnen niet achterover leunen. Breda en Tilburg hebben nog een restopgave die moet worden gerealiseerd. Voor alle gemeenten geldt dat veel projecten nog in de pijplijn zitten en dus nog moeten worden gerealiseerd. Daarnaast lopen alle gemeenten het risico van netcongestie waardoor opwek vertraging kan oplopen. Ook beschikbaarheid van capaciteit en expertise, in de markt en bij de overheid, vormt een risico. Om de opwekdoelstellingen richting 2030 te halen, moet de informatievoorziening richting de raden voldoende tijdig en inzichtelijk zijn. Daarbij

[7] Cijfers op basis van energiegebruik

moet afgesproken zijn dat als de doelstellingen in gevaar komen, er voorstellen aan de raad worden voorgelegd voor aanvullende acties.

Het gaat om doelstellingen afgesproken in regionaal verband (RES) en op lokaal niveau (gemeentelijk). Voor drie gemeenten (Breda, 's-Hertogenbosch, Oss) geldt dat de RES-doelstellingen en de gemeentelijke doelstellingen goed op elkaar aansluiten en de regionale doelstellingen concreet zijn vertaald in wat elke gemeente moet realiseren wat betreft opwek. De gemeente Tilburg laat een ander beeld zien. In die regio is een regionale doelstelling geformuleerd. Deze is echter niet vertaald naar een opgave per gemeente. Wel is gemeentelijk een doelstelling geformuleerd – 2% meer energie per jaar opwekken (elektriciteit en warmte) – maar deze sluit niet aan op de RES-doelstelling. Voor de realisatie van de opwek is Hart van Brabant in sterke mate afhankelijk van de oprichting van het regionaal ontwikkelbedrijf dat projecten voor de regio moet gaan uitvoeren. De oprichting is pas recent gerealiseerd waardoor de realisatie nog goed van de grond moet komen.

Het is de vraag wat een goede aanpak is. Afspraken maken op regionaal niveau, die vertalen naar gemeentelijke doelen die lokaal worden uitgevoerd. Of afspraken maken op regionaal niveau en die gezamenlijk op regionaal niveau uitvoeren. Een voordeel van de eerste variant is dat dan duidelijk is waarop elke gemeente aan te spreken is. Een nadeel van deze variant is dat gezamenlijke initiatieven die de gemeentegrenzen overschrijden, moeilijker kunnen worden opgezet en uitgevoerd. Een regionale uitvoeringsorganisatie ontbreekt dan. Ook kunnen er verschillen ontstaan in uitgangspunten die worden gehanteerd door gemeenten, die moeilijk aan inwoners zijn uit te leggen, zoals is te zien bij het project Duurzame Polder in Oss en 's-Hertogenbosch. Een voordeel van de tweede variant is dat je gezamenlijk een uitvoeringsorganisatie bouwt waarbij het makkelijker is om capaciteit en expertise te organiseren en waarbij over gemeentegrenzen heen projecten kunnen worden opgezet en uitgevoerd. Een nadeel van deze variant is dat het lang duurt voordat een dergelijke uitvoeringsorganisatie is opgezet en functioneert. En ook dat niet duidelijk is waarop elke gemeente aanspreekbaar is wat de invulling van de controlerende rol van de raad bemoeilijkt.
Er is geen blauwdruk die toepasbaar is op alle RES-regio's. Daarvoor verschillen de regio's te veel van elkaar, bijvoorbeeld wat betreft de ruimte die er is voor grootschalige opwek. Wat wel van belang is, is dat de raad expliciet met het college afweegt of de opwekdoelen door de gemeenten afzonderlijk kunnen worden gerealiseerd of dat regionaal samen projecten opzetten en uitvoeren een grotere bijdrage levert aan de realisatie van de energietransitie. Zeker voor de periode na 2030 voorzien wij dat regionale samenwerking in de uitvoering in steeds meer regio's noodzakelijk zal zijn om de doelen te halen.

Voor alle vier de gemeenten geldt dat zij dezelfde risico's zien die de realisatie van de doelstellingen negatief kunnen beïnvloeden. Dat betreft 1) de beschikbaarheid van capaciteit en expertise bij zowel overheden als marktpartijen (bijvoorbeeld installateurs en productiecapaciteit) en 2) netcongestie, dus beperkingen in de netcapaciteit om alle elektriciteit te transporteren. Over beide risico's worden de raden geïnformeerd. De gemeentelijke beïnvloedingsmogelijkheden ten aanzien van netcongestie zijn beperkt. We zien dat gemeenten vooral een-op-een gesprekken hebben met de netbeheerder en horen nog weinig over gestructureerde interbestuurlijke afstemming tussen gemeenten-regio's-provincies-Rijk[8]. We weten dat hieraan in VNG- en IPO-verband wordt gewerkt. Als het gaat om capaciteit en expertise aan de overhedenkant, geven Breda en 's-Hertogenbosch aan dat zij al zijn gaan werven voordat rijksmiddelen voor de transitie beschikbaar kwamen. Dit zorgt ervoor dat zij minder knelpunten op dit vlak ervaren. In het algemeen zien we wel dat gemeenten elkaar opzoeken en kijken hoe ze elkaar in de regio kunnen helpen. Nog niet zichtbaar is dat in de regio's echt samen wordt gewerkt aan het structureel oplossen van knelpunten

[8] In het ambtelijk wederhoor is aangegeven dat in Oss en 's-Hertogenbosch de regionale netbeheerder permanent lid is van de Stuurgroep RES NOB en dat ook TenneT regelmatig aanwezig is. In het project Duurzame Polder vindt structureel overleg plaats en ook werkt de regio samen in een provinciale Taskforce Netcongestie.

in capaciteit en expertise. Wat dat betreft kan het regionaal ontwikkelbedrijf in de toekomst in Hart van Brabant soelaas gaan bieden, omdat deze voor de deelnemende gemeenten projecten en initiatieven gaat ontplooien.

Voor alle gemeenten geldt dat de energietransitie, ook wat betreft opwek, na 2030 nog niet klaar is. Alleen in Tilburg zijn de doelen vastgesteld voor de periode tot 2045. In de andere gemeenten wordt al wel verwezen naar de periode na 2030, maar niet systematisch en met de raden wordt hier nog beperkt over gesproken. Dit is wel van belang, omdat nu al kan en moet worden geanticipeerd op de verdere toekomst. Bijvoorbeeld door de benutting van gebieden voor grootschalige opwek nu niet te baseren op wat nodig is richting 2030, maar op wat nodig is in 2050.

Energiebesparing

Alleen in Tilburg is op dit moment – door te kijken naar energiegebruik – zicht op besparing. In de andere gemeenten wordt besparing niet gemonitord en is niet bekend wat tot nu toe is gerealiseerd. Noch wat de prognose van de te verwachten besparing is. Bij alle gemeenten ligt nog een te realiseren restopgave. De invloed die gemeenten kunnen uitoefenen op besparing is indirect en daarmee beperkt.

Of met de gerealiseerde besparing de doelstellingen richting 2030 worden gerealiseerd, is sterk de vraag. Hiervoor zijn gemeenten afhankelijk van de inzet van woning- en pandeigenaren. Vooral wordt ingezet op communiceren, faciliteren en stimuleren, maar deze beïnvloedingsmogelijkheden blijven indirect. Ook worden, bijvoorbeeld met corporaties, afspraken gemaakt over de isolatie van hun woningen. De stijgende energiekosten van de afgelopen periode geven een impuls aan besparing. Of en in welke mate dit zich doorzet de komende jaren, is nog niet zeker. In dit kader wordt in gesprekken ook wel gerefereerd aan betaalbaarheid en energiearmoede. Dit krijgt in de regio's steeds meer aandacht waarbij gemeenten afzonderlijk kijken hoe ze daar lokaal mee omgaan.

Warmtetransitie

De warmtetransitie komt moeilijk van de grond. De impact van deze transitie op inwoners en hun woningen is groot. Het vergt veel tijd en inzet om hun medewerking te verkrijgen. De warmtetransitie is een proces van de lange adem. Met de huidige informatievoorziening kunnen de raden niet zien in welke mate het lukt om de vastgestelde doelen te realiseren. Zowel voor wat betreft realiteitswaarde van de doelen als het zicht op de voortgang zijn verbeteringen noodzakelijk.

De voortgang wat betreft warmte gaat het moeilijkst. Nog los van het niet beschikbaar zijn van realisatiegegevens, vergt de warmtetransitie veel van de woningeigenaren. Het realiseren van de aardgasvrij doelstellingen is complex en vergt van hen aanzienlijke investeringen. Voor de realisatie van deze doelstelling is de gemeente zeer sterk afhankelijk van woning- en pandeigenaren. Alle gemeenten zoeken met een wijkgerichte aanpak naar mogelijkheden en uitvoeringsplannen. De warmtetransitie zal waarschijnlijk een langere adem vergen dan werd voorzien bij het opstellen van de RES. De mogelijkheden per gemeente verschillen. Breda en Tilburg beschikken op dit moment al over een omvangrijke infrastructuur doordat de warmte wordt geleverd door de Amercentrale aan het warmtenet. De Amercentrale gaat met deze levering stoppen waardoor een nieuwe bron moet of nieuwe bronnen moeten worden gevonden. Het behouden van gasvrije warmte is voor hen een grote kans voor het realiseren van de warmtetransitie. Echter, wel een waaraan grote risico's hangen als er niet tijdig een alternatief wordt gevonden.

2.4. Deelconclusies: kaderstellende en controlerende rol van de raad

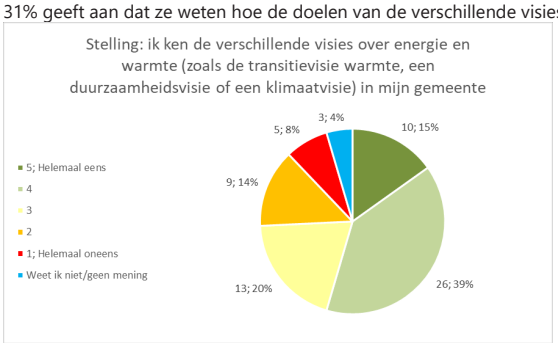
Om als raad de kaderstellende en controlerende rollen te kunnen vervullen, zijn twee aspecten van belang: sturen met duidelijke beleidskaders en concrete doelen én informatie over de uitvoering zodat tussentijds kan

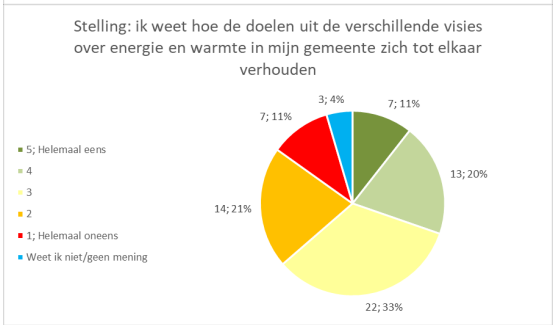
worden bijgestuurd. Met de huidige beleidskaders en informatievoorziening kunnen de raden hun kaderstellende en controlerende rollen niet optimaal vervullen. Overzicht en inzicht in de beleidskaders is beperkt. Met de informatievoorziening kunnen de raden niet voor de gehele energietransitie zien of het lukt om de doelen te realiseren. Laat staan dat ze weten waarop ze wel en niet kunnen bijsturen.

Beleidskaders

Over het algemeen zijn de doelstellingen voor de energietransitie duidelijk en concreet benoemd. Ook sluiten de gemeentelijke doelstellingen – met uitzondering van Tilburg – goed aan op de RES-doelstellingen. Tegelijkertijd zijn er meerdere beleidskaders, bijvoorbeeld ten aanzien van duurzaamheid (wel of niet voor de RES vastgesteld), klimaatneutraliteit, CO_2-besparing en warmte. Hierdoor is het voor raadsleden moeilijk om een goed overzicht te krijgen van en zicht te houden op de verschillende doelstellingen. Dat geldt zeker voor het koppelen van budget aan inhoud. Een duidelijk meerjarig financieel inzicht wordt gemist.

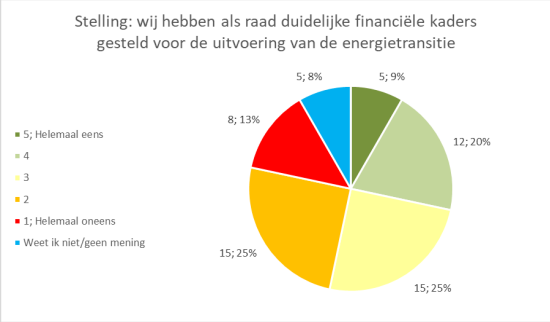
Zo geeft 54% van de raadsleden die de enquête hebben ingevuld aan dat ze de verschillende visies kennen. Slechts 31% geeft aan dat ze weten hoe de doelen van de verschillende visies zich tot elkaar verhouden.

Een ander aspect in de kaderstelling betreft het koppelen van budget aan inhoud. Daarmee bedoelen we het duidelijk bepalen van de meerjarige budgetten voor de energietransitie. Zeker omdat de transitie lang loopt, is het van belang om als raad duidelijke financiële kaders mee te geven. Uit de documenten blijkt dat deze kaderstelling er wel is, maar

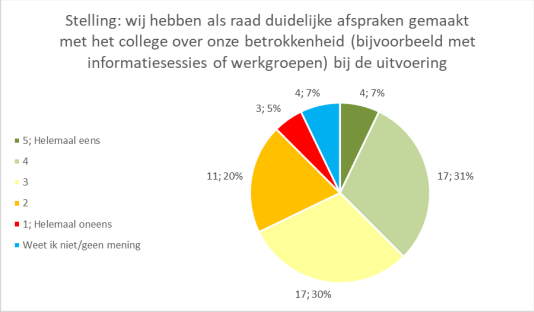
de enquêteresultaten laten zien dat deze voor raadsleden moeilijk te begrijpen is: slechts 29% geeft aan dat de raad duidelijke financiële kaders heeft vastgesteld voor de uitvoering van de energietransitie.

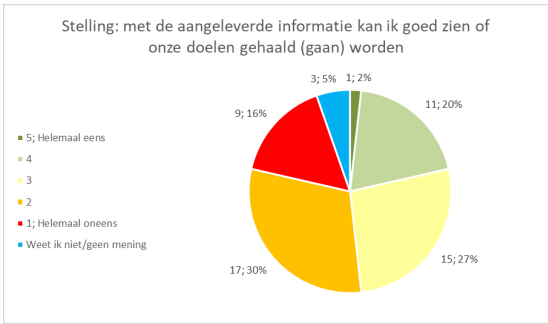
Hiermee hangt samen dat concreet is gemaakt wat richting 2030 moet worden behaald, maar dat zelden concrete tussentijdse mijlpalen zijn benoemd. Tussentijdse mijlpalen maken inzichtelijk wat je wanneer tegen welke kosten als tussentijdse resultaten wilt bereiken in aanloop naar 2030. Dat benoemen (en inzichtelijk maken), maakt het voor de raden mogelijk om tussentijds zo nodig bij te sturen. We moeten in dit kader wel opmerken dat gemeenten nu bezig zijn met de ontwikkeling van de RES 2.0. Dit zorgt voor een natuurlijk tussentijds moment om de koers te beoordelen en zo nodig bij te stellen.

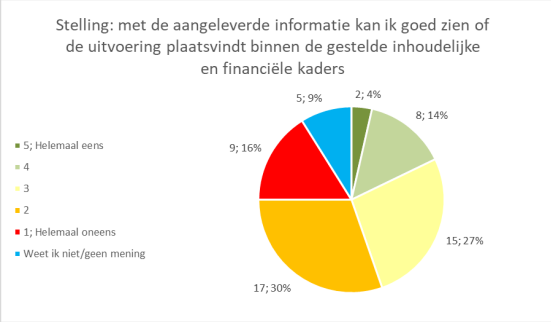
<u>Informatievoorziening</u>
De informatievoorziening voor de raden is over het algemeen nog niet op orde. We zien dat aan het begin van de energietransitie beperkt door de raden met de colleges is gesproken over de vraag hoe de raden bij zo'n langlopende transitie betrokken en geïnformeerd moeten of willen worden. Daarnaast ontbreekt de informatie om voor alle doelen van de energietransitie de voortgang goed te kunnen volgen.

Raadsleden geven dit zelf ook aan in de enquête. 38% geeft aan duidelijke afspraken gemaakt te hebben over de betrokkenheid. Over de afspraken over de informatievoorziening is de respons positiever (41%).

Gemeenten geven op verschillende manieren invulling aan de informatievoorziening. Dat gebeurt bijvoorbeeld met behulp van een klimaatbegroting, een monitor, een duurzaamheidsverslag, de P&C-documenten en raadsinformatiebrieven. In een enkele gemeente wordt gewerkt of gaat gewerkt worden met een raadswerkgroep. Naast deze gemeentelijke informatievoorziening, ontvangen raadsleden ook informatie vanuit de regio over de ontwikkeling en uitvoering van de RES. Het totaal aan informatie die de raadsleden ontvangt, maakt het op dit moment moeilijk om overzicht te krijgen op de voortgang. Dit blijkt ook uit de enquête. Slechts 22% van de deelnemende raadsleden geeft aan met de aangeleverde informatie goed te kunnen zien of de doelen gehaald (gaan) worden. En maar 18% geeft aan met de aangeleverde informatie goed te kunnen zien of de uitvoering binnen de inhoudelijke en financiële kaders plaatsvindt.

2.5. Algemene aanbevelingen

In de gemeentelijke nota's geven we aanbevelingen specifiek voor de desbetreffende gemeente en schetsen we 'good practices' waardoor gemeenten van elkaar kunnen leren. Natuurlijk is alles contextafhankelijk, maar op deze manier willen we handvatten bieden die bijdragen aan het versterken van het lerend vermogen in het werken aan de energietransitie.

Overkoepelend hebben we de volgende aanbevelingen die voor alle gemeenten gelden.

1. **Geef het college de opdracht om voor de behandeling van de kadernota/voorjaarsnota/perspectiefnota 2025 de hoofdlijnen van de diverse lokale en regionale beleidsnota's alsook de stand van zaken van de uitvoering in een overzichtelijke factsheet te verwerken.**
   Een dergelijk overzicht geeft in één oogopslag inzicht in de regionale en lokale doelen, op hoofdlijnen de budgetten die daarvoor ter beschikking zijn gesteld, de actuele stand van zaken van de doelrealisatie en op welke aspecten bijsturing nodig is. Natuurlijk is de transitie complexer dan in zo'n overzicht weergegeven kan worden. Het biedt raadsleden wel de mogelijkheden om op hoofdlijnen – en aansluitend op hun kaderstellende rol – beter zicht te krijgen op de energietransitie en de voortgang op hoofdlijnen te kunnen controleren. Op basis daarvan kan nader in gesprek worden gegaan, en kunnen specifiekere vragen over onderliggende risico's, knelpunten en bijsturingsmogelijkheden beter worden beantwoord.

2. **Verzoek het college om in raadsinformatie en -besluiten voor zowel kaderstelling als controle een duidelijk onderscheid te maken tussen de drie onderdelen (opwek, besparing, warmte) van de energietransitie.**
   In de praktijk is nu al te zien dat deze drie onderdelen met elkaar te maken hebben, maar er zijn zeker ook verschillen:
   - In de mate waarin gemeenten direct kunnen sturen: bij opwek directer dan bij besparing en warmte bijvoorbeeld.
   - In doorlooptijden en stip aan de horizon: het realiseren van opwekprojecten kost sowieso al veel tijd. Het realiseren van de warmtetransitie zal waarschijnlijk nog meer tijd vergen.
   - De betrokkenheid van inwoners verschilt. Bij opwek, zeker bij grote opwekprojecten zijn inwoners vaak omwonenden die participeren. Bij warmtetransitie zijn het de inwoners die primair moeten investeren en beslissen.

   Wij adviseren om met het college te bespreken of in de kaderstelling en controle van de energietransitie explicieter onderscheid kan worden gemaakt naar de onderdelen van de energietransitie. Bespreek daarbij ook de betrokkenheid van de raad bij deze langlopende transitie tot 2050. Voldoet de huidige werkwijze? Kunnen nieuwe overlegvormen, bijvoorbeeld een raadswerkgroep die nauwer en frequenter wordt betrokken, een bijdrage leveren?

3. **Geef het college de opdracht om in 2024 met het oog op 2030 in beeld te brengen:**
   - **Hoe 'hard' de pijplijn is (en eventueel daarbuiten de te verwachten realisatie)**
   - **Hoe een eventuele restopgave met concrete plannen ingevuld is of gaat worden en welke tussentijdse mijlpalen daarvoor worden gevolgd**
   - **Wat nodig is om zowel pijplijn als restopgave te realiseren.**

   Bespreek op basis hiervan met het college of het te verwachten is dat de doelen in 2030 gerealiseerd gaan worden of dat bijsturing nodig is.
   Hiervoor moeten de belangrijkste risico's worden meegenomen waarbij voor de raden inzichtelijk moet zijn welke invloed de gemeenten kunnen uitoefenen in het kader van risicobeheersing. Het is in onze ogen relevant te overwegen de interbestuurlijke afstemming tussen gemeenten, regio's, provincie, Rijk en netbeheerders met betrekking tot netcongestie te versterken en structureren. Colleges staan hiervoor primair aan de lat.

4. **Vraag het college om in 2024 een richtinggevende visie op energietransformatie voor 2030-2050 voor te bereiden en bespreek deze.**

Bespreek of in nu lopende of te starten projecten en initiatieven kan worden geanticipeerd op de periode richting 2050. Breng daarvoor met houtskoolschetsen varianten in beeld wat mogelijkerwijs nodig gaat zijn. Weeg daarbij als raad met het college expliciet af of, in welke mate en in welke vorm regionale projecten gezamenlijk moeten worden opgepakt. Borg dit bijvoorbeeld in de RES 2.0. Tilburg heeft hierover al een keuze gemaakt door met andere regiogemeenten een regionaal ontwikkelbedrijf op te zetten. Deze keuze kan op termijn haar vruchten afwerpen. Voor de korte en middellange termijn moet wel worden gezorgd voor voldoende realisatiekracht. Aansluitend, borg dat aan de start van een nieuwe bestuursperiode expliciet wordt afgewogen of deze meerjarenvisie herijkt dient te worden.

TwynstraGudde adviseert overheid en bedrijfsleven op veel van de grote en urgente thema's van deze tijd. Denk aan veiligheid, diversiteit, digitalisering, mobiliteit, duurzaamheid, energie, financiën en gezondheid. We bieden onze opdrachtgevers unieke, werkbare oplossingen en brengen complexe projecten en programma's tot een goed einde. Iets creëren van blijvende waarde, daar gaan we voor. Daardoor hebben we een directe impact op (toekomstige) maatschappelijke en economische ontwikkelingen. En dus een grote impact op morgen.

TwynstraGudde

Impact op morgen.